

Matti Hirvola

Suomalainen
sopimusyhteiskunta
myllerryksessä
2015-2017

LUOT-

TAMUKSEN

LOPPU?

MATTI HIRVOLA
LUOTTAMUKSEN LOPPU?

Matti Hirvola

Luottamuksen loppu?

SUOMALAINEN SOPIMUSYHTEISKUNTA
MYLLERRYKSESSÄ 2015–2017

KALEVI SORSA -SÄÄTIÖ 2017

© MATTI HIRVOLA JA KALEVI SORSA -SÄÄTIÖ RS
KANSI: TOM BACKSTRÖM, TAITTO: FREDRIK BÄCK
PAINO: ECOPRINT, VIRO 2017
ISBN 978-952-5689-72-3 (NID.)
ISBN 978-952-5689-73-0 (PDF)

Esipuhe

TYÖSKENTELEN ammattiyhdistysliikkeen palveluksessa SAK:ssa vuosien 2015–2016 aikana, jolloin pääministeri Juha Sipilän hallituksen virittämä työmarkkinamyllerrys oli kii-vaimmillaan. Sipilän hallitus oli heti kautensa alussa ottanut etäisyyttä kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan puitteissa tapahtuvaan työ-markkinakysymysten valmisteluun ja päätöksentekoon. Maan hallitus ja työnantajat vaikuttivat käynnistäneen ideologisenkin vyörytyksen, jonka tavoitteena oli pysyvästi muuttaa suomalaisen yhteiskunnan peruslogiikkaa. Vastaansa Sipilän hallitus ja työnantajat saivat aluksi yksituumaisen palkansaajaliikkeen.

Jo ay-liikkeessä toimiessani kirjasin säännöllisesti ylös tämän hegemoniakamppailun piirteitä. Kun projektini SAK:ssa läheni lop-puaan, aloin systemaattisesti analysoida sitä, millaisia päättelyketjuja työmarkkinatoimijoiden yhteiskunta- ja kilpailukyksopimusproses-seihin liittyneeseen argumentaatioon oli sisältynyt. Lisäksi kiinnitin huomiota kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan institutionaalisen järjestyksen muutoksiin, joita erityisesti EK:n marraskuussa 2015 päät-tämät sääntömuutokset olivat laittaneet liikkeelle.

Esitin vuoden 2016 lopussa ajatuspaja Kalevi Sorsa -säätiön toi-minnanjohtajalle Mikko Majanderille, että Sipilän hallituksen kauden työmarkkinamyllerryksestä olisi syytä tehdä seikkaperäinen analyysi. Majanderin näkemyksen mukaan tämä sopi mainiosti osaksi ajatus-pajan yhteiskuntatutkimusta, jossa arvioidaan työn ja työelämän mur-roksen vaikutuksia. Myös SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen piirissä tutkimushankkeeni koettiin tärkeäksi. Sekä Kalevi Sorsa -säätiön että SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen tuki ovat olleet edellytyksiä sille, että tutkimukseni saattoi toteutua.

Nyt käsillä olevassa tutkimuksessani olen yksityiskohtaisesti tar-kastellut keskeisten työmarkkinatoimijoiden diskurssien tuottamista ja uusintamista. Samalla tutkimukseni kuvaa työmarkkinajärjestelmän hegemoniakamppailun kulkua kevään 2015 eduskuntavaaleja edeltä-

västä ajasta Sipilän hallituksen kesän 2017 kriisiin saakka. Tutkimukseni etenee niin, että tutkimusongelman ja -metodologian määrittelyn jälkeen esittelen tutkimukseni kontekstia, suomalaista korporatismia ja sen piirteiden muotoutumista. Näiden taustaosioiden jälkeen esittelen varsinaisen tutkimusaineistoni ja teen niihin liittyvät analyysit. Tutkimuksen lopussa teen yhteenvedon tärkeimmistä havainnoistani ja arvioin lyhyesti suomalaisen työmarkkinajärjestelmän tulevaisuuden haasteita.

Tutkimuksen alun lyhyehkö metodologiaosuus ei välttämättä kiinnosta kaikkia lukijoita. Metodologian määrittely on kuitenkin tarpeen tutkimuksen analyysiosioiden arvioimiseksi. Yksinomaan tapahtumien kuvauksena tutkimusta on mahdollista lukea metodologisesta tarkastelusta välittämättä.

Tutkimukseni akateemisesta ohjauksesta esitän kiitokseni Turun yliopiston yleisen valtio-opin professorille Maija Setälälle. Arvokkaita vinkkejä työhöni olen saanut entisiltä kollegoilteni ammattiyhdistysliikkeessä ja nykykollegoilteni Kalevi Sorsa -säätiossä. Jälkimmäisistä haluan erityisesti kiittää vuonna 2017 valtio-opista väittelevää YTM Maija Mattilaa, jolta olen saanut tukea tutkimuksen argumenttiansalysin jäsentämiseen.

Helsingissä 12.9.2017

Matti Hirvola

Sisällys

1. Johdanto	8
1.1. Tutkimusongelma sekä aiheen ja aineiston rajaus	9
1.2. Tutkimuksen metodologiasta	11
2. Tutkimuksen kontekstista ja historiallis-dialektisestä ulottuvuudesta	20
2.1. Suomalainen korporatismi	20
2.2. Korporatistimin kritiikki Suomessa	25
2.3. Työmarkkinasuhteiden kehitystrendejä 1990-luvulta 2010-luvulle	29
2.4. Erilaisia työmarkkinamalleja ja sopimista työpaikoilla – katse Saksaan ja Ruotsiin	35
3. Suomalaisen työmarkkinamallin muutospaineita	42
3.1. Sipilän hallituksen ensitahdit – korporatismista parlamentarismiin?	42
3.2. Pakkolait ja paikallisen sopimisen raportti lisäävät työmarkkinoiden turbulenssia	47
3.3. Paine kattilassa kasvaa ennen kuin pilli viheltää	60
4. Kilpailukyksopimus astuu voimaan	74
4.1. Kiky hiertää SAK:ssa, paikallinen sopiminen yrittäjissä ja kokoomuksessa	74
4.2. Työmarkkinoiden instituutiot murroksessa	86
4.3. Kauas pilvet karkaavat	95
5. Yhteenveto	107
6. Kirjallisuus ja tutkimusaineisto	112

1. Johdanto

SUOMEN TYÖMARKKINOIDEN institutionaaliset muodot periytyvät pitkälti 1960-luvun lopulta, jolloin ensimmäiset tulopoliittiset kokonaisratkaisut eli tupot solmittiin. Nämä Liinamaan sopimuksiksi nimetyt¹ työmarkkinaratkaisut tehtiin vuoden 1967 devalvaation jälkeisinä vuosina. Devalvaatio oli ollut poikkeuksellisen voimakas: markan ulkoista arvoa laskettiin kertarysäyksellä 24 prosentilla. Rajua devalvaatiota perusteltiin pakkoratkaisuna, millä lisättiin tilanteen dramatiikkaa entisestään. Samalla devalvaatoratkaisun ympärille rakennettiin kansallista sankaritarinaa vauhdittamaan pääministeri Mauno Koiviston ensimmäisen hallituksen alkutaivalta ja Liinamaan ensimmäisen sopimuksen hyväksyntää. Draaman kaareen kuului, että kaikki päätökset esitettiin retorisesti vaihtoehdottomina välttämättömyyksinä.²

Liinamaan sopimusten välttämättömyyden retoriikka on toistunut suomalaisissa työmarkkinaratkaisuisissa sittemmin useasti. Mielikuvaa ratkaisujen pakonalaisuudesta on ryyditetty jyrkällä, tunteisiinkin vetoavalla argumentaatiolla. Vaihtoehtoiset lähestymistavat on pyritty leimaamaan mahdottomiksi tai haitallisiksi ja siten sulkemaan pois koko keskustelusta. Tämän välttämättömyyden retoriikan siivittämät tulokset ovat usein olleet taloudellisesti hyviä, kun talous- ja työmarkkinatoimijat ovat olleet yhtä mieltä asetetuista tavoitteista. Talous- ja työmarkkinapolitiikan johtopäätökset ovat perustuneet silloin argumentteihin, jotka on työmarkkinatoimijoiden piirissä tunnustettu päteviksi. Harjoitetun politiikan oikeutus on pohjautunut työmarkkinatoimijoiden yhteisesti hyväksymään näkemykseen arvoneutraaleiksi miellettyjen kasvu- ja kilpailukykytavoitteiden ensisijaisuudesta.³

1 Kyntäjä (1993), s. 157: Sopimukset saivat nimensä 1960-luvun lopulla valtakunnansovittelijana toimineen Keijo Liinamaan mukaan, jonka johdolla tuponeuvotteluita tuolloin käytiin.

2 Ibid., s. 154–159.

3 Ibid., s. 160–175, 260–264.

Valtiovalta on Suomessa aina toisen maailmansodan päättymisestä lähtien ollut kiinnostunut puuttumisesta palkkapolitiikkaan. Työmarkkinoiden päätöksenteko on rakentunut työnantajien, työntekijöiden ja valtiovallan kolmikantaiselle valmistelulle. Valtiovalta on kolmikannassa toiminut tulopolitiikan aloitteentekijänä, mutta se ei ole perustanut toimintaansa niinkään lainsäädäntövallan käyttöön, vaan suostutteluun ja uhkailuun.⁴ Samalla työmarkkinajärjestöt ovat saaneet vahvan aseman hyvinvointivaltioon ja erityisesti ansiosidonnaiseen sosiaaliturvaan liittyvissä kysymyksissä. Näin on syntynyt kaksoissidos valtiovallan ja työmarkkinajärjestöjen välille. Tämä kaksoissidos – työmarkkinajärjestelmän riippuvaisuus- ja vuorovaikutussuhde – on leimannut suomalaista korporatismia, valtion ja työmarkkinaosapuolten keskinäistä yhteistyötä ja institutionalismia sekä näkemyksiä palkkojen ja sosiaalietuuksien määräytymisestä.⁵ Kyse on ollut poliittisesta vaihdannasta, jossa valtiovalta on tuonut poliittisen päätöksenteon piiriin kuuluvia asioita työmarkkinoiden neuvottelupöytään. Vastineeksi valtiovalta on voinut odottaa työmarkkinajärjestöiltä palkkamallia, yhteiskuntarauhaa ja sitoutumista tasapainoiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen.⁶

1.1. Tutkimusongelma sekä aiheen ja aineiston rajaus

Toukokuussa 2015 muodostettu pääministeri Juha Sipilän keskustan, perussuomalaisten ja kokoomuksen porvarihallitus asetti kautensa alussa lukuisia kunnianhimoisia tavoitteita Suomen työmarkkinajärjestelmän rakenteelliseksi uudistamiseksi ja kustannuskilpailukyvyyn vahvistamiseksi. Vaikka Sipilän hallitus on työmarkkinoiden vanhan ja koetellun retoriikan mukaisesti luonut kuvaa välttämättömistä ja pakon sanelemista ratkaisuista, ei hallituksen argumentaatiota ole pidetty kolmikannassakaan yksiselitteisesti pätevänä. Hallituksen rakentama sankaritarina ei tällä kertaa näytä saaneen vastakaikua.

4 Ibid., s. 30–32.

5 Bergholm (2015), s. 30–35.

6 Kiander et al. (2009), s. 257–258.

Vastakkainasettelu sekä työmarkkinoilla että laajemmin politiikassa vaikuttaisi sen sijaan lisääntyneen. Erityisesti ammattiyhdistysliikkeessä hallituksen diskurssi on koettu vinoksi, ideologiseksiin pyrkimykseksi muuttaa suomalaisia työmarkkinakäytäntöjä ja poliittista vaihdantaa työnantajia suosivaan suuntaan.

Tutkimukseni keskeinen tutkimusongelma on, millaisia hegemonisia diskursseja työmarkkinatoimijat ovat kielenkäytössään pyrkinneet tuottamaan ja uusintamaan vuosien 2015–2017 välisenä ajanjaksona. Tutkimusaineistosta esiin nouseviin diskursseihin liittyvää retoriikkaa tarkastelen hyödyntämällä brittiläisen Stephen Toulminin kehittämää retorista argumenttianalyysia. Aineiston analyysillä haen vastauksia siihen, millaisiin propositioihin kolmikannan osapuolet ja muut työmarkkinatoimijat ovat Sipilän hallituksen kaudella ankkuroineet toimintansa. Millaisia perusteluita näihin päättelyketjuihin sisältyy? Tutkimuksen yhteenvedossa arvioin analyysin pohjalta, mitkä ovat työmarkkinadiskurssien strategisia tai jopa ideologisia seuraamuksia. Entä miltä suomalaisen korporatismiin tulevaisuus näyttää, kun kolmikantaisen sopimustyhteiskunnan institutionaaliset vuorovaikutussuhteet muuttuvat.

Tarkasteltavan kvalitatiivisen aineiston olen rajannut ajallisesti niin, että aloitan tutkimukseni kevään 2015 eduskuntavaaleja edeltävästä keskustelusta. Vaikean taloustilanteen keskellä käydyissä vaaleissa työmarkkinakysymykset ja suomalaisen korporatismiin muutospaineet nousivat voimakkaasti agendalle. Sipilän hallituksen muodostamisen jälkeen tarkastelen yksityiskohtaisesti kilpailukyky sopimukseksi kutsutun työmarkkinasopimuksen syntyä sekä siihen liittyneitä tapahtumia ja uudistuksia työmarkkinoilla. Tämän prosessin avaaminen muodostaa koko tutkimuksen punaisen langan. Ajallisesti päätän tutkimukseni kesäkuuhun 2017 ja perussuomalaisen puolueen puheenjohtajavalinnasta kummunneeseen hallituskriisiin.

Tutkimusaineistoni koostuu kolmikannan osapuolten ja muiden työmarkkinatoimijoiden diskursiivista toimintaa ilmentävistä lausumista vuosien 2015–2017 välillä. Edelleen olen rajannut aineistoa niin, että se liittyy eksplisiittisesti kilpailukyky sopimusprosessiin ja työmarkkinoiden institutionaaliseen murrokseen sekä näiden yhtey-

dessä käytyyn kamppailuun työmarkkinoiden hegemonisista diskursseista. Aineistoon sisällyttämäni poliittis-normatiivisten lausumien käyttäjiltä olen pääsääntöisesti edellyttänyt institutionaalista asemaa. Tutkimukseen valitsemani lausumat edustavat työmarkkinoihin liittyvän poliittisen päätöksenteon keskeisiä käännekohtia. Tarkastelun kohteena tutkimuksessa ovat erityisesti työmarkkinakeskusjärjestöjen, vaikutusvaltaisimpien työnantaja- ja työntekijäliittojen ja Suomen Yrittäjien sekä suurimpien eduskuntapuolueiden puheenjohtajien ja keskeisten valtioneuvoston jäsenten kielenkäyttö ja muu diskursiivinen toiminta.

Työmarkkinoiden päätöksentekoon liittyvät lausumat olen koonnut kolmikannan ja muiden työmarkkinatoimijoiden sekä varsinkin Helsingin Sanomien (HS) ja Yleisradion (YLE) sähköisistä arkistoista. Sekä HS:ssa että YLEllä työmarkkinakysymyksiä on käsitelty ja analysoitu seikkaperäisesti. Muiden medioiden aineistoja olen käyttänyt täydentämään HS:n ja YLE:n tarjoamaa kuvaa. Sähköisten arkistojen varsin laajoista aineistoista olen valinnut tutkimuksessa analysoitaviksi lausumiksi sellaiset, jotka parhaiten valaisevat työmarkkinoiden institutionaalisten toimijoiden tapaa tuottaa ja uusintaa diskursseja. Suomalaista korporatismia, sen kehitysvaiheita ja kritiikkiä esittelen sekä uudempaan että vanhempaan tieteelliseen tutkimuskirjallisuuteen nojautuen. Työmarkkinadiskurssin historiallis-dialektisen ulottuvuuden esittämisessä merkittävässä roolissa on ollut dosentti Tapio Bergholmin laaja tutkimustuotanto Suomen työmarkkinasuhteiden muotoutumisesta. Dosentti Timo Kyntäjän väitöskirjan (1993) löydökset ovat puolestaan auttaneet jäsentämään tulopolitiikan kauden työmarkkinaretoriikkaa ja argumentaatiota.

1.2. Tutkimuksen metodologiasta

Yleisen valtio-opin alaan kuuluva reflektivistinen tutkimukseni tarkastelee Suomen työmarkkinoiden muospaineita ja diskursseja Sipilän hallituksen aikana. Reflektivismi on yhteiskuntatieteiden metodologia, jonka tietoteoreettisena peruslähtökohtana on tutkimusaineiston ana-

lysointi tiettyssä sosiaalisessa kontekstissa.⁷ Tässä tutkimuksessa konteksti on suomalainen korporatismi.

Reflektivistisen tutkimuksen tavoitteena on synnyttää tieteellistä tietoa, joka systemaattisesti jäsentää kontekstiin kuuluvan sosiaalisen ryhmän diskursiivista toimintaa ja toimintamalleja. Väitteiden ontologinen todistusvoima perustuu väitteen ja sen esittäneen sosiaalisen ryhmän arkikokemuksen suhteeseen.⁸ Näin tutkimusote poikkeaa merkittävästi positivistisesta lähestymistavasta. Luonnontieteiden tapaan positivistit tekevät myös yhteiskuntatieteissä tiukan erottelun tutkimuksen subjektin ja objektin välillä. Positivistien mukaan ontologisesti pätevää tietoa subjektista irrallisesta todellisesta, objektiivisesta maailmasta voidaan saavuttaa vain arvovapaalla ja empiirisiin havaintoihin perustuvalla hypoteesien testauksella ja toistamisella. Tieteellisen väitteen totuusarvo riippuu tällöin siitä, mikä on väitteen ja oletetun objektiivisen maailman välinen vastaavuus.⁹

Reflektivistit eivät hyväksy positivistis-dualistista subjektin ja objektiivisen todellisuuden erottelua. Ideat, sanat tai kieli eivät ole todellisen maailman kopioita, vaan työkaluja oman sosiaalisen maailmamme ymmärtämiseksi. Todellisuus syntyy toimijoiden välisessä, kielenkäyttöön perustuvassa vuorovaikutuksessa. Siten myöskään yhteiskuntatieteiden standardit eivät voi olla luonnon määrittämiä standardeja – ne ovat inhimillisen toiminnan ja tiedeyhteisön hyväksymiä menettelytapoja tuottaa luotettavaa ja vertailukelpoista tieteellistä tietoa sosiaalisen maailman vuorovaikutussuhteista. Yhteiskuntatieteiden paradigmat ja niiden tietoteoreettiset standardit ovat aina arvoperusteisia ja riippuvaisia poliittisista tarkoituseristään. Paradigmojen yhteensovittaminen ja vertailu tapahtuu normatiivisen diskurssin kautta, jossa jokaista paradigmaa arvioidaan sen edustaman poliittis-normatiivisen sisällön mukaan.¹⁰

7 Jackson (2011), s. 38–39.

8 Ibid., s. 156–160, 176–179.

9 Neufeld (1995), s. 33–38.

10 Ibid., s. 40–46.

Tutkimuksessani analysoin reflektivistisen tutkimusperinteen mukaisesti työmarkkinoiden sosiaalisten ryhmien diskursiivista toimintaa, jolla ne ovat edistäneet päämääriään pääministeri Sipilän hallituksen kaudella. Samalla tutkimukseni pyrkii tunnistamaan työmarkkinoiden sosiaalisten ryhmien asettamia ideologisia tavoitteita ja muutosvaateita suomalaisen korporatistimin näkökulmasta.¹¹

Diskurssianalyysi soveltuu hyvin reflektivistisen tutkimusotteen metodiksi. Diskurssianalyysissa fokus on tutkijan ja aineiston välisessä vuoropuhelussa, joka osaltaan rakentaa sosiaalista todellisuutta. Tutkijan tehtävänä on tulkita analysoitavien diskurssien eli säännönmukaisten merkityssysteemien, kielenkäytön ja sosiaalisen vuorovaikutuksen aktualisoitumista erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä ja konteksteissa. Analyysin kohteena olevasta aineistoista pyritään löytämään eroja niiden diskurssien välillä, joita kielenkäyttäjät valitussa kontekstissa esittävät. Diskurssien merkitysten ymmärtämiseksi on tärkeää hahmottaa sosiaalisen vuorovaikutuksen vaiheet ja tavat, joissa diskursseja esiintyy. Kielenkäyttöön sisältyy usein vaihtoehtoisia potentiaalisia merkityksiä, joiden funktiot paljastuvat vasta vuorovaikutussuhteen jatkuessa. Tämä johtuu kielen moniulotteisuudesta: kaikista mahdollisista merkityksistä vain jotkut aktualisoituvat. Tällöin on pyrittävä hahmottamaan vuorovaikutussuhteen kehityskulku ja diskurssin historiallinen ulottuvuus – oli kysymys sitten tilannekohtaisesta funktiosta tai laajemmasta ideologisesta seuraamuksesta.¹²

Myös työmarkkinoiden sosiaalisten ryhmien välisen vuorovaikutussuhteen ytimessä on kielenkäyttö, joka konstruoi suomalaisen korporatistimin sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyttisesti kielenkäyttö pyrkii tietyn vaikutuksen aikaansaamiseen kohdeyleisöissä. Kielenkäyttö on funktionaalista, toimintaan tähtäävää tekemistä. Työmarkkinakontekstissa tämä tarkoittaa esimerkiksi toisten toimijoiden retorista suostuttelua ja taivuttelua omien argumenttien taakse. Toimijat pyrkivät vakuuttamaan toisensa ja laajemman yleisön omien näkökantojensa argumenteista ja legitimitetistä. Kielenkäytöllä

11 Jackson (2011), s. 179, 184.

12 Jokinen et al. (2016), s. 34–35, 51–73.

14 rakennetaan siis suuntaa toiminnalle ja vallankäytölle, mikä voi kulminoitua ideologiseen alistussuhteen tuottamiseen. Diskurssianalyysin tavoitteena on näin rakentuvan sosiaalisen todellisuuden ideologisten seuraamusten tekeminen näkyväksi.¹³

Suomalaisen korporatismiin kontekstissa erityisen mielenkiinnon kohteeksi nousevat hegemoniset diskurssit. Näillä tarkoitetaan diskursseja, jotka esiintyvät muita diskursseja useammin tai itsesäänselvempinä ja vaihtoehdottomampina. Hegemonisoitumisessa diskursseihin liittyvät tieto, valta ja totuus kietoutuvat yhteen. Kun tällaiset diskurssit vakiintuvat, ne saavat hallitsevan aseman sosiaalisessa todellisuudessa. Hegemonisten diskurssien seuraukset voivat olla sekä positiivisia että negatiivisia. Samalla ne vaikuttavat hyvin konkreettisesti laajempaan yhteiskunnalliseen kehitykseen. Diskurssien hegemonisoitumiseen voikin liittyä kielenkäyttäjien strategiaa päämääriä, joita toimijat pyrkivät omalla kielenkäytöllään edistämään. Aineistoon tukeutuen on silloin mahdollista spekuloida, millaisia seurauksia hegemonisten diskurssien muutoksilla olisi eri toimijoille. Diskurssien ideologiset seuraamukset kumpuavat usein tutkijan ja tutkimusaineiston välisestä vuoropuhelusta, eivät suoraan tutkimusaineistosta. Avaintekijäksi nousee tutkijan oma tulkinta ja se, mitkä merkityspotentialit nousevat tutkimusprosessissa esiin.¹⁴

Suomalaisessa korporatismissa hegemonisoituneet diskurssit ovat olleet tyypillisiä tulopolitiikan alkuvuosista alkaen. Talouden ja työmarkkinoiden konsensuksen roolia korostavia päätöksentekoprosesseja on tavattu perustella vetoamalla ratkaisujen vaihtoehdottomuuteen. Tietyistä lähtöolettamuksista on eksplisiittisesti seurannut johtopäätöksiä, joiden välttämättömyydestä kuulijat on pyritty vakuuttamaan. Konsensuksesta ja sen tavoittelusta on tullut suomalaisen yhteiskunnan institutionaalinen peruspiirre, jonka puitteissa työmarkkinoiden ongelmanratkaisua oikeutetaan ja perustellaan. Tätä työmarkkinoiden vaihtoehdottomuuspuhetta ja uusintamista läpi-valaisen käyttämällä hyväkseni retorisen analyysin keinovalikoimaa.

13 Ibid., s. 47–49; Kyntäjä (1993), s. 45–47.

14 Jokinen et al. (2016), s. 80–81, 88–89, 94–95, 103.

Diskurssianalyysin näkökulmasta retoriikan tutkimuksen analyysityökalut ovat hyödyllisiä varsinkin silloin, kun pyritään avaamaan erilaisten diskurssien strategioita ja tavoitteenasetteluja.¹⁵

Brittiläinen Stephen Toulmin kuuluu yhdysvaltalaisen Kenneth Burken ja Puolassa syntyneen, mutta Belgiassa uransa tehneen Chaïm Perelmanin kanssa 1950-luvun tärkeimpiin niin kutsutun uuden retoriikan teoreetikoihin. Toulmin, Burke ja Perelman onnistuivat työllään palauttamaan yhteiskuntatieteiden kiinnostuksen retoriikkaan aikana, jolloin retoriikkaa ja ylipäätään luonnollisella kielellä tapahtuvaa argumentaatiota ei juuri arvostettu. Vaikka Toulminia, Burkea ja Perelmania yhdessä pidetäänkin retoriikan kunnianpalauttajina, heidän lähestymistapansa olivat toisistaan poikkeavia. Kolmikosta Burke erottuu siinä, että hänen mielenkiintonsa ei kohdistunut Toulminin ja Perelmanin tapaan argumentaatioon, vaan yleisesti inhimillisen toiminnan ja sen motiivien ymmärtämiseen. Toulminin ja Perelmanin ajattelun fokus on argumentaatiossa, sen analyysissa ja pätevyuden määrittämisessä.¹⁶ Tämän tutkimuksen retoriseksi analyysityökaluksi olen valinnut Toulminin argumenttianalyysin.

Toulminin kehittämällä ”anatomialla” voidaan saavuttaa syvällisempi analyysi luonnollisen argumentaation päättelyketjuista kuin formaalilla logiikalla. Malli auttaa ymmärtämään luonnollisen argumentaation sisäistä logiikkaa ja on erityisen käyttökelpoinen analyysikehikko, kun kuvataan argumentteihin sisältyviä päätelmiä. Argumenttien rakenteen Toulmin jaottelee kolmeen yksinkertaiseen perusosaan. Argumenttiin sisältyy aina diskursiivisen toiminnan johtopäätös tai toimintakehotus, jota perustellaan toisella propositiolla, viittauksella annettuihin tosiasioihin, esimerkkeihin tai määritelmiin. Näistä lähtötiedoista ei voida suoraan tehdä päätelmää siitä, miten asioiden pitäisi sosiaalisessa todellisuudessa olla. Siksi johtopäätöksen ja lähtötietojen välinen yhteys vahvistetaan kolmannella propositiolla, mahdollisesti arvopohjaisella perusteella, jolla propositioiden yhteys

15 Kyntäjä (1993), s. 157, 260–261.

16 Summa (1996), s. 51–52.

16 legitimoidaan.¹⁷ Perusteen pitää toimia ikään kuin argumentin rati-onaalisena auktoriteettina, joka loogisesti yhdistää lähtötiedot argu-mentaatiossa esitettyyn vaatimukseen tai johtopäätökseen. Argumen-taation laatua ja vaikuttavuutta on mahdollista arvioida sen mukaisesti, miten ehyt niiden rakenne on ja miten vahvoja tai heikkoja propositi-oiden väliset yhteydet ovat.¹⁸

Eri diskurssien sisältämän argumentaation uskottavuus on toisaalta aina sidoksissa myös siihen, millaisiin kohdeyleisöihin kielenkäytöllä pyritään vaikuttamaan. Sitoutuminen argumentaation johtopäätöksiin ja vaatimuksiin edellyttää yhteisymmärryksen synnyttämistä puhujan ja yleisön välille.¹⁹ Perusteiden todistusvoima pohjautuu sosiologi-siin argumentaatiokenttiin, joiden puitteissa tapahtuvaa päättelyä ja argumentaatiota tietyt sosiaaliset ryhmät pitävät pätevinä. Silloin argumentaation tavoitteena on siirtää lähtötietoihin liittyvä yhteinen sosiaalinen hyväksyttävyyys kattamaan johtopäätöksiä.²⁰ Käytännössä argumentti hyväksytään, kun kohteena olevat toimijat ja yleisö tun-nistavat argumentaatioon sisältyvät lausumat totuudenmukaisiksi, oikeutetuiksi ja vilpittömiksi sosiaalisen todellisuuden kuvauksiksi. Kun esimerkiksi työmarkkinoiden sosiaaliset ryhmät jakavat saman ryhmätasoisien maailmankuvan, ovat argumentaation menestymisen mahdollisuudetkin paremmat. Jos taas argumenttien perusteet eroavat toisistaan liiaksi, ajautuvat sosiaaliset ryhmät eri argumentaatiokent-tiin myös työmarkkinoilla.²¹

Suomalaisen korporatistmin sosiaalista todellisuutta rakentavat diskurssit, mahdollisesti ideologiset politiikkavaatimukset ja niiden mukaiset toimintakehotukset sisältävät Toulminin kehikon mukaisia johtopäätöksiä, lähtötietoja ja usein julkilausumattomia perusteita. Argumenttianalyysi auttaa jäsentämään korporatiivisen myllerryksen takana vaikuttavien arvojen ja etujen muutosta, joka ilmenee sosiaa-

17 Ibid., s. 77–81.

18 Boller et al. (1990), s. 321–328.

19 Summa (1996), s. 63–65.

20 Jokinen et al. (1993), s. 260.

21 Kyntäjä (1993), s. 47–52.

listen ryhmien toimintana. Liinamaan sopimuksista lähtien sopimusyhteiskunnan institutionaaliset peruspiirteet ovat olleet suhteellisen pysyviä, ja niihin liittyvät argumentaatiokentät ja perustelut ovat säilyneet pitkään samoina. Työmarkkinatoimijoiden yhteistä ryhmätasosta maailmankuvaa ja sosiaalista todellisuutta on rakennuttu hegemonisella diskurssilla, suomalaisen korporatismiin institutionaalisella järjestyksellä ja siihen kytkeytyvällä välttämättömyyden retoriikalla. Tätä työmarkkinoiden hegemonista diskurssia kutsun tutkimuksessani kolmikantaiseksi sopimusyhteiskunnaksi, jonka ytimen muodostaa työmarkkinoiden vakiintunut neuvottelu- ja sopimusjärjestelmä. Sopimusyhteiskunnan keskeisiä arvoperusteita ovat olleet konsensus talouskasvun ja työllisyyden edistämisestä, kilpailukyyn ja hintavakauden ylläpitämisestä sekä julkisen velan hallinnasta. Siten diskurssin takana vaikuttaa koko yhteiskunnan peruslogiikka, joka on raamittanut yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisutavat.²²

Työmarkkinadiskurssien argumentaatorakenne voidaan tehdä yksityiskohtaisesti näkyvämmäksi Toulminin mallilla. Mallinnuksessa argumentin lähtökohdaksi otetaan yhteiskunnallinen ongelma, johon johtopäätös tai toimintakehotus kiinnitetään perusteen kautta. Esimerkiksi työmarkkinoiden tulopolitiikan kauden argumentaatiota voidaan avata silloin seuraavalla tavalla:

Lähtötiedot: Talouden kilpailukyky on heikko ja yritysten kustannustaso liian korkea.

Peruste: Korporatiiviset etujärjestöt ja valtiovalta hakevat kolmikantayhteistyössä kattavan ratkaisun, jolla parannetaan talouden suhteellista kilpailukykyä.

Johtopäätös: On tehtävä maltillisia palkkaratkaisuja ja lisättävä investointeja.²³

22 Ibid., s. 258–264; Työmarkkinakeskusjärjestöjen kannanotto Euroopan talous- ja rahaliiton vaikutuksista työmarkkinoiden toimintaperiaatteisiin, 22.5.1997.

23 Kyntäjä (1993), s. 262.

Työmarkkinoilla välttämättömyyden retoriikka on toiminut tehokkaasti, kun se on ollut sidoksissa suomalaisen korporatistisen institutionaaliseen perusrakenteeseen. Mitkään diskurssit eivät kuitenkaan ole staattisia merkityssysteemejä, vaan ne elävät sosiaalisissa käytännöissä. Erityisesti uusliberalistinen korporatistinen kritiikki on haastanut ja muovannut varsinkin 1990-luvulta lähtien Suomen työmarkkinoiden sosiaalista todellisuutta, institutionaalisia rakenteita ja argumentaatiokenttää. Työmarkkinoiden sosiaalisten ryhmien maailmankuvat ja näkemykset sosiaalisesta todellisuudesta ovat globaalin kilpailun ja finanssitalouden etenemisen myötä etääntyneet toisistaan. Vastaavasti työmarkkinatoimijoiden keskinäinen riippuvuus on vähentynyt tulopolitiikan kulta-ajoista. Tämä globaalitalouden kehitys on luonut kaikupohjaa kolmikantaisen sopimussyhteiskunnan hegemonisen diskurssin haastamiselle ja uusintamiselle.²⁴

Uusliberalistisen argumentaation tavoitteena on ollut yhteiskunnan institutionaalisen järjestyksen politisointi, jolla on pyritty muuttamaan korporatiivisten instituutioiden keskinäisiä ryhmäetuja korostavaa näkökulmaa. Toulminin analyysikehikkoon siirrettynä argumentaation rakenne on yksinkertainen:

Lähtötiedot: Elämme globaalissa taloudessa entisen suljetun talouden sijaan.

Peruste: Globaalitaloudessa kolmikantainen sopimussyhteiskunta ei tuota sitä hyvää, mitä se on aiemmin tuottanut.

Johtopäätös: On purettava suomalaisen korporatistisen institutionaalinen järjestys ja uudistettava sopimussyhteiskunnan peruslogiikka.²⁵

Käytännössä uusliberalistisessa argumentaatioissa on siten ollut kyse työmarkkinoiden hegemonisen, suomalaisen korporatistisen institu-

24 Jokinen et al. (2016), s. 88 ja Kyntäjä (1993), s. 261–264.

25 Argumenttianalyysin soveltamisesta ks. esim. Mickelsson (1999), s. 31–32.

tionaaliseen järjestykseen perustuvan toimintatavan kyseenalaistamisesta. Tämän tutkimuksen keskeinen tavoite on nyt läpivalaista, millaista retoriikkaa ja argumentaatiota Sipilän hallituksen kaudella on käytetty tässä diskurssien välisessä kamppailussa. Kaikki diskurssit esiintyvät aina tietyssä kontekstissa ja historiallisessa viitekehyksessä. Siksi seuraavaksi on syytä avata niitä kehitystrendejä, jotka ovat määrittäneet suomalaisen korporatistimin rakentumista, poliittista vaihtantaa ja institutionaalista järjestymistä.

2. Tutkimuksen kontekstista ja historiallis-dialektisesta ulottuvuudesta

KORPORATISMIN MÄÄRITTELY ei ole yksinkertaista. 1900-luvulla fasistit käyttivät korporatiivisia talous- ja työmarkkinarakenteita omien nationalististen valtakäytännönsä tukemiseen. Länsi-Euroopan sosialidemokraateille korporatismi taas on tarjonnut keinoja välttää neuvostotyyllisen keskusjohtoisen sosialismin ongelmia.²⁶ Joskus korporatismia on jopa verrattu jumalenteettiin: monet pitävät sitä tärkeänä ilmiönä, mutta kukaan ei osaa sanoa tarkalleen, mitä se on ja mitä se tekee.²⁷

2.1. Suomalainen korporatismi

Kaikki korporatiiviset järjestelmät perustuvat sosiaaliseen toimintaan, jossa ihmiset ja ryhmät liittyvät yhteen merkityksiä luovan toiminnan eli yhteisen diskurssin ohjaamina. Korporatismeissa on ennen kaikkea kyse työn ja pääoman luokkaperustaisesta järjestäytymisestä työmarkkinoilla. Luokkaorganisaatioina työ ja pääoma ovat muodostaneet toisilleen vastavoimat, jotka ovat käyttäneet sekä sosiaalista että taloudellista valtaa yhteiskunnissa. Näin niille on muodostunut erityissuhde valtiovaltaan, joka viime kädessä vastaa yhteiskuntien sosiaalisesta ja taloudellisesta kehityksestä.²⁸

²⁶ Pekkarinen et al. (1992), s. 1.

²⁷ Therborn (1992), s. 24. Ylihuonolliseen entiteettiin on viitattu myös kotimaisessa tupo-keskustelussa, kuten Turun Sanomien päätoimittaja Aimo Massinen teki lehtensä pääkirjoituskolumnissa vuonna 2004: ”Tupo on kuin joulupukki. Kukaan täyspäinen ei saisi siihen uskoa ja sen sanotaan käyvän kansakunnalle liian kalliiksi, mutta vuosikymmenestä toiseen se vain tulla tupsahtaa jokaiseen talouteen ja yleensä jopa suuresti iloiten tämä taruolennoksi leimattu tupo otetaan vastaan.” Massinen (2004).

²⁸ Therborn (1992), s. 27–28.

Yhteistä Länsi-Euroopan moderneille korporatiivisille edunvalvontajärjestelmille on ollut tavoite tehdä poliittiseen vaihdantaan kytkettyjä kompromisseja yhteiskunnan eri osa-alueilla. Korporatiivisten rakenteiden ja palkkojen muodostuksen avulla on pyritty tukemaan kansantalouden kasvua kysyntää ja työllisyyttä korostavan talouspolitiikan kautta. Tavoitteena on ollut sitoa työmarkkina-neuvottelut ja palkkaratkaisut osaksi laajempaa makrotalouden poliittista päätöksentekoa. Eturyhmien välisen yhteisymmärryksen, konsensuksen, rakentaminen on puolestaan ollut vakaan ja toimivan, konfliktien sääntelyyn tähtäävän korporatismiin ehto. Se on edellyttänyt institutionaalista kumppanuutta yli työmarkkina- ja hallintorajojen – yhteisesti hyväksytyjä ja määriteltyjä sopimusyhteiskunnan pelisääntöjä.²⁹

Valtion interventio ja sääntelyn ulottaminen osaksi tulopolitiikkaa on edistänyt korporatiivisten mekanismien kehittymistä. Yhteisen edun ideologia tai ainakin ideologisten yhtäläisyyksien hakeminen on muokannut järjestelmiä ja työmarkkinainstituutioiden välisiä suhteita. Lisäksi vahvaan moderniin korporatiiviseen perinteeseen on usein liittynyt sosialidemokraattisen puolueen keskeinen asema.³⁰ Esimerkiksi Suomessa SDP:n osallistuminen hallitusvastuuseen on yleensä lisännyt työntekijöiden ja ammattiyhdistysliikkeen tukea konsensukselle. Työn ohella myös pääoma on moderneissa korporatiivisissa järjestelmissä usein tehokkaasti järjestäytynyt niin ammatillisesti kuin poliittisesti. Korporatismiin sisältyykin tavallisesti molempien osapuolten läheinen vuorovaikutus poliittisten puolueiden – työ vasemiston ja pääoma oikeiston – kanssa.³¹

Suomessa korporatismiin konsensushenki ja yhteisymmärryksen tavoittelu on tuonut huomattavaa lisäarvoa kaikille kolmikannan osapuolille. Sopimusyhteiskunnan poliittisessa vaihdannassa valtiovallalle on ollut tärkeää koko talouden ennustettavuus, myönteinen työllisyyskehitys, hintavakaus ja kilpailukyky. Työnantajat ovat puoles-

29 Savtschenko (2015), s. 19–31.

30 Paloheimo (1981), s. 146–147. Ks. myös Pekkarinen et al. (1992), s. 1.

31 Kytäjä (1993), s. 184, 195.

taan olleet kiinnostuneet yritysten kilpailukyvyistä, kannattavuudesta ja tuottavuudesta, joiden hyödyistä palkansaajat ovat saaneet osansa.³² Toisaalta valtiovalta on joutunut luovuttamaan osan talous- ja sosiaalipolitiikan päätösvallasta korporatiivisille rakenteille. Tämä valtion ja työmarkkinaosapuolten kaksoissidos on osaltaan johtanut siihen, että Suomessa talous- ja sosiaalipolitiikassa ei ole katsottu olevan kysymys ainoastaan poliittisista valinnoista, vaan yhtälailla asiantuntemuksesta ja yhteisymmärryksen rakentamisesta.³³ Tuloja tasaavalla sosiaalipolitiikalla on pyritty tukemaan keskitetyn palkanmuodostuksen mahdollistamaa solidaarista palkkapolitiikkaa, jonka mukaan samankaltaisesta työstä on maksettava sama palkka toimialasta riippumatta.³⁴ Käytännössä suomalainen korporatismi voidaan määritellä sosiaalisesti korporatismiksi, jossa valtiovalta on omalla päätöksenteollaan sekä muodollisesti että epämuodollisesti osallistunut hyvin organisoituneiden työmarkkinajärjestöjen kollektiiviseen palkanmuodostusprosessiin.³⁵ Sosiaalisen korporatismiin peruspiirteisiin kuuluvat myös työmarkkinaosapuolten kohtuullisen korkea järjestäytymisaste sekä kehittyneet institutionaaliset vaikuttamisen muodot ja vakiintunut järjestö rakenne. Työmarkkinasuhteiden keskiössä on työehtosopimusjärjestelmä, jossa sovitaan palkkojen lisäksi monista muista kysymyksistä.³⁶

Kerran muodostuneet toimintatavat usein määrittävät pitkäksi aikaa sen, miten työmarkkinasuhteet eri maissa toimivat. Työmarkkinajärjestelmät ovat aina perustuneet kansallisiin ratkaisuihin. Työmarkkinajärjestelmien synty on sidoksissa kulttuurillisiin ja institutionaalsiin eroihin eri maiden välillä. Nämä institutionaaliset erot ovat yleensä säilyneet siitä huolimatta, että toimintaympäristö on globaalin markkinatalouden kehityksen myötä muuttunut.³⁷ Erilaiset työmark-

32 Mäenpää (2016), s. 4–5.

33 Bergholm (2015), s. 34–35 ja Kyntäjä (1993), s. 185–186.

34 Ks. esim. Kananen (2008), s. 240.

35 Pekkarinen et al. (1992), s. 2–3.

36 Kasvio (1994), s. 212–214.

37 Bergholm (2015), s. 17–21 ja Kasvio (1994), s. 212–213.

kinajärjestelmät heijastavat koko yhteiskunnan sosiaalista järjestystä. Ne eivät muodostu vain taloudellisten lainalaisuuksien mukaan, vaan niiden toimintaa ohjaavat yhteiskunnan arvot ja hyvinvoinnin taso.³⁸

Paineet kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan institutionaalisen kehikon ja korporatismiin arvoperustan muuttamiseksi ovat viime vuosikymmeninä kasvaneet. Korporatiiviset rakenteet ja toimintamallit ovat joutuneet tulilinjalle erityisesti työehtosopimusten kattavuuteen ja paikalliseen sopimiseen liittyvissä diskursseissa.³⁹ Sosiaalisen korporatismiin perinteessä Pohjoismailla on ollut omat institutionaaliset erityispiirteensä verrattuna muihin Länsi-Euroopan maihin. Vahva solidaarisuus sosiaalisten ryhmien kesken on ollut oleellinen osa Pohjolan sosiaalista korporatismia. Sekä talouden hyödyt että laskut ja toisaalta sopeutumisesta aiheutuva taakka on pyritty jakamaan mahdollisimman tasaisesti kaikkien sosiaalisten ryhmien kesken. Suomen kannalta muissa kiinnostavissa Länsi-Euroopan pienemmissä verrokkimaissa Itävallassa ja Hollannissa työmarkkinoiden institutionalismi on ollut Pohjoismaita eksklusiivisempaa. Konsensusta on näissä maissa rakennettu sellaisten sosiaalisten ryhmien kustannuksella, jotka ovat olleet joko poliittisesti tai taloudellisesti liian heikkoja osallistumaan korporatiiviseen päätöksentekoon.⁴⁰

Työmarkkinoiden poliittisessa vaihdannassa työvoiman tinkimisvara perustuu työvoiman tarjonnan niukkuuden ja osaamisen lisäksi järjestäytyneiden palkansaajien kykyyn edistää työntekijöiden asemaa.⁴¹ Suomalaisessa neuvottelu- ja sopimusjärjestelmässä työnantaja tai niiden yhdistykset sekä työntekijöitä edustavat yhdistykset solmivat palkkaa, työaika ja muita työehtoja määrittävät työehtosopimukset. Työehtosopimukset ovat joko järjestäytyneitä työnantajia sitovia normaalisitovia työehtosopimuksia tai järjestäytymättömiä työnantajia sitovia yleissitovia työehtosopimuksia, joiden yleissitovuus vahvistetaan sosiaali- ja terveysministeriön alaisen työehtosopimusten

38 Suikkanen & Linnakangas (1998), s. 9.

39 Ks. esim. Bergholm (2011), s. 46–68.

40 Pekkarinen et al. (1992), s. 3.

41 Ks. esim. Siltala (2017), s. 77.

vahvistamislautakunnan päätöksellä.⁴² Työehtosopimukset voivat olla valtakunnallisia, jolloin ne koskevat kokonaista toimialaa tai ammattiryhmää, tai ne voivat olla paikallisia, tiettyä työpaikkaa koskevia sopimuksia. Pääsääntöisesti suomalaiset työehtosopimukset ovat olleet valtakunnallisia sopimuksia, joihin sisältyy erinäisiä paikallisen sopimisen mahdollisuuksia.⁴³ Työsuhteen ehtoja määritellään työehtosopimusten lisäksi työsopimuksissa ja työlainsäädännössä, joka asettaa vähimmäisehdot työsuhteen järjestämiselle. Useissa työehtosopimuksissa paikallisen sopimisen mahdollisuudet lisäävät osapuolten liikkumavaraa. Myös lain pääsääntöä väljemmistä määräyksistä on mahdollista sopia toisin, silloin kun lain normisto tämän sallii. Järjestäytymätön työnantaja ei nykylainsäädännön mukaan saa kuitenkaan hyödyntää lain pääsääntöä väljentäviä paikallisen sopimisen mahdollisuuksia, sillä tämä on erikseen laissa kielletty.⁴⁴

Ammattiyhdistysliikkeen voima kytkeytyy kysymykseen siitä, miten suuri osa työvoimasta on työehtosopimusten piirissä, miten velvoittavia sopimukset ovat ja millä organisaatiotasolla sopimukset neuvotellaan ja solmitaan.⁴⁵ Toisaalta kattavien työehtosopimusten solmiminen edellyttää myös työnantajilta korkeaa järjestäytymisastetta.⁴⁶ Erityinen merkitys ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvallalle on työntekijöiden yhteisellä rintamalla. Kun työntekijät ovat laajasti yhtä mieltä asetetuista tavoitteista ja niiden legitimitetistä, niiden edistäminenkin on helpompaa.⁴⁷

Oikeudellisesti ammatillisen yhdistymis- ja järjestäytymisvapauden turvaavat sekä Suomen perustuslain 13. pykälä⁴⁸ että Euroopan ihmisoikeussopimus⁴⁹ ja Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimuk-

42 Laki työehtosopimuksen yleissitovuuden vahvistamisesta, 56/2001.

43 Kyntäjä (1993), s. 27–29.

44 Hietala (2015), s. 6–7

45 Bergholm (2015), s. 16–17.

46 Ahtiainen (2016), s. 64–67.

47 Bergholm & Bieler (2013), s. 67–68.

48 Suomen perustuslaki 13. pykälä, 11.6.1999/731.

49 Euroopan ihmisoikeussopimus. Artikla 11.

set.⁵⁰ Oikeus käydä työehtosopimusneuvotteluja kuuluu puolestaan tämän ammatillisen yhdistymis- ja järjestäytymisvapauden piiriin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuren jaoston yksimielisessä ratkaisussa vuodelta 2008 oikeus käydä työehtosopimusneuvotteluja määriteltiin vielä konkreettisemmin olennaiseksi osaksi ammatillista yhdistymis- ja järjestäytymisvapautta.⁵¹

2.2. Korporatismiin kritiikki Suomessa

Korporatismia on tavattu moittia siitä, että tarpeen tullen sen nimissä on ohitettu demokratian parlamentaarinen päätöksenteko. Globaalissa talouskilpailussa kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan ja hyvinvointivaltion on väitetty heikentävän kansallista kilpailukykyä. Toisaalta samoja institutionaalisia elementtejä on pidetty kilpailukyvyyn turvaajina.⁵²

Kolmikantaista päätöksentekoa Suomessa on ajoittaisesta sapelien kalistelusta huolimatta leimannut pragmatismi. Periaatteellisesti sopimusyhteiskuntaan kuuluvan konsensuksen rakentamiseen voi kuitenkin liittyä ongelmia, jos yhteiskunnallisen toimivallan ja vastuun jaossa instituutioiden välillä on epäselvyyksiä. Demokratian perusedellytyksiin kuuluu, että ihmiset tietävät, missä heitä koskevia päätöksiä tehdään, kuka niiden toteuttamista valvoo ja miten päätöksistä annetaan palautetta.⁵³

Valtiovallantien toteuttaminen on perustunut institutionaalisten intressipiirien ristiriitojen sääntelyyn ja luokkien ryhmittelemiseen, missä vientivetoisen talouskasvun synnyttämällä jakovaralla on ollut keskeinen rooli.⁵⁴ Kriitikoiden mukaan korporatistisissa ei pystytä tekemään hankalia päätöksiä, vaan likaiset työt on yritetty ulkoistaa devalvaatioille, jotka taas EMU-oloissa eivät

50 Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimukset nro 87 ja 98.

51 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Asia 34503/97 Demir ja Baykara v. Turkki, kohta 154. Annettu 12.11.2008 (suuri jaosto).

52 Kettunen (2008), s. 227–228.

53 Korkman (2007), s. 38–41.

54 Kyntäjä (1993), s. 156.

enää kuulu rahapolitiikan työkalupakkiin. Näin ollen suomalainen korporatismi toimii vain hyvinä aikoina, jolloin jaettavaa riittää. Vaikeina aikoina se ei kykene sopeutumaan esimerkiksi palkkatason joustoilla.⁵⁵ Saman kritiikin mukaan yhteiskunnan kaikkein heikoimmassa asemassa olevat jäävät kolmikannassa ilman omaa edunvalvojaa.⁵⁶

Uusliberalismin keskeinen eetos on yksityisen omaisuuden suojaaminen, ja tämän omistusoikeuden rajoittamista pidetään aina haitallisena.⁵⁷ Uusliberalistisen näkemyksen mukaan työttömyyttä, tuottavuutta ja kasvua parannetaan tehokkaimmin lisäämällä kilpailua, jonka puute on suurin syy kansantalouden ongelmille. Erityisesti keskitettyyn palkanmuodostukseen liittyvä solidaarinen palkkapolitiikka yhdessä tuloja tasaavan sosiaalipolitiikan kanssa heikentää talous- ja työllisyyskasvua. Palkkojen ja työehtojen pitäisi määräytyä suoraan yritysten tuottavuuden ja kilpailukyvyn mukaan, vaikka sitten tuloeroja kasvattamalla.⁵⁸ Ammattiyhdistysliike vääristää työmarkkinoiden toimintaa nostamalla palkkoja työvoiman tarjonnan ja kysynnän määrittelemän tason yli. Tämän vuoksi uusliberalistit pyrkivät vähentämään järjestäytyneen työvoiman merkitystä keinolla millä hyvänsä.⁵⁹

Globaalitaloudessa yhteiskunnan vanha sosiaalinen järjestys järkkyy, kun kilpailu investoinneista ja uusista toiminnoista hyvinvointivalttioiden välillä kiihtyy.⁶⁰ Rahoitusmarkkinoiden liberaalisoinnin seurauksena kansallisten rajojen merkitys on vähentynyt. Pääomat liikkuvat maasta toiseen hakien suurinta mahdollista tuottoa sijoituksille. Työvoiman tarjontaan tulee ylikansallista joustoa, jolloin työvoiman tinkimisvara supistuu ja voimatasapaino työmarkkinasuhteissa muuttuu työnantajien eduksi. Euroopan talouskriisi on kasvat-
tanut elinkeinoelämän vaatimuksia muuttaa kansallisia korporatiivisia

55 Rehn (1996), s. 270–272.

56 Kyntäjä (1993), s. 278–279.

57 Ks. esim. Patomäki (2007), s. 27–28.

58 Kananen (2008), s. 246–247.

59 Pekkarinen et al. (1992), s. 3–5.

60 Suikkanen & Linnakangas (1998), s. 42.

työmarkkinarakenteita vastaamaan paremmin yksittäisten yritysten taloudellisiin ja kilpailullisiin haasteisiin. Muuten työpaikat ja pääomat karkaavat maasta. Tämän uusliberalistisen, yritysten kilpailukyvyyn ensisijaisuutta korostavan paineen alle ovat joutuneet ennen kaikkea Etelä-Euroopan taloudet, jotka ovat olleet kansainvälisen rahoitustuen kohteena, mutta myös Suomen kaltaiset maat, joissa työmarkkinasuhteiden ytimessä ovat kattavat työehtosopimukset.⁶¹

Suomalaisen korporatistien kriitikoiden mielestä erityisesti järjestäytymättömiä työnantajia velvoittavat yleissitovat työehtosopimukset rajoittavat ihmisten sopimusvapautta perusteettomasti.⁶² Tätä työehtosopimusten mahdollistamaa heikomman osapuolen suojelua on elinkeinoelämän retoriikassa aika ajoin yritetty leimata jäykkyydeksi ja kykenemättömyydeksi sopeutua nykyaikaan. Palkkojen alentaminen ja työehtojen polkeminen ovat onnistuneet vähiten siellä, missä ammattiyhdistysliike on onnistunut säilyttämään yhteiskunnallisen sananvaltansa ja merkityksensä työmarkkinoiden neuvotteluosapuolena. Siksi kattavat ja laajat, yleissitovuuteen perustuvat työehtosopimukset ovat olleet työnantajien hampaissa uusliberalismin aikana.⁶³

Vaikka uusliberalistinen kritiikki on kohdistunut juuri yleissitoviin työehtosopimuksiin ja niiden soveltamiseen, on suurin osa työehtosopimuksista normaalisitovia työehtosopimuksia. Vuonna 2014 työehtosopimusten piiriin kuului normaalisitovuuden perusteella 66,2 prosenttia yksityisen sektorin palkansaajista ja vastaavasti yleissitovuuden perusteella työehtosopimusten piiriin kuului 18,1 prosenttia palkansaajista. Julkisella sektorilla kaikki palkansaajat kuuluvat joko virkaehtosopimusten tai työehtosopimusten piiriin.⁶⁴ On kuitenkin selvää, että ilman työehtosopimusten yleissitovuutta myös normaalisitovien työehtosopimusten merkitys muuttuisi. Monella työnantajalla ei olisi enää samanlaista kannustinta omalle järjestäytymiselleen, kun

61 Marginson & Welz (2015), s. 429–434.

62 Ks. esim. Pursiainen (2017). Yleissitovuuden poistamiseksi oli syksyllä 2015 jopa vireillä kansalaisaloite, joka ei tosin saavuttanut suurempaa menestystä. Ks. OM 145/52/2015.

63 Siltala (2017), s. 195–196.

64 Ahtiainen (2016), s. 58–64.

vaihtoehtona olisi kattavan työehtosopimuksen noudattamisen sijaan täysin paikallinen sopiminen. Toisaalta voidaan arvioida, että ilman yleissitovuutta paine työntekijöiden laajempaan järjestäytymiseen kasvaisi. Tällöin ammattiyhdistysliikkeen olisi mahdollista nykyistä voimakkaammin painostaa työnantajia noudattamaan normaalisitovia työehtosopimuksia. Joka tapauksessa työehtosopimusten yleissitovuus on yksi ammattiyhdistysliikkeen yhteiskunnallista sananvaltaa vahvistavista institutionaalisista peruspilareista yhdessä ansiosidonnaisen sosiaaliturvan sekä ay-jäsenmaksujen palkkaperinnän ja verovähennysoikeuden kanssa.⁶⁵

Sekä normaalisitovat että yleissitovat työehtosopimukset pitävät jo nykyisellään sisällään useita paikallisen sopimisen mahdollisuuksia varsinkin työaikajärjestelyihin liittyen. Järjestäytymättömien yritysten edellytyksiä sopia paikallisesti toisin on lainsäädännössä rajattu. Ongelma ei silti ole niinkään siinä, etteivät työehtosopimukset mahdollistaisi paikallisemmän tason sopimista vaan siinä, ettei työpaikoilla haluta tai osata käyttää olemassa olevia joustoja. Sopimisen perusedellytys on luottamus osapuolten välillä. Jos tässä on työpaikoilla puutteita, eivät paikallisen sopimisen edellytyksetkään voi olla kunnossa.⁶⁶

Yksi sosiaalisen korporatismiin tärkeä ominaisuus liittyy yrityksen työntekijöiden kokemaan osallisuuteen ja kykyyn vaikuttaa yrityksen asioihin. Tämä ammattiyhdistysliikkeen neuvotteluvoimasta kumpuava myötämäärääminen voi vahvistaa työntekijöiden identifikaatiota työnantajayrityksiin ja siten lisätä työntekijöiden motivaatiota ja yritysten kannattavuutta. Luottamus ja vuoropuhelu ovat silloinkin avainasemassa työmarkkinoilla. Uusliberalistien mukaan ammattiyhdistysliikkeen valta rajoittaa työnantajien mahdollisuuksia puristaa työvoimasta kaikkea irti, jolloin työn tuottavuus kärsii. Thatcheriläisen tiukka vastakkainasettelu ja jatkuva konflikti työmarkkinoilla ovat parhaat keinot alentaa palkkoja, kasvattaa yritysten voittoja ja vauhdittaa sitä kautta kasvua. Ajattelu pohjautuu näkemykseen, että

65 Ks. esim. Julkunen (2001), s. 102.

66 Ahtela (2015), s. 14–15, 26–27.

jos työntekijäpuolen neuvotteluasema on heikko, ei sen kanssa tarvitse tehdä yhteistyötä.⁶⁷

Uusliberalistinen diskurssi vaikuttaa saavuttaneen vastakaikua kansalaisten mielessä. Elinkeinoelämän tutkimuksen mukaan yhä useampi suomalainen kannattaa saavutetuista eduista tinkimistä ja kansalaisten valmius kipeisiin, välttämättömiksi väitettyihin päätöksiin kilpailukyvyn turvaamiseksi on kasvanut.⁶⁸ Keskeinen paradigman mukainen diskurssi on jo pitkään ollut, että Suomi ei pärjää globaalissa kilpailussa, ellei työmarkkinoiden joustoja lisätä ja työn hintaa pysyvästi lasketa.⁶⁹

2.3. Työmarkkinasuhteiden kehitystrendejä 1990-luvulta 2010-luvulle

Uusliberalistinen ajattelu hyvinvointivaltion ja kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemonisen diskurssin vahingollisuudesta rantautui Suomeen täydellä voimallaan 1990-luvun lamavuosina. Elinkeinoelämän mukaan laman olivat aiheuttaneet liian laaja julkinen sektori, korkea verotus ja antelias sosiaaliturva sekä korporatiivinen päätöksenteko ja sopimisen jäykkyys. Erityisesti työnantajien kritiikki suuntautui ammattiyhdistysliikettä vastaan. Uusliberalistisen politiikan keskeiseksi tavoitteeksi tuli ay-liikkeen nujertaminen ja sopimusyhteiskunnan institutionaalisen järjestyksen muuttaminen työnantajia hyödyttävään suuntaan.⁷⁰

Lamavuodesta 1991 tuli merkittävä käännekohta työnantajaleirin ideologisessa irtaantumisessa Liinamaan sopimuksista alkaneesta tulopolitiikan kaudesta. Suomen Työnantajien Keskusjärjestö STK esitti tuolloin ”saatanallisiksi säikeiksi” nimitetyssä toimenpidepaketissaan muun muassa luopumista yleissitovista työehtosopimuksista sekä useita muita tavoitteita suomalaisen korporatistisen institutio-

67 Landesmann & Vartiainen (1992), s. 220–223.

68 Haavisto (2016), s. 12–18.

69 Siltala (2017), s. 64–69 ja Julkunen (2001), s. 100–101.

70 Julkunen (2001), s. 78–80 ja Bergholm & Bieler (2013), s. 59.

30 naalisen järjestyksen muuttamiseksi osana kilpailukykyä parantavia lamalääkkeitä. Työnantajat vaativat, että työehdoista, palkkaustavoista ja työajoista pitäisi neuvotella ja sopia entistä enemmän paikallisesti yrityksissä. Tavoitteena oli myös, että työpaikkakohtaisesti voitaisiin päättää työehtosopimuksista ja työlainsäädännöstä poikkeavista menettelytavoista.⁷¹

Työnantajaleiri ei ollut ainut kolmikannan osapuoli, joka 1990-luvun alussa suunnitteli irtiottoa konsensuspolitiikasta. Kevään 1991 eduskuntavaalien jälkeen muodostetun pääministeri Esko Ahon johtaman porvarihallituksen työmarkkinasuhteet olivat tulehtuneet nopeasti. Ahon hallituksen uusi kokoomuslainen valtiovarainministeri Iiro Viinanen oli esimerkiksi jo kesällä 1991 kannustanut yrityksiä unohdamaan työmarkkinaneuvottelut ja sopimaan palkkojen alennuksista työpaikoilla. Täydellisesti Ahon hallitus sai ammattiyhdistysliikkeen takajaloilleen suunnittelemillaan työttömyysturvan heikennyksillä. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:n ja muiden palkan-saajajärjestöjen esittämä yleislakkouhka ja joukkovoiman näytöt saivat kuitenkin hallituksen perääntymään.⁷²

Työnantajien radikaali tavoitteenasettelu ja toiveet suomalaisen korporatistien rakenteellisesta muuttamisesta loivenivat 1990-luvun puoliväliä kohti. Lamavuodet eivät olleet horjuttaneet kansalaisten luottamusta ay-liikkeeseen, jonka koettiin olevan tavallisten ihmisten puolella.⁷³ Tärkeäksi muodostui kysymys Suomen EU- ja EMU-jäsenyydestä. Työnantajapuolella pelättiin, että ammattiyhdistysliikkeen jatkuva provosointi työmarkkinoilla voisi vaikeuttaa yrityksille tärkeää integraatioprosessia, jos työmarkkinajärjestelmän keskeiset institutionaaliset piirteet olisivat samaan aikaan uhattuina. Merkitystä oli myös sosialidemokraattien poikkeuksellisen suurella vaalivoitolla ja nousulla takaisin hallitukseen vuoden 1995 eduskuntavaalien jälkeen.⁷⁴

71 Bergholm (2011), s. 46–68.

72 Ibid. ja Kyntäjä (1993), s. 279–280.

73 Julkunen (2001), s. 101–102.

74 Bergholm (2011), s. 46–68.

Suomalaisen korporatistimin institutionaalinen järjestys määriteltiin EMU-oloihin työmarkkinakeskusjärjestöjen yhteisessä kannanotossa keväällä 1997. Työmarkkinakeskusjärjestöt linjasivat tuolloin, että järjestöt noudattavat toiminnassaan kolmikantayhteistyötä. Erikseen todettiin, ”ettei EMU-jäsenyys merkitse työ- tai virkaehtosopimusten vähimmäisehtoihin eikä työehtosopimusten yleissitovuuteen puuttumista tai nimellispalkkojen alentamista”. Kannanotossa keskusjärjestöt lupasivat toimia niin, että ”työmarkkinoilla säilyy edelleen mahdollisuus erilaisiin vaihtoehtoihin sopimusmuotoihin mukaan luettuna tulopoliittiset ja keskitetyt ratkaisut”. Lisäksi keskusjärjestöt sopivat toimenpiteistä, joilla korvattaisiin devalvaation puuttuminen rahapolitiikan keinovalikoimasta. Keskeisiä elementtejä olivat suhdannepuskurit, joilla varauduttaisiin talouden erilaisiin häiriötiloihin ja työllisyyden ylläpitämiseen.⁷⁵

Ennen yhteiskannanottoa työnantajapiireissä oli yhä esitetty vaatimuksia muun muassa työehtosopimusten yleissitovuuden purkamiseksi ja väläytelty palkkojen alentamista keinona ulkoisiin häiriöihin varautumiseksi. Ilman takeita siitä, että sopimusyhteiskunnan neuvottelu- ja sopimusjärjestelmää ei EMU:n takia muutettaisi, olisi esimerkiksi suurin palkansaajakeskusjärjestö SAK asettunut vastustamaan talous- ja rahaliiton jäsenyyttä. SAK oli myös edellyttänyt, että perustettavista suhdannepuskureista ja muista sopeuttamiskeinoista on oltava riittävä selvyyys, jotta se voisi tukea Suomen EMU-jäsenyyttä.⁷⁶ Käytännössä järjestöt kannanotollaan lopulta paaluttivat kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemonisen diskurssin EMU-aikaan. Työnantajat eivät halunneet vaarantaa integraatioprosessin etenemistä, vaan ne hyväksyivät ammattiyhdistysliikkeen asettamat ehdot talous- ja rahaliiton jäsenyydelle.⁷⁷

Vuodet 1995–2007 olivat pitävien ja laajojen tupojen aikaa. Poliittinen vaihdanta hallituksien ja työmarkkinajärjestöjen välillä oli vilkasta, kun varsinkin sosialidemokraatit pyrkivät hallitusvastuusta

75 Työmarkkinakeskusjärjestöjen kannanotto Euroopan talous- ja rahaliiton vaikutuksista työmarkkinoiden toimintaperiaatteisiin, 22.5.1997.

76 Boldt (1997), s. 16–18.

77 Ks. esim. Bergholm (2011), s. 46–68.

käsin sitouttamaan työmarkkinaosapuolet hallituksen kasvu- ja työllisyystavoitteisiin.⁷⁸ Talouden vahvasta kasvusta ja yritysten kasvaneista voitoista huolimatta tyytymättömyys tulopoliittikkaa kohtaan kyti yhä työnantajaleirissä. Keskitettyä sopimusjärjestelmää moitittiin liiasta solidaarisuudesta ja kankeudesta verrattuna yrityskohtaiseen sopimiseen. Työnantajien järjestörakenteessa oli myös tapahtunut muutoksia. Työnantajajärjestöjen yhdistyminen vuonna 2005 Elinkeinoelämän keskusliitto EK:ksi vahvisti osaltaan työnantajien työmarkkinapoliitiikan tavoitteenasettelua.⁷⁹

Perinteisen tulopoliitiikan ensimmäisiä jäähyväisiä vietettiin vuonna 2007, kun EK ilmoitti lopettavansa tulopoliittisten kokonaisratkaisujen tekemisen. Vain kymmenen vuotta aiemmin työmarkkinakeskusjärjestöt olivat yhteiskannanotossaan luvanneet pitää kiinni kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan neuvottelu- ja sopimusjärjestelmästä, johon tulopoliittiset ja keskitetyt ratkaisut kuuluivat. Nyt EK:n julki-lausuttuna tavoitteena oli kuitenkin viedä palkoista päättäminen työpaikoille, jossain tapauksissa jopa yksittäisiin työntekijöihin saakka. Käytännössä EK:n ilmoitus siirsi palkoista päättämisen liittotasolle. Kolmikantainen valmisteluperinne jatkui edelleen sosiaalipoliitikassa, vaikka suomalaisen korporatismiin voimatasapainon muutos heikensikin työntekijöiden asemaa. Tupojen päättymisen myötä työntekijät eivät enää kyenneet vaatimaan valtiovallalta tai työnantajilta entiseen tapaan myönnytyksiä esimerkiksi sosiaalipoliitikassa vastineeksi palkkamaltista.⁸⁰

Vuosien 2007–2010 aikana työmarkkinaratkaisut tehtiin liittotasolla, mutta tulopoliitikasta luopuminen ei tuottanut työnantajien toivomia tuloksia. Palkkamaltin sijaan työvoimakustannukset nousivat erityisesti suljetulla sektorilla voimakkaasti.⁸¹ Tulopoliitiikan ideologinen vastustus laimeni taas ainakin tilapäisesti myös työn-

78 Kiander et al. (2009), s. 262–263. Poliitiikan puolella työmarkkinakysymykset nousivat korostetusti esille eduskuntavaaleissa 1995 ja 1999, jolloin Esko Ahon johtama keskusta esitti laajoja työelämän liberalisointivaatimuksia nk. työreformissaan.

79 Bergholm (2011), s. 46–68.

80 Bergholm & Bieler (2013), s. 59–68.

81 Ks. esim. Sauramo (2016), s. 185–186.

antajaleirissä, ja 2010-luvun alun työmarkkinasopimuksissa siirryttiin uudelleen kohti keskitetympää sopimista. Tätä edisti jälleen sosialidemokraattien paluu hallitusvaltaan vuoden 2011 eduskuntavaaleissa.⁸² Esimerkiksi vuoden 2013 työllisyys- ja kasvusopimuksessa työmarkkinakeskusjärjestöt sopivat keskitetysti hyvin maltillisesta palkan- korotuslinjasta. Työmarkkinaratkaisuun sisältyi vanhan tulopolitiikan tapaan vahva poliittisen vaihdannan elementti, kun pääministeri Jyrki Kataisen sinipunahallitus lupasi tukea saavutettua ratkaisua vero- ja sosiaalipolitiikan päätöksillään.⁸³

Kevään 2015 eduskuntavaalien alla ideologiset viritykset työmarkkinoiden ja niihin liittyvän valmistelun uudistamisesta nousivat vahvasti politiikan agendalle. Elinkeinoelämän piirissä arvioitiin, että sopimusyhteiskunnan konsensuspolitiikka oli tullut tiensä päähän ja että kolmikantainen päätöksenteko jarruttaa välttämättömiä rakenne- uudistuksia. Maan hallituksen pitäisi ottaa selkeä vastuu politiikka- uudistusten määrittämisestä ja toteuttamisesta. Paikallisen, yrityskoh- taisen sopimisen merkitystä palkanmuodostuksessa olisi merkittävästi lisättävä kattavien työehtosopimusten kustannuksella.⁸⁴

Ennen eduskuntavaaleja kiihtyi myös keskustelu Suomen kilpailu- kyvyn ongelmista. Maaliskuussa 2015 Ruotsin entinen valtiovarain- ministeri, maltillista kokoomusta edustava Anders Borg ja silloinen Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen VATT:n ylijohtaja Juhana Vartiainen julkaisivat tilaustyönsä Suomen kilpailukyvyn paranta- misesta. Borg ja Vartiainen kohdistivat työssään katseensa erityisesti Saksaan ja Ruotsiin, joiden talouskasvuun ja työvoiman kustannus- tasoon Suomen olisi pystyttävä vastaamaan. Borgin ja Vartiaisen mukaan Euroopan talouskriisi oli synnyttänyt Suomelle 15–20 pro- sentin kilpailukykykuilun suhteessa kilpailijamaihin. Maamme tieto- liikennesektorin ja paperiteollisuuden ongelmien ohella keskeinen syy kilpailukyvyn heikkenemiselle oli vuosien 2007–2010 liittokierrosten aikaisissa ylisuurissa palkankorotuksissa, jotka eivät olleet riittävästi

82 Bergholm (2011), s. 46–68.

83 Työllisyys- ja kasvusopimus (2014).

84 Ks. esim. Vihriälä (2013).

34 reagoineet tuottavuuden heikkenemiseen. Kilpailukyvyyn kohentamiseksi olisi tehtävä kaikki mahdollinen. Tärkeimmäksi keinoksi Borg ja Vartiainen nostivat suomalaisen työmarkkinamallin uudistamisen Ruotsin esimerkin mukaisesti niin, että avoin, kansainväliselle kilpailulle altis vientisektori määrittäisi jatkossa palkankorotusvaran. Palkanmuodostuksen uudistamisen ohella Borg ja Vartiainen esittivät, että työmarkkinajärjestöt avaisivat työehtosopimusten puitteissa Saksan ja Ruotsin mallin mukaisesti enemmän tilaa yrityskohtaisille sopimuksille.⁸⁵

Eduskuntavaalien jälkeen muodostettu pääministeri Juha Sipilän keskustan, perussuomalaisten ja kokoomuksen porvarihallitus näytti viimein vastaavan työnantajien vuosikymmeniä muhineisiin toiveisiin muuttaa kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemonista diskurssia pysyvästi. Kolmen puolueen hallitusohjelma⁸⁶ julkaistiin kokonaisuudessaan 29. toukokuuta 2015. Kilpailukykyyn liittyen hallitusohjelmassa linjattiin, että hallitus tekee työelämän osapuolille viimeistään 30. heinäkuuta 2015 mennessä esityksen siitä, millä toimilla yksikkötyökustannuksia alennetaan vähintään viidellä prosentilla. Työn hinnan laskemisen ohella hallitusohjelmaan sisältyi linjaus paikallisen sopimisen edistämisestä. Hallitusohjelman mukaan ”tavoitteena on, että yrityksissä kyetään nykyistä laajemmin paikallisesti sopimaan kilpailukyvyyn parantamisesta, työllisyyden vahvistamisesta ja työsuhteen ehdoista kuten palkoista, työajoista, työsuhteen purkamisen edellytyksistä, työaikapankin käyttämisestä, sairauspoissaolojen vähentämisestä sekä työhyvinvointiin vaikuttavista kysymyksistä. Hallitus käynnistää tarvittavat työaikalainsäädännön ja muun työläinsäädännön uudistukset, jotka tukevat paikallisen sopimisen edistämistä, mahdollistavat työnantajille yhdenvertaisen aseman poikkeamistilanteissa sekä vahvistavat henkilöstön asemaa yrityksen päätöksenteossa.”⁸⁷

85 Borg & Vartiainen (2015), s. 9–14, 29–36.

86 Ratkaisujen Suomi (2015).

87 Ibid., s. 14, 16.

2.4. Erilaisia työmarkkinamalleja ja sopimista työpaikoilla – katse Saksaan ja Ruotsiin

Sekä kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan puolustajat että haastajat viittaavat työmarkkinoihin liittyvässä argumentaatiossaan usein Saksan ja Ruotsin esimerkkiin. Maat ovat Suomen tärkeimpiä kilpailijamaita globaaleilla markkinoilla. Esimerkiksi Anders Borg ja Juhana Vartiainen perustelivat ennen kevään 2015 eduskuntavaaleja tekemiään esityksiä Suomen työmarkkinoiden uudistamisesta kilpailukyvyen parantamisella juuri Saksaan ja Ruotsiin verrattuna.⁸⁸ Siksi työmarkkinadiskurssien ymmärtämiseksi on syytä vielä laventaa suomalaisen korporatismiin kontekstia esittelemällä lyhyesti saksalaisten ja ruotsalaisten työmarkkinoiden peruseriaatteita ja toimintaa ennen etenemistä tutkimusaineiston yksityiskohtaiseen esittelyyn ja analyysiin.

Saksassa toteutettiin 2000-luvun alussa laajoja sosiaalipoliittisia työmarkkinareformeja (Hartz I-IV), joilla on tavattu selittää Saksan taloudellista menestystä ja eurooppalaisittain vahvaa työllisyyskehitystä. Reformien on katsottu vaikuttaneen osaltaan siihen, että palkanmuodostus on Saksassa pysynyt maltillisella tasolla. Saksan kansantalous kamppaili suurissa vaikeuksissa vuosituhannen vaihteessa: työllisyysaste oli matala verrattuna esimerkiksi Pohjoismaihin, ja nuorten työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys olivat kasvussa. Ongelmien selättämiseksi Saksassa toteutettiin neljässä vaiheessa vuosina 2003–2005 maan sodanjälkeisen historian suurin työmarkkinoiden uudistus, joka sai nimensä uudistustyötä valmistelleen Peter Hartzin mukaan. Uudistukset liittyivät työaikaan, työvoimapalveluihin, aktiiviseen työvoimapolitiikkaan, työttömyysturvaan sekä työsuhdeturvaan. Tavoitteena oli vauhdittaa työntekijöiden aktiivisuutta työnetsinnässä, tehostaa työnvälitystä, madaltaa työnantajien työllistämiskynnystä ja lisätä investointeja.⁸⁹

88 Borg & Vartiainen (2015), s. 10–11.

89 Alatalo & Räisänen (2012), s. 31–32.

Toteutetut uudistukset ovat muuttaneet työmarkkinoiden institutionaalisten toimijoiden roolia Saksassa. Hajautettu palkanmuodostus ja yritystason sopiminen ovat yleistyneet reformien jälkeen, vaikka kehitys kohti paikallisemman tason sopimista oli lähtenyt liikkeelle jo aiemmin. Saksojen yhdistyminen ja itäisen Keski-Euroopan markkinoiden avautuminen saksalaisille yrityksille olivat vauhdittaneet reaali-palkkojen laskua erityisesti palkkajakauman alareunassa jo 1990-luvulta lähtien. Työmarkkinainstituutioiden välinen voimatasapaino muuttui, kun työntekijöiden oli tehtävä aiempaa enemmän myönnytyksiä työpaikkojen säilyttämiseksi.⁹⁰

2000-luvun alun reformit synnyttivät Saksaan erilaisia palkkatukijärjestelmiä, joilla tuetaan työllistymistä. Niin sanotuilla mini- ja miditöillä tarkoitetaan töitä, joista maksetaan maksimissaan 450–850 euron kuukausipalkkaa. Palkkatukielementti syntyy siitä, että työt on vapautettu sosiaaliturvamaksuista. Mini- ja miditöiden tavoitteena on ollut, että ne vahvistaisivat edellytyksiä säännölliseen osa-aika- tai kokopäivätyöhön siirtymiselle. Käytännössä mini- ja midityöt eivät ole kuitenkaan vahvistaneet merkittävästi työntekijöiden työmarkkina-asemaa. Sen sijaan työtätekevien köyhyys ja toimeentulon ongelmat ovat reformien jälkeen Saksassa kasvaneet, vaikka työllisyys ja työmarkkinoiden joustavuus ovatkin lisääntyneet osa-aikaisten ja matalapalkkaisten työpaikkojen myötä.⁹¹

Hartz-uudistusten ohella Saksan työllisyyskehitystä selittävänä tekijänä on pidetty finanssikriisin aikana laajennettua lyhennettyä työaikajärjestelyä.⁹² Tällä tarkoitetaan menettelyä, jossa irtisanomisten sijaan väliaikaisesti vähennetään tehtyjen työtuntien määrää. Työntekijöiden menettämiä ansio-osuuksia korvataan julkisista varoista. Järjestely on osaltaan lisännyt työmarkkinoiden joustavuutta yhteisen rahapolitiikan oloissa ja parantanut Saksan kykyä vastata kansantalouden ulkopuolelta tuleviin shokkeihin.⁹³

90 Dustmann et al. (2014), s. 181–183.

91 Palkat, tuottavuus ja työllisyys – Kokemuksia Saksasta (2014), s. 10–16.

92 Kurzarbeit.

93 Schaumann & Vanhala (2011), s. 15–18.

Työnantajat ovat esittäneet vaatimuksia Saksan esimerkin mukaisten reformien toteuttamisesta sekä Suomessa että muissakin Pohjoismaissa. Reaalipalkkojen nousu on haluttu rajata Saksan tasolle tai sen alle yritysten kilpailukyvyyn säilyttämiseksi.⁹⁴ Erityisesti Saksan palkkaratkaisuja on seurattu juuri Suomessa, koska Suomi ainoana Pohjoismaana kuuluu Saksan ohella euroalueeseen. Siksi Suomen rahapoliittinen liikkumatila kustannuskilpailukyvyyn vahvistamiseksi on ollut muihin Pohjoismaihin verrattuna pienempi.⁹⁵ Tarve palkkapolitiikan koordinaatiolle euromaissa on kasvanut, kun Saksan palkkojen hidas kehitys on heikentänyt muiden euromaiden kilpailukykyä. Toistaiseksi euromaiden yhteisen palkkakoordinaation tulokset ovat kuitenkin hyvin vaisuja lukuun ottamatta Saksaa ja sen naapurimaita.⁹⁶

Finanssikriisin jälkeen tuottavuuskehitys ja reaalipalkat alkoivat Suomessa eriytyä, kun reaalipalkat jatkoivat nousuaan tuottavuuden notkahduksesta huolimatta. Saksassa sen sijaan tuottavuuskehitys on ollut finanssikriisin jälkeenkin reaalipalkkojen kehitystä nopeampaa. Pitkällä aikavälillä reaalipalkkojen tuottavuutta nopeampi kasvu johtaa työllisyyden heikkenemiseen ja kansantalouden työpanoksen supistumiseen.⁹⁷

Suomen työnantajaleirissä reaalipalkkojen ja tuottavuuskehityksen eriytyemisestä on syytetty kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan keskitettyä palkanmuodostusmallia, jota on pidetty Saksaan verrattuna kalliina. Työlainsäädännön uudistusten lisäksi työnantajat ovatkin peräänkuulluttaneet Saksan mallin mukaisia muutoksia suomalaiseen neuvottelu- ja sopimusjärjestelmään. Saksassa työehtosopimuksista neuvotellaan joko toimialakohtaisesti tai yritystasolla. Paikallisen tason sopiminen myös palkoista on yleistä, ja Suomeen verrattuna kollektiivisten työehtosopimusten merkitys on vähäisempi.⁹⁸ Työntekijöiden edunvalvonnan kannalta keskeinen toimija on työpaikka-

94 Andersen et al. (2015), s. 139–141.

95 Borg & Vartiainen (2015), s. 11.

96 Sauramo (2011). Ks. myös Kuusisto (2015), s. 27–29.

97 Palkat, tuottavuus ja työllisyys – Kokemuksia Saksasta (2014), s. 17–20.

98 Dustmann et al. (2014), s. 177, 183.

neuvosto⁹⁹, jollainen on perustettava yli viiden hengen yrityksiin. Työpaikkaneuvostot valvovat työlainsäädännön ja työehtosopimusten noudattamista työpaikoilla. Työnantaja on velvollinen tarjoamaan työpaikkaneuvostoille näiden tarvitsemaa informaatiota lakisääteisten tehtäviensä toteuttamiseen. Työntekijäjärjestöjen edustajia voidaan kutsua osallistumaan työpaikkaneuvostojen kokouksiin.¹⁰⁰

Työehtosopimusten paikallista joustavuutta Saksassa lisää avauslausekkeiden¹⁰¹ käyttö. Näillä tarkoitetaan toimialakohtaisen työehtosopimuksen määräystä, jolla työnantaja ja työpaikkaneuvosto valtuutetaan tekemään työehtosopimuksesta alaspäin poikkeava paikallinen sopimus. Avauslausekkeiden käytölle on määritelty kriteerit työnantajan laajasta informointiveloitteesta ja työntekijöiden tilintarkastusoikeudesta alkaen. Työehtosopimuksista on mahdollista poiketa vain määräajaksi, ja poikkeamalla pitää olla positiivinen vaikutus yrityksen työllisyyteen. Käytännössä avauslausekkeiden mahdollistamia palkanalennuksia on käytetty hätätilanteiden ja työpaikkojen säilyttämisen ohella myös kansainvälisen kilpailukyyn parantamiseen.¹⁰²

Avauslausekkeiden käyttö on Saksassa lisääntynyt huomattavasti 2000-luvun kuluessa. Niiden hyödyntämistä yhdessä työehtosopimusten merkitysten heikentymisen kanssa on pidetty yhtenä syynä sille, että Saksan reaalityöt ovat kehittyneet hyvin maltillisesti ja tuottavuuskehitystä myötäillen. Vastineeksi avauslausekkeiden käytöstä työnantajat ovat usein luvanneet esimerkiksi pidättäytyä irtisanomisista tiettyinä ajanjaksona tai vauhdittaa investointeja. Joskus lupaukset ovat sitovia, joskus eivät.¹⁰³ Suomalaisille työmarkkinoille avauslausekkeiden käyttöönotto olisi merkittävä institutionaalinen muutos korporatistisen toimintamallissamme.¹⁰⁴

99 Betriebsrat.

100 Hietala (2015), s. 7–9.

101 Öffnungsklausel.

102 Ellguth & Kohaut (2014), s. 448–449.

103 Kröger et al. (2016), s. 19–20.

104 Andersen et al. (2015), s. 157–160, 163–165.

Saksalaisten esimerkkien lisäksi Suomessa on tutkittu tarkkaan Ruotsin koordinoitua, mutta hajautettua makrotason palkkamallia, jossa vientiteollisuuden kilpailukyky määrittää koko työmarkkinakentän palkanmuodostusta. Ruotsin mallissa avoimen sektorin vientialoja edustava teollisuussopimus¹⁰⁵ on toiminut palkkaneuvottelujen päänavaajana 1990-luvun lopusta lähtien. Teollisuussopimuksen hyväksymisen jälkeen muut alat neuvottelevat omat ratkaisunsa yhteisen raamin mukaan.¹⁰⁶

Teollisuussopimuksella on arvioitu olevan merkitystä sille, että Ruotsissa palkanmuodostus on seurannut kohtuullisen hyvin työllisyyden ja tuottavuuden kehitystä. Myös Ruotsin itsenäinen rahapolitiikka on tukenut palkkapolitiikan koordinaatiota, kun keskuspankin asettamalla inflaatiotavoitteilla on voitu luoda uskottava pelote mahdollisesti ylisuuria palkkavaateita vastaan. Teollisuussopimuksen myötä on tapahtunut siirtymää valtiollisen tulopolitiikan suuntaan. Vuonna 2000 perustettiin valtakunnan tasolle uusi sovittelijaviranomainen¹⁰⁷, jonka tehtävänä on ollut työmarkkinariitojen ehkäisy ja kansantalouden kannalta onnistuneen palkkaratkaisun edistäminen.¹⁰⁸

Palkkakoordinaation lisäksi Ruotsiin viitataan paikalliseen sopimiseen liittyvässä keskustelussa. Samoin kuin Saksassa myös Ruotsissa paikallinen sopiminen on varsin yleistä. Paikallisen sopimisen edellytykset vaihtelevat sen mukaan, mitä työehtosopimusta noudatetaan. Siten työehtosopimukset ovat Ruotsissakin avainasemassa, vaikka yleissitovaa työehtosopimusjärjestelmää Ruotsissa ei Suomen tapaan ole.¹⁰⁹ Tämä näkyy siinä, että Ruotsissa työehtosopimuksissa sovitaan yhä vähemmän kaikkia työntekijöitä koskevista yleiskorotuksista. Niiden sijaan palkanmuodostus ankkuroidaan keskimääräisiin palkankorotuksiin tai yksilökohtaisiin vähimmäiskorotuksiin. Sopimusten viimesijaiset korotusprosentit eli perälaudat kiinnitetään

105 Industriavtalet.

106 Andersen et al. (2015), s. 147–149.

107 Medlingsinstitutet.

108 Vartiainen (2008), s. 195–203.

109 Kauhanen (2015).

40 työehtosopimuksessa määritellyn tai paikallisesti sovitun yrityskoh-
taisen jakovaran perusteella. Täysin paikallisten neuvottelujen tai
vastaavasti yleiskorotusten piirissä on vain noin joka kymmenes pal-
kansaaja. Suurin osa palkansaajista sijoittuu näiden sopimusmuotojen
välimaastoon.¹¹⁰

Suomen ja Ruotsin välillä tärkeä eroavaisuus on työehtosopimusten
tulkinnessa. Ruotsissa ristiriitatilanteissa työnantajan esittämille sopi-
musten tulkinnoille on haettava työtuomioistuimen hyväksyntä. Tällä
työntekijöiden tulkintaetuoikeudella on huomattava merkitys tasa-
vertaisen neuvotteluasetelman turvaamisessa. Toisekseen Ruotsissa
työntekijöiden edustus yritysten hallinnossa on Suomea vahvemmalla
tasolla, mikä edistää sekä luottamusta että neuvotteluasetelman tasa-
puolisuutta. Kolmanneksi Ruotsin neuvottelu- ja sopimusjärjestelmä
eroaa Suomesta siinä, että työnantajan direktio-oikeutta on rajattu
erityisellä myötämäärämislailla, jolla on vahvistettu työntekijäorga-
nisaatioiden tiedonsaanti- ja neuvotteluoikeuksia.¹¹¹

Eurooppalaisessa katsannossa työehtosopimusten kattava rooli
erottaa Pohjoismaat omaksi institutionaaliseksi kokonaisuudekseen,
vaikka täysin yhteistä pohjoismaista työmarkkinamallia ei varsi-
naisesti olekaan. Suomi ja Ruotsi poikkeavatkin molemmat selvästi
Saksasta, kun arvioidaan työehtosopimusten merkitystä. Esimerkiksi
kysymykset, jotka muualla Euroopassa on ratkaistu lainsäädännöllä,
on Pohjoismaissa usein ratkaistu vapaaehtoiseen jäsenyyteen perus-
tuvien etujärjestöjen sopimuksilla.¹¹² Tällainen on muun muassa
kysymys minimipalkoista.¹¹³

Sekä Saksan että Ruotsin mallissa huomattavaa on, että kummas-
sakaan maassa ei ole paikallisen sopimisen lainsäädäntöä, jolla työ-
ehtosopimukset ohitettaisiin. Myös muissa Suomen kannalta kiin-
nostavissa vertailumaissa kuten Tanskassa, Hollannissa ja Itävallassa

110 Vartiainen (2008), s. 203–205.

111 Kröger et al. (2016), s. 18–19.

112 Kauhanen (2015).

113 EU:n 28 jäsenmaasta lakisääteinen minimipalkka oli vuoden 2016 alussa 22 jäsen-
maassa. Suomen, Ruotsin ja Tanskan ohella lakisääteisiä minimipalkkoja ei ollut
Italiassa, Itävallassa ja Kyproksella. Ks. Fric (2016).

paikallinen sopiminen tapahtuu työehtosopimusjärjestelmän puitteissa.¹¹⁴ Vertailussa Saksaan ja Ruotsiin on lisäksi merkillepantavaa, että työpaikkatason vuoropuhelu työntekijöiden ja työnantajien välillä on näissä maissa eurooppalaisestikin varsin korkealla tasolla. Molemmissa maissa on katsottu, että työpaikoilla vallitsee vahva luottamuksen kulttuuri ja työntekijöillä on hyvät vaikutusmahdollisuudet. Suomalaisetkaan työpaikat eivät menesty heikosti vuoropuhelun laatua arvioitaessa, mutta jäävät kuitenkin selvästi jälkeen saksalaisista ja ruotsalaisista työpaikoista.¹¹⁵

Sekä työntekijöiden että työnantajien järjestäytymisaste on kaikissa Pohjoismaissa eurooppalaisittain korkea.¹¹⁶ Samalla työmarkkinoiden korporatiiviset neuvottelu- ja sopimuskäytännöt on Pohjolassa mielletty demokratian laajennuksiksi. Ammattiyhdistystoiminnan on katsottu edustavan demokratiaa sekä kansanliikkeenä että työmarkkinaosapuolena. Ruotsissa tätä kansallista yhtenäisyyttä, ”kansankodin” konsensushakuisuutta on selitetty yhteisön omalla sisäisellä, historiallisella kokemuksella.¹¹⁷ Suomessa yhteiskunnallisen konsensuhengen voi katsoa syntyneen sitä vastoin ulkoisten välttämättömyyksien paineessa. Neuvostoliiton ja kommunismin vaikutusvallan patoaminen lisäsi painetta sekä sosialidemokraattisen puolueen että ammattiyhdistysliikkeen ja elinkeinoelämän yhteistyön sujuvuudelle varsinkin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä.¹¹⁸

114 Räisänen et al. (2016), s. 19–20.

115 Eurofound (2015), s. 110–112.

116 Ks. esim. Kauhanen (2017).

117 Kettunen (2008), s. 153–154, 159–162.

118 Ibid., s. 60, 65. Ks. myös Bergholm (2005), s. 186–189: Suomessa kommunistien ja sosialidemokraattien vihanpito kiihtyi 1940-luvun lopulla, mikä näkyi kovana valtataisteluna myös ammattiyhdistysliikkeessä.

3. Suomalaisen työmarkkinamallin muutospainetta

TUTKIMUSAINEISTON yksityiskohtaisessa esittelyssä käyn seuraavaksi läpi tärkeimpien työmarkkinatoimijoiden poliittis-normatiivisia lausumia suomalaisen korporatismien kontekstissa. Aineistosta valitsemillani lausumilla piirrän erityisesti kuvaa työmarkkinoiden hegemonisten diskurssien tuottamisesta ja uusintamisesta yhteiskunta- ja kilpailukykyneuvotteluprosessien keskeisissä käännekohtissa. Vastaavalla tavalla tarkastelen työmarkkinainstituutioiden uudelleenryhmittymistä ja sen seuraamuksia. Lausumilla konkretisoin diskurssien tuottamiseen sisältyviä retorisia valintoja, joilla toimijat ovat pyrkineet oikeuttamaan näkökulmiaan sekä vakuuttamaan toisiaan ja suurta yleisöä suomalaisten työmarkkinoiden argumentaatiokentässä. Jokaisen esittelykappaleen jälkeen analysoin erillisessä osiossa toimijoiden diskursiivista toimintaa ja päättelyketjuja Stephen Toulminin argumenttianalyysia hyödyntäen.

3.1. Sipilän hallituksen ensitahdit – korporatismista parlamentarismiin?

Huhtikuun 2015 eduskuntavaalien jälkeen Suomeen muodostettiin pääministeri Juha Sipilän johtama enemmistöhallitus. Jo ennen varsinaisten hallitusneuvotteluiden aloittamista eduskunnan suurimmaksi puolueeksi nousseen keskustan puheenjohtaja ja hallitustunnustelija Sipilä aloitti työmarkkinajärjestöjen kanssa neuvottelut yhteiskuntasopimuksesta, jota keskusta oli eduskuntavaaleissa peräänkuuluttanut.¹¹⁹ Neuvotteluiden tavoitteena oli tuolloin vuotuisen työajan pidentäminen sadalla tunnilla ilman ansiotason muutoksia. Huhtitoukokuun vaihteessa 2015 käydyt neuvottelut päättyivät kuitenkin tuloksettomina. Palkansaajakeskusjärjestöt arvioivat, että Sipilän

¹¹⁹ Keskustan vaaliohjelma (2015).

tavoittelema yhteiskuntasopimus ei ole tasapainossa työnantajien ja palkansaajien välillä. SAK:n puheenjohtaja Lauri Lyly totesi neuvotteluiden päättymisen jälkeen, että suomalaisen työehtosopimusjärjestelmän muuttaminen ei ole mahdollista vain muutamassa päivässä.¹²⁰

Yhteiskuntasopimusneuvotteluiden kariuduttua Sipilän johdolla käytiin neuvottelut keskustan, perussuomalaisten ja kokoomuksen enemmistöhallituksen muodostamisesta. Suurten porvaripuolueiden hallitukselle tuli eduskuntaan vahva 124 kansanedustajan enemmistö. Erityisesti yrittäjien ja työnantajien piirissä odotukset olivat korkealla, kun hallitus julkaisi ohjelmansa toukokuun lopussa. Ohjelman julkaisun jälkeen Suomen Yrittäjien SY:n puheenjohtaja Jyrki Mäkynen ja toimitusjohtaja Jussi Järventaus kiittelivätkin hallitusohjelmaa merkittävistä työmarkkinalinjauksista. Yrittäjien mukaan varsinkin paikallisen sopimisen lisääminen ja työllistämiskynnyksen madaltaminen parantaisivat olennaisesti työllisyyttä ja Suomen kustannuskilpailukykyä.¹²¹

Yrittäjien innostunut suhtautuminen hallitusohjelmaa kohtaan ei tullut varmastikaan Sipilän hallitukselle yllätyksenä. SY:n omassa tavoiteohjelmassa vaalikaudelle 2015–2019 järjestö oli vaatinut suomalaisten työmarkkinoiden uudistamista ja paikallisen sopimisen lisäämistä. Tavoiteohjelmassaan SY hyökkäsi voimakkaasti kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemonista diskurssia vastaan ja vaati hallitukselta poliittista johtajuutta työelämäkysymyksissä. Tavoiteohjelman mukaan työelämää koskevien asioiden vallanjako olisi oikaistava niin, että hallitus ja eduskunta käyttäisivät jatkossa niille perustuslain mukaan kuuluvaa päätöksentekovaltaa.¹²²

Myös Elinkeinoelämän keskusliitto EK tuki omassa arviossaan hallitusohjelman kasvutavoitteita ja yksikkötyökustannusten alentamista. Paikallisen sopimisen lisäämiseen EK suhtautui myönteisesti joskin pidättyvämmiin kuin Suomen Yrittäjät.¹²³ Parlamentarismin esiin-

120 SAK, 7.5.2015.

121 SY, 27.5.2015.

122 SY, Tavoiteohjelma 2105–19.

123 EK, 27.5.2015.

44 marssia korporatismiin kustannuksella tervehdittiin elinkeinoelämän piirissä tyytyväisenä. EK:n toimitusjohtaja Jyri Häkämies arvioi toukokuun 2015 lopussa, että hallitus ja eduskunta ottavat nyt parlamentarismiin näkökulmasta niille kuuluvat paikat Suomessa. Uudessa hallitusohjelmassa oli EK:n toimitusjohtajan mukaan erittäin hyviä linjauksia. Häkämies peräsi samalla jatkoa kevään neuvotteluille työajan pidennyksestä.¹²⁴

Palkansaajakeskusjärjestöissä hallitusohjelmaa luettiin toukokuussa sitä vastoin huolestuneina. Sipilän hallitus vaikutti ottavan heti kautensa alussa etäisyyttä suomalaisen korporatismiin institutionaaliseen järjestykseen esittämällä yksikkötyökustannusten alentamisen ja paikallisen sopimisen lisäämisen ohella huomattavia leikkauksia muun muassa ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan. SAK:n Lyly moittikin hallitusohjelmaa tuoreeltaan, että hallitus on ilmeisesti ohittamassa sopimustyhteiskunnan kolmikantaisen valmisteluperinteen työelämäkysymyksissä. Lyly varoitti puuttumasta työehtosopimusten yleissitovuuteen, jota hallituksen linjaukset paikallisesta sopimisesta näyttivät uhkaavan.¹²⁵

Sipilän hallituksen tavoitteet ja korporatismiin kritiikki olivat toki muhineet porvaripiireissä jo pidemmän aikaa.¹²⁶ Ennen kevään vaaleja kolmikantaisen sopimustyhteiskunnan hegemonista diskurssia oli politiikan puolella kritisoinut erityisesti Sipilän hallituksen uusi valtiovarainministeri ja edellisen hallituksen kokoomuslainen pääministeri Alexander Stubb. Stubb vaati konsensukselta tulostavasta useaan otteeseen vuodenvaihteessa 2014–2015: EK:n vaalitentissä tammi-kuussa 2015 Stubb arvosteli tiukasti konsensusta ja piti sitä menneen ajan päätöksentekomallina. Stubb äityi tentissä jopa toteamaan, että ”konsensus tarkoittaa, että päätetään salassa kabinetissa ilman suoranaista demokraattista päätöksentekoa!”¹²⁷ Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVA:n pääministeritentissä helmikuussa Stubb ilmoitti ole-

124 Kauppalehti, 30.5.2015.

125 SAK, 27.5.2015.

126 Ks. s. 29–34.

127 HS, 28.1.2015.

vansa ”ilman muuta” valmis viemään eteenpäin työmarkkinoiden lainsäädäntöhankkeita työmarkkinatoimijoiden vastustuksesta huolimatta. Stubb esitti konsensukselle koeaikaa: elleivät työmarkkinajärjestöt pääsisi tietyn ajan puitteissa vaadittuun ratkaisuun, hallitus toimisi ilman työmarkkinajärjestöjä.¹²⁸ Vaalien lähestyessä Stubb kuitenkin loivensi sopimussyhteiskunnan kritiikkiään, ja maaliskuussa 2015 hän piti konsensusta YLEn pääministerin haastattelutunnilla taas erinomaisena asiana.¹²⁹

Keskustan puheenjohtaja ja silloinen oppositiojohtaja Sipilä oli vaalien alla korporatistimin kritiikissään istuvaa pääministeriä varovaisempi. Esimerkiksi EK:n vaalitentissä Sipilä kuitenkin arvosteli hallituksen jääneen kolmikannassa äänettömän yhtiömiehen rooliin ja edellytti hallitukselta vahvempaa roolia työmarkkinakysymyksissä.¹³⁰ Keskustan vaaliohjelmassa helmikuussa 2015 kolmikantainen sopimussyhteiskunta ja sen toimijat nousivat vahvasti esille, mutta myönteisessä ja jopa sopimussyhteiskunnan yksituumaisuutta korostavassa valossa: ”Välttämättömiin uudistuksiin, kilpailukyvyn parantamiseen ja työllisyyden nostoon tarvitaan yhteiskuntasopimusta – poikkeuksellisen vahvaa ja sitoutuvaa yhteistyötä hallituksen, eduskunnan, työmarkkinajärjestöjen, yritysten ja muiden toimijoiden välillä.”¹³¹

SDP:n puheenjohtaja, istuva valtiovarainministeri Antti Rinne asettui vaalien alla järjestetyissä keskusteluissa voimakkaasti tukemaan suomalaisen korporatistimin institutionaalista järjestystä. EK:n tentissä tammikuussa Rinne puolusti sopimussyhteiskuntaa muistuttamalla, että Suomen voimavara on vuosikymmenien ajan ollut yhteisessä sopimisessa ja asioiden eteenpäin viemisessä. Entinen ammattiyhdistysliikejohtaja Rinne syytti pääministeri Stubbia siitä, että tämä ei tunne ”konsensuksen piirteitä ollenkaan”.¹³² EVA:n tentissä Rinne puolestaan arvioi, että konsensus on parasta suomalaisessa

128 Kauppalehti, 3.2.2015.

129 HS, 22.3.2015.

130 HS, 28.1.2015.

131 Keskustan vaaliohjelma (2015).

132 HS, 28.1.2015.

46 yhteiskunnassa. Stubbin avausta konsensuksen koeajasta Rinne piti absurdina, koska hän arvioi konsensuksen toimivan hyvin.¹³³ Myös palkansaajakeskusjärjestöjen vaalitentissä maaliskuussa 2015 Rinne arvosteli jyrkin sanoin Stubbin esitystä konsensuksen koeajasta ja piti sitä kokoomusjohtoisena saneluna. Ajatuksen kilpailukyvyyn parantamisesta työehtoja heikentämällä Rinne teilasi.¹³⁴

Ennen eduskuntavaaleja käydyssä keskustelussa sekä Sipilän hallituksen alkutaipaleella kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemonista diskurssia haastettiin voimakkaasti. Varsinkin kokoomuksen johdossa ja elinkeinoelämän piirissä sopimusyhteiskunnan toimivuus kyseenalaistettiin useissa lausumissa. Sopimusyhteiskunta ja siihen olennaisesti liittyvä konsensus leimattiin menneen ajan toimintamalliksi, jota olisi välttämätöntä muuttaa. Työnantajajärjestöissä diskurssin muutosvaade puettiin ideologiseen tavoitteeseen parlamentarismien edistämisestä. Lausumissa hallitusta vaadittiin lopettamaan suomalaisen korporatismiin kytkeytynyt poliittinen vaihdanta valtiovallan ja työmarkkinajärjestöjen välillä. Muuten talouden ja työllisyyden ongelmat jatkuisivat eikä kilpailukyvyyn palauttaminen onnistuisi.

Toulminin argumenttianalyysiin siirrettynä keskeinen diskurssi rakentui seuraavasti:

Lähtötiedot: Suomen kilpailukyky ja työllisyysaste ovat heikentyneet.

Peruste: Kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan poliittinen vaihdanta ei korjaa kilpailukykyongelmaa ja työllisyyttä.

133 Kauppalehti, 3.2.2015.

134 HS, 26.3.2015.

Johtopäätös: Parlamentaarista luottamusta nauttivan hallituksen on otettava poliittinen johtajuus työelämäkysymyksissä.

Argumenttianalyysistä voidaan päätellä, että keväällä 2015 työnantajien pyrkimyksenä oli pysyvästi muuttaa työmarkkinoiden hegemonista diskurssia. Eduskuntavaaleissa porvaripuolueiden menestys ja toisaalta sosialidemokraattien tappio näyttivät tarjoavan erinomaisen aikaikkunan diskurssin uusintamiselle. Vaikka pääministeripuolueeksi noussut keskusta olikin vielä eduskuntavaalien alla osoittanut kokoomusta enemmän ymmärrystä sopimustyömarkkinoiden konsensusperinnettä kohtaan, oli pääministeriksi noussut Sipilä ottanut nopeasti etäisyyttä kolmikantaiseen valmisteluun. Tämä näkyi niin Sipilän viritämissä yhteiskuntasopimusneuvotteluissa kuin porvarihallituksen ohjelman työmarkkinolinjauksissa.

Ammattiyhdistysliike ja poliittinen vasemmisto olivat alakynnessä diskurssien välisessä kamppailussa. Palkansaajajärjestöt ja sosialidemokraatit yrittivät kevään 2015 retoriikassaan muistuttaa kolmikantaisen sopimustyömarkkinoiden historiallisesta vahvuudesta ja varoittivat horjuttamasta yhteiskunnan peruslogiikkaa. Hegemoniataistelun rintamalinjat olivat muotoutuneet nopeasti.

3.2. Pakkolait ja paikallisen sopimisen raportti lisäävät työmarkkinoiden turbulenssia

Sipilän ennen hallitusneuvotteluita ajama ajatus työajan pidentämisestä sadalla tunnilla ilman ansiotason muutoksia oli tullut yllätyksenä ainakin ammattiyhdistysliikkeelle, sillä ennen eduskuntavaaleja tällainen ei ollut kuulunut keskustan puheenjohtajan puheissa. Sipilä itse kiisti, että ehdotus olisi ollut alun perin hänen omansa. Ajatus todella vaikutti tulleen Sipilälle suoraan työnantajien Etelärannasta. EK:n toimitusjohtajan Jyri Häkämiehen aiemman kannanoton mukaan ”tuotavuushypyn aikaansaaminen on Suomen kilpailukyvyyn ykkösasioita”. Samassa yhteydessä Häkämies oli arvioinut, että ”hyppyyn tarvittiin myös merkittävä työajan lisäys ilman kustannusten nousua”.¹³⁵ Palkansaajajärjestöissä hallituksen uusia linjauksia yhteiskuntasopimuk-

¹³⁵ HS, 5.5.2015.

48 seen liittyen odotettiin kesällä 2015 varautuneesti. Kariutuneiden yhteiskuntasopimusneuvotteluiden lisäksi hallitusohjelmassa päätetyt työttömyysturvan leikkaukset ja työläinsäädännön heikennykset olivat lisänneet pelkoja siitä, että hallitus pyrki määrittelemään työmarkkinaneuvottelujen sisällöt ja tavoitteet yksipuolisesti.¹³⁶

Sipilän hallituksen linjaukset keskustan vaaliohjelmassa kaipailemasta yhteiskuntasopimuksesta valmistuivat heinäkuun loppuun mennessä 2015. Hallitus esitti, että työmarkkinajärjestöt aloittaisivat neuvottelut yhteiskuntasopimuksen solmimisesta entisen valtakunnansovittelijan Juhani Saloniuksen johdolla.¹³⁷ Määräajaksi neuvotteluille hallitus asetti 21. elokuuta 2015.¹³⁸ Palkansaajajärjestöjä oli yhä närästännyt hallituksen pyrkimys määrittää neuvottelujen lopputulos etukäteen. SAK:n puheenjohtaja Lauri Lyly oli muistuttanut, että työmarkkinaneuvotteluissa ”kukin saa tuoda pöytänsä asioita, jotka kokee tärkeäksi. Mutta minä en voi luvata, että ne menevät läpi.”¹³⁹ Jo päivää ennen asetettua määräaika hallitus kuitenkin ilmoitti, ettei neuvotteluja kannata jatkaa. Riittävää yhteisymmärrystä hallituksen asettamien tavoitteiden saavuttamiseksi ei ollut löytynyt. Neuvotteluiden kariutumisen jälkeen pääministeri Sipilä polemisoi pettymystään epäilemällä suomalaisen yhteiskunnan ja erityisesti työmarkkinajärjestelmän kykyä sopeutua yhteisen valuutan aikaan. Samalla pääministeri teki lisää pesäeroa sopimusyhteiskunnan kolmikantaiseen valmisteluun ilmoittamalla, että nyt hallitus tekisi tarvittavat toimet omin voimin. Neuvotteluja vetänyt Salenius epäili suomalaisen korporatismiin kri-

136 SAK, 3.6.2015.

137 Hallitus tiedusteli myös SDP:n entistä pääministeriä Paavo Lipposta selvittämään yhteiskuntasopimuksen edellytyksiä. Vastaavalla tavalla pääministeri Esko Ahon pyynnöstä oli SDP:n entinen pääministeri Kalevi Sorsa selvittänyt sisäiseen devalvaatioon tähänneen yhteiskuntasopimuksen mahdollisuuksia 1990-luvun alussa. Hallitus ilmeisesti arveli nytkin, että sosialidemokraattien piirissä suurta arvostusta nauttivalla Lipposella olisi ollut parhaat edellytykset sopimuksen kätilöintiin. Lipponen kuitenkin kieltäytyi tehtävästä.

138 Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote, 395/2015.

139 Kauppalehti, 30.7.2015.

tiikin tapaan, että työmarkkinakoneisto ei ole löytänyt ratkaisuja devalvaation puuttumiseen.¹⁴⁰

Hallitus esitteli Sipilän lupaamat suunnitelmat kustannuskilpailukykyä vahvistavista toimista 8. syyskuuta 2016. Paketti sisälsi muun muassa arkipyhien muuttamisen palkattomiksi vapaapäiviksi vuosityöaikaan lyhentämättä, sairausloman karenssipäivän, vuosiloman enimmäispituuden lyhentämisen sekä ylityökorvausten ja sunnuntai-lisien leikkaamisen. Hallituksen tavoitteena oli, että työelämää sääntelevät lait säädettäisiin enimmäispakottavina, jolloin niistä ei olisi saanut sopia toisin työehtosopimuksissa.¹⁴¹ Julkisessa keskustelussa hallituksen esittelemät toimenpiteet nimettiin nopeasti pakkolaeiksi, sillä niissä säänneltiin suomalaista työelämää poikkeuksellisella tavalla.¹⁴²

Palkansaajajärjestöissä pakkolakipaketti tyrmättiin välittömästi. SAK:n Lyly kritisoi hallitusta vapaan sopimusoikeuden rajoittamisesta ja astumisesta työmarkkinapöytäan. Lyly varoitti myös paketin seurauksista paikalliselle sopimiselle, jonka edellytyksiä yksipuoliset pakottavat toimet heikentäisivät.¹⁴³ Toimihenkilökeskusjärjestö STTK:n puheenjohtaja Antti Palola puolestaan varoitti hallitusta leikkimästä ”tulitikuilla ruutitynnyrin lähellä”. Palolan mukaan hallitus hyökkäsi esityksillään suomalaista sopimisen kulttuuria vastaan. Lisäksi Palola pelkäsi lainsäädännöllä pakottamisen johtavan rauhattomuuden lisääntymiseen työmarkkinoilla. Työnantajaleirissä hallituksen linjaukset sen sijaan otettiin tyytyväisinä vastaan. EK:n Häkämies kiitteli esityksiä ja arveli hallituksen ottaneen nyt vallan

140 HS, 20.8.2015.

141 Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote, 463/2015. Huomiota herätti, että hallitus vakuutti huolellisesti arvioineensa esitystensä yhteensopivuuden Suomen perustuslain sekä EU- ja ILO-jäsenyyteen liittyvien velvoitteiden kanssa. Myöhemmin tämä näkemys joutui hyvin kyseenalaiseen valoon useiden valtiosääntöoppineiden annettua esityksistä toisenlaisia arvioita. Ks. esim. Bruun (2015) ja HS, 7.12.2015.

142 Hallituspuolueissa ”pakkolaki”-termin käyttö aiheutti voimakasta nurinaa, sillä sen katsottiin olevan poliittisesti latautunut. Hallitus oli kuitenkin itse alustanut termin käytön puhumalla esitystensä julkistamisen yhteydessä ”pakottavasta lainsäädännöstä”. Ks. esim. HS, 6.11.2015, ”Mitkä ihmeen pakkolait”.

143 SAK, 8.9.2015.

käsiinsä kolmikannassa. Perinteisen suomalaisen työmarkkinaretoriikan mukaisesti Häkämies määritteli hallituksen toimet ”täysin välttämättömiksi”. Häkämieskin tosin kantoi huolta paikallisen sopimisen kokonaisuuden edistämisestä, mutta ei uskonut hallituksen paketin estävän tätä.¹⁴⁴ Suomen Yrittäjien kommenteissa veisattiin samaa virttä: toimitusjohtaja Järventaus piti hallituksen suunnitelmia oikeina. Järventaus muistutti, että kilpailukyvyyn parantamisen ohella on jälleen ”välttämätöntä laajentaa lainsäädännöllä” mahdollisuuksia sopia työehdoista paikallisesti.¹⁴⁵ Myös Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä iloitsi hallituksen päätöksistä: ”Olemme siirtyneet korporatismista parlamentarismiin. Tämä on tervetullut rytmimuutos suomalaisessa politiikassa.”¹⁴⁶

Palkansaajapuolen huolet näkyivät puolestaan eduskunnan uuden punavihreän opposition kommenteissa. Suurimman oppositiopuolueen SDP:n puheenjohtaja Antti Rinne moitti hallitusta sopimusyhteiskunnan romuttamisesta rajulla tavalla. Rinne arvioi, että pakotavalla lainsäädännöllä muutetaan yhteiskunnan perusrakenteita erittäin merkittävästi. Rinne myös vaati tuoreeltaan, että toimenpiteiden perustuslaillisuus pitää selvittää. Toinen oppositiojohtaja, vihreiden puheenjohtaja Ville Niinistö näki toimissa kovaa sanelupolitiikkaa ja sopimisen perinteen hylkäämistä. Tukea hallituksen linjauksille tuli opposition porvaripuolueista erityisesti RKP:stä, jonka puheenjohtaja Carl Haglund kehui hallituksen tekevän oikeita asioita. Pakkolakikommenteissaan Haglund kiteytti välttämättömyyden retoriikan eetoksen osuvasti todetessaan, että hallitukselle ”ei jäänyt vaihtoehtoja”, kun työmarkkinaosapuolet eivät olleet päässeet sopuun.¹⁴⁷ Akateemisessa maailmassa hallituksen toimet herättivät hämmästyksiä. Esimerkiksi Turun yliopiston työoikeuden professori Seppo Koskinen piti hallituksen linjauksia merkittävänä muutoksena: ”Ensimmäistä kertaa laajamittaisesti työntekijän oikeuksia heikenne-

144 HS, 8.9.2015 (1).

145 SY, 8.9.2015.

146 Keskuskauppakamari, 8.9.2015.

147 HS, 8.9.2015 (2).

tään hallituksen toimesta.” Koskinen pelkäsi myös, että hallituksen esitykset tulisivat vaikuttamaan työmarkkinoiden ilmapiiriin useamman neuvottelukierroksen ajan.¹⁴⁸

Ammattiyhdistysliikkeen vastaoperaatiota pakkolaeille ei tarvinnut kauan odottaa: Jo 18. syyskuuta SAK:n, STTK:n ja korkeasti koulutettujen palkansaajien keskusjärjestön Akavan yhteinen mielenilmaus keräsi noin 30 000 ihmistä Helsingin Rautatientorille vastustamaan hallituksen esityksiä. Myös muualla Suomessa järjestettiin suuria poliittisia mielenilmauksia hallituksen suunnitelmia vastaan. Erityisen vaikeina palkansaajat pitivät hallituksen esitystä ylityökorvausten ja sunnuntaillisten leikkaamisesta, jotka monilla aloilla muodostivat merkittävän palkanlisän.¹⁴⁹

Hallitus oli ehtinyt varautua vastaiskuun, sillä 16. syyskuuta – vain kaksi päivää ennen palkansaajien mielenosoitusta – pääministeri Sipilä oli turvautunut harvinaislaatuiseen keinoon ja puhunut YLE:n TV1-kanavalla suoraan kansalaisille. Puheessaan Sipilä perusteli hallituksen poikkeuksellisia toimenpiteitä aiempien neuvotteluiden epäonnistumisilla. Sipilä vetosi, että työmarkkinajärjestöt vielä etsisivät keinoja korvaamaan hallituksen suunnitelmat. Aikaa tälle olisi pääministerin mukaan muutama päivä. Sipilä myös huomautti, että on hallituksen vastuu ja velvollisuus tehdä päätöksiä: ”Käytämme niitä keinoja, joita hallituksella ja eduskunnalla on. Lainsäätäjän keinot ovat nyt vähän karkeampia kuin jos olisimme päässeet yhdessä sopuun keinoista työmarkkinajärjestöjen kanssa. Lain muuttaminen ei auta, jos työehtosopimuksissa voidaan sopia toisin.”¹⁵⁰ Aiemmin samana päivänä Sipilä oli yhdessä muiden hallituspuolueiden puheenjohtajien eli perussuomalaisen Timo Soinin ja kokoomuksen Alexander Stubbin kanssa jo julkaissut yhteisartikkelin, jossa he olivat vedonneet suomalaisiin. Puheenjohtajat olivat kirjoituksessaan pahoitelleet, että työmarkkinajärjestöt olivat kaksi kertaa epäonnistuneet neuvotteluissa sovun löytämiseksi. Siksi hallituksen oli nyt itse tartuttava toimeen. Sipilä ja

148 HS, 8.9.2015 (3).

149 Ks. esim. HS 17.9.2015.

150 Sipilä (2015b).

kumppanit huomauttivat, että Saksassa onnistutaan paremmin työntekijöiden ja työnantajien välisessä sopimisessa. Samaa henkeä olisi löydettävä nyt myös Suomesta, sillä edessä olisi monta vaikeaa vuotta. ”Uusi, parempi päivä koittaa varmasti. Mutta se on meidän suomalaisten itse tehtävä”, valoivat hallituspuolueiden puheenjohtajat kansalaisiin uhrimieltä.¹⁵¹

Noin viikko suurmielenosoituksen jälkeen, 24. syyskuuta, SAK esitteli oman vaihtoehdoisen ratkaisunsa työllisyyden ja kustannuskilpailukyvyyn parantamiseksi. Työmarkkinoiden kriisisopimukseksi nimetyn mallin ytimessä olivat äärimaltillisen palkkapolitiikan jatkaminen ja työnantajamaksujen osittainen siirtäminen palkansaajille sekä Ruotsin esikuvan mukaiseen avoimen sektorin määrittämään palkanmuodostusmalliin siirtyminen. Työeläkejärjestelmän EMU-puskureita käytettäisiin niiden alkuperäisen tarkoituksen mukaisesti työeläkemaksujen väliaikaiseen alentamiseen. Käytännössä SAK oli valmis täysin luopumaan palkankorotuksista. Paikallisesta sopimisesta SAK:n esitys linjasi, että sen edellytyksiä lisättäisiin työehtosopimusten puitteissa. Tämä toteutettaisiin niin, että järjestäytymättömien työnantajien mahdollisuuksia paikalliseen sopimiseen parannettaisiin. Samalla henkilöstön ja luottamusmiesten asemaa yrityksissä vahvistettaisiin. Huomattavaa oli, että työmarkkinoiden kriisisopimus oli kaikkien SAK:n liittojen yhteinen.¹⁵²

SAK:n ehdotusta kiiteltiin työmarkkinakommenteissa laajasti. Jopa EK:n entinen työmarkkinajohtaja Lasse Laatonen ja valtiovarainministeriön entinen valtiosihteeri, ministeri Raimo Sailas patistelivat EK:ta ja hallitusta tarttumaan esitykseen ripeästi. Sailas ihmetteli, että ”ellei hallitukselle kelpaa tällainen linjaus, pitää kai uskoa, että hallituksen tavoitteena tosiaan on sopimussyhteiskunnan murtaminen”.¹⁵³ Hallituksen ensireaktio SAK:n esitykseen oli tyyli. Valtiovarainministeri Stubb totesi vain muutama minuutti esityksen julkistamisen

151 Ilta-Sanomat, 16.9.2015.

152 SAK, 24.9.2015, ”Työmarkkinoiden kriisisopimus”.

153 Demokraatti, 25.9.2015 ja Sailas (2015).

jälkeen, että ”ehdotus ei kelpaa hallitukselle”.¹⁵⁴ Myös työnantajaleirin nykyjohdossa SAK:n esitystä kritisoitiin. EK:n laskelmien mukaan SAK:n esitys jäisi kauas hallituksen asettamista tavoitteista. Toimitusjohtaja Häkämies vaati, että SAK:n pitää tulla vielä pitkälle vastaan.¹⁵⁵

Muutaman päivän harkinnan jälkeen hallituksen ääni kuitenkin muuttui. 28. syyskuuta pääministeri Sipilä pyysi työmarkkinajärjestöjä jatkamaan SAK:n esityksen pohjalta neuvotteluja työmarkkinaratkaisusta, mihin järjestöt olivatkin valmiit. Sipilän mukaan oli tapahtunut muutos parempaan suuntaan: yhteisen tekemisen ilmapiiri olisi löytymässä. Samalla hallitus ilmoitti muuttavansa aiempaa pakkolaki-esitystään niin, että ylityökorvauksia tai sunnuntaillisia ei leikattaisi. Sen sijaan hallitus suunnitteli nyt leikkaavansa lomarahoja noin 30 prosentilla.¹⁵⁶ Neuvotteluiden uudelleenkäynnistymisestä huolimatta hallitus antoi eduskunnalle tiedonannon pakkolakisuunnitelmistaan 30. syyskuuta 2015.¹⁵⁷

Yhteistoiminta-asiamies Harri Hietalan selvitys Sipilän hallituksen kärkihankkeesta paikallisesta sopimisesta ja sitä koskevista linjauksista luovutettiin perussuomalaiselle oikeus- ja työministeri Jari Lindströmille 15. lokakuuta 2015. Järjestelmän nykytilan kuvauksen lisäksi Hietala kävi selvityksessään läpi sekä Saksan että Ruotsin järjestelmiä työpaikkatason sopimisessa, joiden mallin mukaisia muutoksia suomalaisen työehtosopimusjärjestelmään varsinkin Suomen Yrittäjät olivat esittäneet.¹⁵⁸ Selvityksen varsinaiset ehdotukset jakautuivat kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa esitettiin muutoksia henkilöstön asemaan yrityksen päätöksenteossa. Selvityksen toinen osa koski paikallisen sopimisen laajentamista. Järjestäytymättömille yrityksille Hietala esitti samoja oikeuksia paikalliseen sopimiseen kuin mitä järjestäytyneilläkin yrityksillä on käytössään. Samalla ehdotet-

154 HS, 24.9.2015.

155 Kauppalehti, 25.9.2015 ja HS, 26.9.2015.

156 HS, 28.9.2015.

157 VNT 2/2015 vp. Tiedonannosta käydyssä äänestyksessä hallitus sai eduskunnan luottamuksen äänin 115–53.

158 Ks. esim. SY, 18.3.2015 ja SY, Paikallinen sopiminen – mitä se on ja mitä se merkitsee suomalaiselle työelämälle?

tiin työntekijöitä turvaavia reunaehtoja, kuten rajattua kanneoikeutta ammattiliitoille paikallisten sopimusten tulkintaan liittyvissä asioissa ja henkilöstön aseman vahvistamista yritysten päätöksenteossa.¹⁵⁹

Hietala esitti kahta vaihtoehtoista tapaa, joilla voitaisiin lisätä paikallisen sopimisen piiriin kuuluvia asioita. Ensimmäinen vaihtoehto lähti paikallisen sopimisen määräysten ja asioiden lisäämisestä neuvotteluteitse työehtosopimusosapuolten kesken. Toisena vaihtoehtona Hietala ehdotti paikallisen sopimisen lisäämistä lainsäädännöllä, joka oikeuttaisi ohittamaan työehtosopimusmääräykset ilman työehtosopimuksessa olevaa valtuutusta.¹⁶⁰ Palkansaajajärjestöille tämä oli selvityksen ongelmallisin kohta. Niiden mukaan esitettyyn malliin liittyi huomattava uhka institutionaalsiin työehtosopimukseen perustuvan minimityöehtojen suojan murenemisesta ja palkkadumppauksesta.¹⁶¹

Palkansaajakeskusjärjestöt SAK, STTK ja Akava toimittivat oikeus- ja työministeri Lindströmille yhteisen kannanoton paikallisen sopimisen kokonaisuudesta viikko Hietalan raportin julkistamisen jälkeen. Kannanotossa palkansaajakeskusjärjestöt katsoivat, että paikallisen sopimisen lisääminen on kannatettavaa, mutta tämän on tapahduttava työ- ja virkaehtosopimusten puitteissa. Toiseksi palkansaajat arvioivat, että paikallisen sopimisen kokonaisuutta pitäisi käsitellä osana nyt uudelleen neuvottelujen kohteena olevaa työmarkkinaratkaisua. Jos paikallisen sopimisen edellytyksiä laajennettaisiin koskemaan järjestäytymättömiä yrityksiä, olisi varmistettava, että myös näiden velvollisuudet olisivat samalla tasolla järjestäytyneiden yritysten kanssa. Palkansaajajärjestöt eivät asettuneet vastustamaan järjestäytymättömien yritysten paikallisen sopimisen mahdollisuuksien lisäämistä, mutta sen ei kuitenkaan pitäisi tapahtua työehtosopimusten yleissitovuuden kustannuksella.¹⁶²

Suomen Yrittäjien näkemykset työehtosopimusten puitteissa toteutettavasta paikallisen sopimisen edistämisestä olivat päinvastaiset pal-

159 Hietala (2015), s. 6–13.

160 Ibid., s. 13–17.

161 SAK, 15.10.2015.

162 Palkansaajakeskusjärjestöjen kannanotto oikeus- ja työministeri Jari Lindströmille, 23.10.2015.

kansajärjestöjen näkemysten kanssa. Toimitusjohtaja Järventauksen mukaan lainsäädäntömuutosten tekeminen oli tutun retoriikan mukaan ”välttämätöntä”. Työmarkkinajärjestöt eivät työehtosopimusmuutoksin Järventauksen mielestä paikallisen sopimisen edistämiseen kykenisi. Myönteistä oli SY:n pitkäaikaisen tavoitteen toteutuminen, mikä asettaisi järjestäytymättömät työnantajat paikallisessa sopimisessa samalle viivalle järjestäytyneiden työnantajien kanssa. Hietalan esityksen ehdotukset työntekijöiden oikeuksien kasvattamisesta olivat kuitenkin Järventaukselle myrkyä: Esimerkiksi ehdotus ammattiliiton kanneoikeudesta oli SY:n toimitusjohtajan mukaan ”aivan mahdoton esitys”.¹⁶³ Työnantajaleirin pääpelurille EK:lle taas oli ”mahdotonta ymmärtää ja hyväksyä” ehdotusta työntekijöiden hallintoedustuksen vahvistamisesta yrityksissä. Pääsääntöisesti EK piti Hietalan linjauksia oikeansuuntaisina. Myös EK toivoi, että hallitus tekisi lakimuutoksia, joilla paikallista sopimista voitaisiin vauhdittaa.¹⁶⁴

Eduskunnan opposition sosialidemokraatit pitivät Hietalan selviytyksen ongelmallisimpana osuutena paikallisten sopimusten ja yleisistovien työehtosopimusten välistä suhdetta. Puheenjohtaja Rinne pelkäsi, että paikallisesta sopimisesta tehdään porttia suomalaisille halpatyömarkkinoille. Rinne peräsi hallitukselta kantaa siihen, miten se suhtautuu työehtosopimusten asettamaan työntekijöiden vähimmäisuojaan.¹⁶⁵ Opposition toinen vasemmistopuolue vasemmistoliitto edellytti sosialidemokraattien tavoin, että työehtosopimusten yleissitovuus ei saa paikallisen sopimisen lisäämisessä vaarantua. Paikallisen sopimisen edistämiseksi vasemmistoliitto peräänkuulutti työaikapankkien laajempaa käyttöönottoa, mikä oli kuulunut pitkään myös SAK:n agendalle.¹⁶⁶

Hallituksen piirissä Hietalan raporttia tutkailtiin verraten kauan. Paikallisessa sopimisessa edettiin lopulta vasta 7. joulukuuta 2015, kun hallitus asetti kolmikantaisen työryhmän valmistelemaan tarvittavia

163 SY, 15.10.2015.

164 EK, 15.10.2015.

165 Rinne (2015).

166 Vasemmistoliitto, 15.10.2015. Ks. myös esim. Vainio (2012).

säädösmuutoksia Hietalan selvityksen pohjalta.¹⁶⁷ Työryhmän asettamisen yhteydessä hallitus vakuutteli, että tällä kertaa valmistelutyötä tehtäisiin kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hengessä. Pääministeripuolue keskustan työmarkkinasuhteita hoitanut elinkeinoministeri Olli Rehn pyrki hälventämään palkansaajapuolen epäluuloja korostamalla, että valmistelussa oli ensisijaisesti tarkoitus edetä työehtosopimusten puitteissa. Työ- ja elinkeinoministeriön perussuomalainen kakkosministeri Jari Lindström korosti myös luottamuksen merkitystä jatkoneuvotteluissa.¹⁶⁸

TEM:n ministerien puheet eivät ilmeisesti olleet kantautuneet kokoomuksen ja puolueen puheenjohtajan Alexander Stubb in korviin, sillä istuva valtiovarainministeri antoi työryhmän työstä tahollaan aivan toisenlaista todistusta. Stubb viittasi keskusjärjestöjen uudelleen kaatuneihin neuvotteluihin, joiden vuoksi paikallisen sopimisen edistäminen olisi Stubb in mukaan pelkästään työehtosopimustietä aika-
taulujenkin kannalta vaikeaa. Stubb arvioi, että paikallinen sopiminen olisi vahvemmalla pohjalla, jos sillä olisi lainsäädännöllinen perälauta. Näin Stubb in mielestä varmistettaisiin, että paikallinen sopiminen etenisi riittävällä tavalla. Vielä Snellman-säätiön talviseminaarissa 16. joulukuuta 2015 Stubb lupailikin, että hallitus antaisi kevään 2016 aikana esityksen paikallista sopimista laventavasta lainsäädännöstä, joka astuisi voimaan jo syksyllä 2016.¹⁶⁹

Porvarihallituksen ja työnantajaleirin vyörytys sopimusyhteiskunnan hegemonisen diskurssin kääntämiseksi jatkui kesän ja syksyn 2015 aikana vahvana. Vahvaan parlamentaariseen enemmistöönsä nojaava Sipilän hallitus asettui tukemaan työnantajia jopa niin, että keskeiset vaatimukset esimerkiksi työajan lisäämisestä ilman ansiotason muutoksia ja paikallisen sopimisen edistämisestä noudattelivat lähes suo-

167 Työ- ja elinkeinoministeriö (2015).

168 HS, 8.12.2015.

169 Stubb (2015).

raan työnantajajärjestöjen tavoitteenasetteluja. Hallitus kuitenkin antoi työmarkkinajärjestöille vielä loppukesästä 2015 näennäisen mahdollisuuden ratkaista kilpailukykyongelmaa korporatistien perinteen mukaisesti Juhani Saloniuksen vetämissä neuvotteluissa. Kun nämäkin neuvottelut ajautuivat umpikujaan, hallitus arveli saaneensa riittävän rationaalisen auktoriteetin ja oikeutuksen omille toimenpiteilleen. Sekä pääministeri Sipilä että neuvotteluja vetänyt Saloniuksen sivuuttivat argumentaatiossaan työmarkkinakeskusjärjestöjen vuonna 1997 määrittelemät suuntaviivat, joiden mukaan myös yhteisen valuutan oloissa kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan neuvottelu- ja sopimusjärjestelmistä olisi pidettävä kiinni. Toulminin analyysikehikko läpivalaisee hallituksen argumentaation rakenteen selväpiirteisesti:

Lähtötiedot: Työmarkkinajärjestöt epäonnistuivat jo toistamiseen ratkaisujen löytämisessä Suomen talousongelmiin.

Peruste: Kolmikantainen sopimusyhteiskunta ei kykene ratkaisemaan työmarkkinakysymyksiä EMU-oloissa.

Johtopäätös: Hallitukselle ei jää vaihtoehtoja, vaan sen on itse tehtävä täysin välttämättömät ratkaisut yritysten kilpailukyvyn parantamiseksi pakottavalla lainsäädännöllä.

Näin hallitus oli kääntänyt suomalaisen korporatistien välttämättömyyden retoriikan tukemaan työmarkkinoiden hegemonisen diskurssin muuttamista. Vanha näkökulma kolmikantaisesta sopimusyhteiskunnasta ongelmien ratkaisukehikkona oli hylättävä uuden parlamentarismia korostavan näkökulman tieltä. Edelleen diskurssin uusintamisessa sekä hallituksen että työnantajien retoriikassa korostettiin parlamentaarista luottamusta nauttivan hallituksen oikeutta lainsäädäntövallan käyttöön. Argumentaation ympärille rakennettiin välttämättömyyden retoriikalle tuttua draamaa esimerkiksi pääministerin suoralla televisiopuheella. Dramatiikalla hallitus pyrki lisäämään kansalaisten alttiutta poikkeuksellisiin työehtojen heikennyksiin, joita se esitti toteutettavaksi pakottavalla lainsäädännöllä.

Hallitus ja työnantajat hakivat oikeutusta kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemonisen diskurssin uusintamiseen myös tärkeimpien kilpailijamaiden paikalliseen sopimiseen liittyvistä esimerkeistä. Toulminin kehikkoon avattuna päättelyketjua rakennettiin seuraavasti:

Lähtötiedot: Saksan ja Ruotsin kilpailukyky on Suomea vahvempi.

Peruste: Saksassa ja Ruotsissa tehdään enemmän paikallisia sopimuksia.

Johtopäätös: Suomessa on lisättävä paikallista sopimista, vaikka sitten lainsäädäntöä muuttaen.

Toisaalta juuri Ruotsiin viitattiin myös kollektiivitason sopimisessa. Avoimen sektorin palkanmuodostusmalli nähtiin yhdeksi Ruotsin taloudellista menestystä selittäväksi tekijäksi. Argumentaatioissa pilleekin näiltä osin lievä absurditeetti, kun Ruotsin esimerkkiin vedottiin sekä paikallisen sopimisen että kollektiivitason sopimisen yhteydessä. Lisäksi on huomattava, että Ruotsin mallin mukainen henkilöstön aseman vahvistaminen yrityksissä oli työnantajille punainen vaate. Toisin sanoen työnantajaleirissä oli halukkuutta tuoda naapurimaasta vain niitä elementtejä, jotka olisivat vahvistaneet työnantajien suhteellista asemaa suomalaisen koproratismiin institutionaalisessa järjestyksessä.

Ammattiyhdistysliikkeen kykyä mobilisoida jäsenistöään ja muita kansanosia poliittiseen mielenilmaukseen ei ollut kunnolla koeteltu lähes neljännesvuosisataan. Tämä oli oletettavasti vahvistanut hallituksen ja työnantajien luottamusta siihen, että työmarkkinoiden hegemoninen diskurssi oli mahdollista muuttaa. Yli 30 000 ihmisen kokoontuminen Helsingin Rautatientorille ja muut mielenilmaukset kuitenkin osoittivat, että hallituksen rakenteellisesti sinänsä ehyt argumentaatio herätti voimakasta vastustusta. Mielenosoittajat eivät olleet sitoutuneet hallituksen esittämiin johtopäätöksiin, koska hallituksen ja työnantajaleirin sosiaalisen todellisuuden kuvaus oli liian rajussa

ristiriidassa palkansaajaväestön kokemuksen kanssa. Pakkolait koettiin laajasti epäoikeudenmukaiseksi keinoksi korjata Suomen talouden ongelmia.

SAK:n syyskuun 2015 loppupuolella esittämä työmarkkinoiden kriisisopimus nakersi ratkaisevalla tavalla pohjaa hallituksen argumentaatiolta. SAK:n ehdottama äärimaltillinen palkkalinja, työnantajamaksujen siirrot, EMU-puskurien hyödyntäminen sekä lupaus uudesta Ruotsin esikuvan mukaisesta palkkamuodostusmallista romuttivat hallituksen argumentaation keskeisen perusteen, jonka mukaan sopimusyhteiskunta ei kykenisi tuottamaan ratkaisuehdotuksia. Argumenttianalysissa SAK:n strategia näytti seuraavalta:

Lähtötiedot: Hallituksen pakkolakiesitys kohtelee palkansaajia epäoikeudenmukaisesti, ja se muuttaa suomalaisen yhteiskunnan peruslogiikkaa.

Peruste: Kolmikantainen sopimusyhteiskunta kykenee vaikuttaviin ratkaisuehdotuksiin myös EMU-oloissa.

Johtopäätös: SAK esittää työmarkkinoiden kriisisopimusta, joka jatkaisi äärimaltillista palkkapolitiikkaa, keventäisi työnantajamaksuja ja lisäisi paikallista sopimista. Sopimus säilyttää kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan peruslogiikan.

Työmarkkinoiden kriisisopimuksella SAK onnistui siis kumoamaan Sipilän hallituksen argumentaation modaliteetit. Porvarihallituksen asiallinen peruste pakkolakiesitykselle oli asetettu kyseenalaiseksi, kun hallituksen mallille esitettiin todellinen vaihtoehto. Ministeri Sallaksen arvio SAK:n esityksestä¹⁷⁰ avaa Toulminin mallissa hallituksen argumentaatioon liittyvää ideologista seuraamusta:

Lähtötiedot: Suomen kilpailukyky ja työllisyysaste ovat heikentyneet.

170 Ks. s. 52.

Peruste: Talouden ongelmiin on esitetty vaihtoehtoisia ratkaisuja, jotka tuottavat tarvittavat parannukset.

Johtopäätös: Jos hallitus ei tartu SAK:n esitykseen, on uskottava, että hallituksen tavoitteena on sopimusyhteiskunnan murttaminen.

Kun välttämättömyyden retoriikka ei enää tukenut hallitusta ja pakkolakiesitystä, oli myös hegemonisen diskurssin muuttamiseen tähtäävää toimintaa poliittisesti hankalampi puolustaa. Uhrimieltä kansalaisilta peränsä hallituksen retoriikan vilpittömyys oli kärsinnyt vaurioita, sillä edellä esitetyn argumenttianalyysin pohjalta oli mahdollista kysyä, oliko hallituksen ja työnantajien toiminta viime kädessä vain ideologista valtapeliä? Alun epäröinnin jälkeen hallitus päättikin syyskuun lopussa hakea uudestaan ratkaisua kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan puitteissa.

Paikalliseen sopimiseen liittyvät diskurssit loppuvuodesta 2015 täydentävät kuvaa työmarkkinatoimijoiden keskinäisten vuorovaikutussuhteiden ja argumentaatiokentän muutoksista. Hietalan raportti oli jättänyt tien auki etenemiselle sekä työehtosopimusjärjestelmän että lainsäädännön kautta. Hallitus päätyi etenemään kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemonisen diskurssin mukaisesti, vaikka erityisesti Suomen Yrittäjät jatkoivat kesän 2015 retoriikalla korostaen korporatismiin toimintakyvyttömyyttä. Hallituksen sisällä muuttunut tilanne aiheutti eriseuraisuutta. Kokoomuksessa paine työmarkkinoiden hegemonisen diskurssin muuttamiseksi oli pysynyt yhä voimakkaana, kun taas keskustan ja perussuomalaisten puheenvuoroissa tehtiin myös paikallisen sopimisen kokonaisuudessa paluuta kolmikantaisen sopimisen tielle.

3.3. Paine kattilassa kasvaa ennen kuin pilli viheltää

Keskusjärjestöjen neuvottelut työmarkkinaratkaisusta olivat joulukuun alussa jälleen kerran kaatuneet. Elinkeinoelämän keskusliitto oli ilmoittanut 2. joulukuuta, että se vetäytyy neuvotteluista vastalauseena

Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT:n ilmoitukselle jättäytyä mahdollisen sopimuksen ulkopuolelle. EK:n mukaan työmarkkinajärjestelmä ei onnistunut sopimaan, ja syyppää tähän oli AKT. Vastuu tarvittavista toimista taloustilanteen kääntämiseksi jäisi EK:n mielestä maan hallitukselle.¹⁷¹ Välttämättömyyden retoriikan koodistossa lausumalla rakennettiin vielä kertaalleen oikeutusta hallituksen toimenpiteille: kun työmarkkinoilla ei kyetä ratkaisuun itse, on hallituksen toimittava. SAK:ssa EK:n ratkaisuun oltiin pettyneitä. Puheenjohtaja Lauri Lyly moitti EK:ta tahdon puutteesta. Lylyn mukaan ”työnantajilla ei ollut alun perinkään halua sopia Suomen taloutta ja työllisyyttä parantavasta työmarkkinaratkaisusta. Sen sijaan EK myötäili neuvottelujen ajan passiivisesti maan hallituksen linjauksia.”¹⁷²

EK:n ja AKT:n välienselvittelyn¹⁷³ lisäksi Postin työriita ja hallituksen pakkolakisuunnitelmat olivat jatkuvasti varjostaneet neuvotteluita. Työ- ja elinkeinoministeriö oli 11. marraskuuta lähettänyt lausunnoille luonnoksen hallituksen esityksestä kustannuskilpailukykyä vahvistavista toimista.¹⁷⁴ Palkansaajakeskusjärjestöjen yhteisessä lausunnossa hallituksen pakkolakipaketti sai odotetun vastaanoton. SAK, STTK ja Akava arvioivat, että esitykset ovat selkeässä ristiriidassa sekä Suomen perustuslain, EU-oikeuden että Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteiden kanssa. Vakavien juridisten ongelmien lisäksi palkansaajajärjestöt moittivat rajusti paketin taloudellisten vaikutusarviointien puutteellisuutta. Sen sijaan että hallituksen toimet vahvistaisivat julkista taloutta, tulisivat ne palkansaajakeskusjärjestöjen mukaan alkuvaiheessa päinvastoin heikentämään julkista sek-

171 EK, 2.12.2015. AKT:n päätös vetäytyä neuvotteluista oli syntynyt sen jälkeen, kun EK oli 25. marraskuuta 2015 näyttävästi ilmoittanut tekevänsä huhtikuussa 2016 sääntömuutoksen, jonka mukaan se ei enää nyt käytävien työmarkkinaneuvottelujen jälkeen tekisi kollektiivisia työmarkkinaratkaisuja. AKT:n mukaan EK halusi noukkia neuvotteluissa vain ”rusinoita pullasta”, mikä ei ay-liikkeelle käy. AKT, 26.11.2015.

172 SAK, 2.12.2015.

173 EK:n ja AKT:n nokkapokka huolestutti myös työmarkkinoiden ulkopuolella. Esimerkiksi emeritusprofessori Sixten Korkmanin mukaan AKT ja EK olivat ajamassa Suomea kohti ristiriitojen umpikujaa. Korkman (2015).

174 Työ- ja elinkeinoministeriö, tiedote, 11.11.2015.

toria lähes miljardilla eurolla.¹⁷⁵ Muutkin lausunnonantajat suhtautuivat hallituksen suunnitelmiin kriittisesti. Taloustieteen professorit Sixten Korkman ja Matti Pohjola arvioivat omassa lausunnossaan, että ”lyhyellä aikavälillä kilpailukyypaketti lähinnä supistaa kotimaista kysyntää ja syventää taantumaa”.¹⁷⁶

Valtiosääntöoppineista virallisen lausunnon luonnoksesta antoivat ainoastaan Niklas Bruun ja Jaana Paanetoja, joiden mukaan esityksiin sisältyi paitsi periaatteellisia ongelmia, myös monia ristiriitaisuuksia perustuslain ja kansainvälisten sopimusten kanssa. Myös luonnoksen puutteellisuus ja epäselvyys saivat perustuslakiasiantuntijoilta pyyhkeitä.¹⁷⁷ Hallitus oli toivonut erityisesti valtiosääntöoikeuteen perehtyneiltä oikeustieteen professoreilta useampia lausuntoja luonnoksestaan. Kun näitä ei saatu asetettuun määräaikaan mennessä, hallitus päätti jatkaa lausuntoaikaa vuodenvaihteen 2015–2016 yli. Jatkoaika ei kuitenkaan tuottanut tuloksia. Esimerkiksi emeritusprofessori Mikael Hidén kertoi syyksi, ettei halua lausua mielipidettään ylimalkaisen luonnoksen perusteella.¹⁷⁸ Jatkoajan jälkeen YLE:n tekemässä arvioissa 58 prosenttia lausunnonantajista suhtautui kriittisesti lakipakettiin, 28 prosenttia ei ottanut selvää kantaa ja vain 14 prosenttia suhtautui lakipakettiin suopeasti. Jälkimmäistä ryhmää edustivat työnantajien järjestöt sekä valtiovarainministeriö.¹⁷⁹

SAK oli tiivistänyt vuodenvaihteessa järjestöllistä toimintavalmiuttaan. Hakaniemessä varauduttiin uuteen yhteenottoon maan hallituksen ja työnantajien kanssa, ellei hallitus luopuisi pakkolaeista ja paikallisen sopimisen lainsäädännöstä. Näissä merkeissä suurin palkansaajakeskusjärjestö oli kutsunut luottamusmiehiään koolle Tampereelle tammikuun kihlauksen vuosipäivänä 23.1.2016. Tilaisuudessa SAK:n oli määrä arvioida työmarkkinatilannetta ja sen edellyttämiä toimenpiteitä. ”Me olemme valmiita myös toiseen tiehen, jos neu-

175 Palkansaajakeskusjärjestöjen SAK:n, Akavan ja STTK:n yhteinen lausunto hallituksen esitykseen kustannuskilpailukykyä vahvistavista toimista, 9.12.2015.

176 Korkman & Pohjola (2015).

177 Bruun (2015) ja Paanetoja (2015).

178 YLE, 11.1.2016.

179 YLE, 12.1.2016.

vottelutie ei vedä”, varoitti puheenjohtaja Lyly Tampereella hallitusta. Neuvotteluiden päätyttyä joulukuussa 2015 SAK oli jo ilmoittanut, että sen aikaisempi tarjous työmarkkinoiden kriisisopimukseksi ei olisi enää voimassa.¹⁸⁰

Muutamaa päivää ennen SAK:n Tampereen tilaisuutta EK yllättäen ilmoitti, että se olisi AKT:n ratkaisusta huolimatta valmis sittenkin aloittamaan tiiviit neuvottelut työmarkkinaratkaisun solmimiseksi.¹⁸¹ Toimitusjohtaja Häkämies perusteli EK:n kannanmuutosta muun muassa tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuoden puheella, jossa presidentti oli kannustanut työmarkkinatoimijoita hakemaan sopua.¹⁸² Samoin hallituksen piirissä vetovastuun työmarkkinakysymyksistä ottanut elinkeinoministeri Rehn oli vedonnut tammikuun alussa työmarkkinasovun puolesta.¹⁸³ Vaikutusta lienee ollut myös sillä, että kansalaismielipide oli kääntymässä hallitusta vastaan. Mielipidemittauksissa suurin oppositiopuolue ja palkansaajajärjestöjä tukenut SDP oli kasvattanut syksyn 2015 kuluessa voimakkaasti kannatustaan. Toiseksi suurimman hallituspuolueen perussuomalaisten kannatus oli sen sijaan muutamassa kuukaudessa lähes puolittunut kevään eduskuntavaaleista.¹⁸⁴ Aikanaan Suomen suurimmaksi työväenpuolueeksi julistautuneiden perussuomalaisten kannatuskadon arveltiin johtuvan hallituksen esittämistä pakkolaeista ja muista työelämän heikennyksistä.¹⁸⁵

Maan hallituksessa EK:n mielenmuutos otettiin tammikuussa tyytyväisenä vastaan. Pääministeri Sipilän mukaan hallitus oli koko ajan pitänyt sopimista ykkösvaihtoehtona. Myös Sipilä kertoi patistelleensa osapuolia takaisin neuvottelupöytään. Palkansaajapuolella sekä korkeasti koulutettujen Akava että toimihenkilöiden STTK olivat käytännössä heti EK:n ilmoituksen jälkeen valmiit palaamaan neu-

180 SAK, 19.1.2016 ja PAM-lehti, 23.1.2016.

181 EK, 19.1.2016.

182 Talouselämä, 19.1.2016.

183 Rehn (2016).

184 HS, 22.1.2016.

185 Ks. esim. YLE, 3.3.2016.

64 vottelupöytäan.¹⁸⁶ Suurin palkansaajajärjestö SAK otti kantaa EK:n avaukseen vasta luottamusmiestensä kokoontumisen jälkeen. Tampereella käytyjen luottamusmiesten keskustelujen pohjalta SAK:n hallitus ilmoitti 25. tammikuuta olevansa valmis jatkamaan neuvotteluja työmarkkinaratkaisusta. Pakkolakien korvaamisen lisäksi SAK edellytti, että paikallisesta sopimisesta saadaan aikaan työntekijäpuolta tyydyttävä tulos.¹⁸⁷

Työmarkkinaneuvottelut käynnistyivät uudelleen tammikuun lopussa 2016. Alkuvuoden aikana hallituksen valmistelema pakkolakipaketti oli ehtinyt saada vielä lisää lunta tupaan, kun myös professori Roope Uusitalon johtama talouspolitiikan arviointineuvosto oli liittynyt paketin arvostelijoihin. Vuonna 2014 perustetun talouspolitiikan arviointineuvoston tehtävänä on ollut tuottaa riippumattomia asiantuntija-arvioita talouspolitiikan tavoitteista ja keinoista. Uusitalon johtama professoriryhmä oli arviossaan pitänyt hallituksen pakkolakipaketista esittämiä työllisyysvaikutuksia epärealistisina ja ihmetellyt, miten paketti ylipäätään vaikuttaisi palkkoihin.¹⁸⁸ Vain pari päivää neuvotteluiden aloittamisen jälkeen pääministeri Sipilä lopulta kertoi, että hallitus jäädyttää pakkolakien valmistelun neuvotteluiden ajaksi. Hallituksen päätöstä kiiteltiin sekä työnantaja- että työntekijäleirissä. Kokonaan hallitus ei vielä ollut valmis pakkolaeistaan luopumaan: jos tämäkään työmarkkinajärjestöjen yritys ei onnistuisi, veisi hallitus lakipakettiaan kaikesta huolimatta eteenpäin.¹⁸⁹

Ratkaisevan oloinen läpimurto neuvotteluissa koettiin 17. helmikuuta, kun hallitus elinkeinoministeri Rehnin johdolla kertoi saaneensa valmiiksi linjauksensa paikallisesta sopimisesta. Hallitus oli

186 HS, 19.1.2016.

187 SAK, 25.1.2016.

188 HS, 26.1.2016. Professori Uusitalo oli kiinnittänyt hallituksen esityksen epärealistisuuteen huomiota jo syyskuussa 2015 Akateemisessa talousblogissa: ”...hallitus näyttäisi laskevan, ettei työehtojen leikkaaminen vaikuta palkan korotusvaatimuksiin millään tavalla. Oletus on varsin erikoinen. Palkan neuvottelujen tulos on yksi paketti. Jos tiukkaa pakettia litistetään jostain nurkasta, pullahtaa se isommaksi toisesta.” Uusitalo (2015).

189 HS, 31.1.2016.

päätynyt esittämään, että paikallista sopimista edistetään ensisijaisesti työehtosopimusten kautta. Työehtosopimusten paikallisen sopimisen mahdollisuuksia voitaisiin täydentää lainsäädännöllä. Hallituksen linjaus sisälsi elementtejä selvitysmies Harri Hietalan raportista kuten järjestäytymättömien yritysten saattamisen paikallisessa sopimisessa samalle viivalle järjestäytyneiden yritysten kanssa. Myös palkoista pitäisi pystyä sopimaan paikallisesti. Hallituksen mukaan työehtosopimukseen olisi irtisanomisten välttämiseksi määriteltävä Saksan avauslausekkeiden mukainen selviytymislauseke yritysten erityisen vaikeiden haasteiden selättämiseksi. Lisäksi olisi sovitava henkilöstön edustuksesta sekä tiedonsaannin turvaamisesta yrityksissä. Lopullinen päätösvalta paikallisesta sopimisesta pitäisi jättää työpaikoille, eikä alistaa sitä työmarkkinaliittojen hyväksyttäväksi.¹⁹⁰

SAK:n keskustoimistolla Hakaniemessä ja muissa palkansaajajärjestöissä hallituksen uudet linjaukset nostattivat tunnelmia. SAK oli useampaan otteeseen huomauttanut työmarkkinaratkaisun edellytyksenä olevan, että työehtosopimusten puitteissa tapahtuvasta paikallisen sopimisen edistämisestä päästäisiin sopuun. Lakitie ei ollut SAK:lle vaihtoehto. Oikea keino paikallisen sopimisen vahvistamiseen oli luottamuksen lisääminen työpaikoilla.¹⁹¹ SAK:n Lyly totesi työehtosopimusten olevan ”oikea paikka paikallisesta sopimisen sisällöstä neuvottelemiselle ja sen kehittämiseksi”.¹⁹² Korkeasti koulutettujen palkansaajien Akavan puheenjohtaja Sture Fjäder puolestaan huomautti, että ”lailla määrätty malli olisi jähmettänyt nykyisetkin hyvät paikallisen sopimisen käytännöt, eikä se toisi lainkaan uusia toimivia malleja”. Työnantajaleirissä sen sijaan oltiin myrtyneitä. Toimitusjohtaja Häkämies tunnusti, että lakitie olisi ollut EK:n ensisijainen tavoite. Hallituksen ratkaisu oli Häkämiehen mukaan realiteetti, jonka kanssa kuitenkin voisi elää.¹⁹³ Suomen Yrittäjien työvaliokunta pelkäsi, että hallituksen linjaukset voisivat vesittää paikallisen sopimisen laajen-

¹⁹⁰ HS, 17.2.2016.

¹⁹¹ SAK, 8.2.2016.

¹⁹² SAK, 17.2.2016.

¹⁹³ HS, 17.2.2016.

66 tamisen. Yrittäjien mukaan hallituksella olisi vastuu lopputuloksesta. Puheenjohtaja Jyrki Mäkyinen huomautti, että ”lainsäädäntömuutoksia on vietävä nyt vahvistetussa aikataulussa, jotta hallituksen linjat asiat varmasti toteutuvat. Linjan täytyy pitää loppuun saakka, jos halutaan parantaa Suomen kilpailukykyä ja työllisyyttä.”¹⁹⁴

Julkisuudessa hallituksen linjaus tulkittiin nopeasti merkittäväksi voitoksi palkansaajapuolelle. Helsingin Sanomat intoutui 19. helmikuuta jopa kysymään oikeus- ja työministeri Lindströmiltä ”onko SAK strateginen nero, joka sai kaiken haluamansa?”¹⁹⁵ Kauppalehden mukaan hallitus taipui ay-liikkeen tahtoon paikallisessa sopimisessa. Lehden tietojen mukaan lakiteitse etenemistä halunnut kokoomus olisi jäänyt hallituksessa alakynteen.¹⁹⁶ Kokoomuksen eduskuntaryhmän yrittäjäsiivessä linjauksia pidettiin hallitusohjelman vastaisina ja vaadittiin neuvotteluja siitä, onko hallitusohjelma enää voimassa.¹⁹⁷ Myös kokoomuksen puheenjohtajalle, valtiovarainministeri Alexander Stubbille ratkaisu oli vaikea pala nieltäväksi. ”Sydän huutaa, että Thatcherin ja Lepomäen linjalla pitkä päätyyn ja perään. Mutta järki sanoo, että edes pieni askel oikeaan suuntaan on plussaa”, uutisoi YLE Stubbin todenneen puolueensa kärkipolitiikoille.¹⁹⁸

Työmarkkinakeskusjärjestöjen neuvottelutulos kilpailukykykysymyksestä¹⁹⁹ syntyi viimein karkauspäivän yönä 29. helmikuuta 2016. Helmikuun loppua oli pidetty monelta suunnalta eräänlaisena takarajana neuvottelujen maaliin saattamiselle. Neuvottelutuloksen ytimessä oli SAK:n syksyn työmarkkinoiden kriisisopimuksen mukaisesti äärimaltillisen palkankorotuslinjan jatkaminen. Tämä toteutettaisiin jatkamalla voimassa olevia työ- ja virkaehtosopimuksia yhdellä vuo-

194 SY, 17.2.2016.

195 HS, 19.2.2016.

196 Kauppalehti, 17.2.2016.

197 Jaskari (2016).

198 YLE, 26.2.2016. Stubbin parahdus oli sikäli enteellinen, että huhtikuun alussa 2016 kansanedustaja Elina Lepomäki ilmoitti haastavansa Stubbin kokoomuksen puheenjohtajuudesta kesäkuussa 2016.

199 Julkisessa keskustelussa kilpailukykykysöimus nimettiin nopeasti tupo-kieleen sopivalla tavalla kikyksi.

della ilman palkkaa tai muita kustannusvaikutteisia työehtoja koskevia muutoksia. Työntajien työeläke- ja työttömyysvakuutusmaksuja siirrettäisiin osin työntekijöiden maksettavaksi, ja samalla kaikkien työntajien sosiaaliturvamaksua alennettaisiin. Rakenteellisena muutoksena vuosittaista työaika pidennettäisiin 24 tunnilla. Julkisen sektorin lomarahoja leikattaisiin kolmeksi vuodeksi 30 prosentilla, ja tästä saatava säästö käytettäisiin työntajien sosiaaliturvamaksujen alennuksen rahoittamiseen. Lisäksi tehtäisiin muutamia pieniä parannuksia työntekijöiden muutosturvaan ja työterveyshuoltoon.

Korporatismin institutionaalisen järjestyksen kannalta keskeistä neuvottelutuloksessa oli linjaus, että jatkossa hallitus valmistelisi kaikki työlainsäädäntöön ja ansiosidonnaiseen sosiaaliturvaan tehtävät muutokset työmarkkinaosapuolten kanssa. Näin työmarkkinakeskusjärjestöt halusivat sitoa hallituksen sopimusyhteiskunnan hegemonisen diskurssin mukaiseen kolmikantaiseen valmistelutyöhön. Sopimuksen edellytyksiksi työmarkkinakeskusjärjestöt määrittivät, että hallitus luopuu pakkolaeistaan sekä hallitusohjelmassa esitetyistä 1,5 miljardin euron lisäleikkauksista ja veronkorotuksista. Hallituksen piti myös toteuttaa hallitusohjelmassa mainitut tuloveronkevennykset ostovoiman turvaamiseksi.

Paikallinen sopiminen etenisi työ- ja virkaehtosopimusten kautta. Paikallisen sopimisen kokonaisuudesta työmarkkinakeskusjärjestöt linjasivat, että työehtosopimusosapuolet neuvottelisivat sen edistämisestä. Osapuolten pitäisi ottaa työehtosopimukseen määräykset maan hallituksen peräänkuuluttamasta Saksan esimerkin mukaisesta selviytymislausekkeesta. Luottamusmiesten toimintaedellytyksiä kehitettäisiin vastaamaan paikallisen sopimisen mahdollisuuksien lisääntymistä. Paikallista joustoa lisättäisiin mahdollisuudella ottaa käyttöön työaikapankkijärjestelmiä. Sen sijaan porvarihallituksen tärkeää linjausta palkkojen paikallisesta sopimisesta työmarkkinakeskusjärjestöt eivät neuvottelutulokseen sisällyttäneet. Ainoat lainsäädäntömuutokset koskisivat järjestäytymättömien yritysten aseman parantamista, työtuomioistuimen roolin vahvistamista sekä työttömyys- ja palkaturvan tason määräytymistä ja yhteistoimintalain soveltamisalan laajentamista. Iso institutionaalinen muutos paikallisen sopimisen

68 kokonaisuudessa oli, että paikalliset sopimukset voisivat jatkossa astua voimaan ilman liittotason hyväksyntää. Järjestäytymättömät yritykset saatettaisiin paikallisessa sopimisessa samaan asemaan järjestäytyneiden yritysten kanssa.²⁰⁰ Tämä uudistus oli ollut tärkeä etenkin Suomen Yrittäjille ja Perheyritysten Liitolle.²⁰¹

Työnantajien keskusjärjestöt EK ja Kuntatyönantajien KT sekä palkansaajakeskusjärjestöistä STTK ja Akava hyväksyivät omissa hallinnoissaan neuvottelutuloksen vielä karkauspäivän kuluessa.²⁰² SAK:n hallitus päätti lähettää neuvottelutuloksen jäsenliittojensa hallintojen hyväksyttäväksi.²⁰³ Työmarkkinapöydän ulkopuolella Suomen Yrittäjissä neuvottelutulos herätti suoranaista suuttumusta, vaikka paikallinen sopiminen olisikin ollut etenemässä myös järjestäytymättömissä yrityksissä. Toimitusjohtaja Jussi Järventaus vetosi voimakkaasti maan hallitukseen ja toivoi, että hallitus estää hallitusohjelmansa vesittämisen. Järventauksen mukaan neuvottelutuloksen toteuttaminen tarkoittaisi, että ”korporatismi voittaa ja demokratia ja työllisyys häviävät”. Neuvottelutuloksen linjaukset jäisivät yrittäjien mukaan kauas hallituksen 17. helmikuuta esittämistä tavoitteista, jotka liittyivät palkoista, palkanlisistä ja muista korvauksista sekä työajoista sopimiseen.²⁰⁴

Maan hallitus arpoi kantaansa työmarkkinakeskusjärjestön neuvottelutulokseen muutaman päivän. Ensin hallitus arvioi, että neuvottelutulos ei täytä hallituksen asettamia tavoitteita, mutta viimein 2. maaliskuuta hallitus ilmoitti pääministeri Sipilän johdolla tukevansa neuvottelutulosta. Pakkolakien valmistelusta luovuttaisiin. Lisäksi neuvottelutulos antoi hallituksen mukaan hyvät edellytykset sille, että hallitusohjelman lisäleikkauksista voitaisiin luopua. Hallitusohjelmansa tuloveronkevennyksiä hallitus ei kuitenkaan vielä ollut valmis takaamaan. Valtioneuvoston tiedotustilaisuudessa tyytyväisyyttä heh-

200 SAK, 29.2.2016, ”Kilpailukyky sopimus”.

201 Ks. esim. Suomen Yrittäjien ja Perheyritysten Liiton kannanotto työpaikkasopimiseen esitetystä luottamusmiespakosta, 26.4.2016.

202 Kauppalehti, 29.2.2016.

203 SAK, 29.2.2016.

204 HS, 29.2.2016.

kunut pääministeri Sipilä yltyi ylistämään päivää jopa ensimmäiseksi päiväksi pääministerinä, jolloin hän ”nauttii elämästä”. Omassa puolueessaan yhä kovemman kritiikin kohteeksi joutunut valtiovarainministeri Stubb toivoi vielä, että työmarkkinajärjestöt nostaisivat sopimuksen kunnianhimon tasoa. Stubbin mukaan hallituksella olisi kaksi tarkastelupistettä, ensin kesäkuussa 2016 ja uudestaan hallituksen puoliväliriihessä keväällä 2017. Niissä hallitus arvioisi työmarkkinasopimuksen ja paikallisen sopimisen tuloksia.²⁰⁵

Kylmää vettä oli kuitenkin vielä tulossa. SAK:n liittojen käsittelyssä neuvottelutuloksen hyväksyminen ei ollut läpihuutojuttu. AKT:n lisäksi sopimuksen ulkopuolelle olivat jäämässä isommista ammattiliitoista Rakennusliitto ja Suomen Elintarviketyöläisten Liitto SEL. Kovin isku sopimukselle saatiin silti kaksi päivää hallituksen tiedotustilaisuuden jälkeen 4. maaliskuuta, kun Suomen suurin ammattiliitto, Palvelualojen ammattiliitto PAM päätti hallituksessaan, että se ei ole valmis aloittamaan kilpailukyky sopimuksen mukaisia soveltamisneuvotteluja. Syyksi PAM ilmoitti luottamuspuolan maan hallitukseen. PAM ei myöskään luottanut työnantajien haluun työllistää ja tehdä investointeja.²⁰⁶ Selvä enemmistö SAK:n liitoista oli kaikesta huolimatta hyväksymisen kannalla. Maaliskuun 7. päivänä SAK:n hallitus päätti äänestyksen jälkeen lähettää neuvottelutuloksen liittojensa soveltamisneuvotteluihin.²⁰⁷ Työnantajien Etelärannassa PAM:n päätös jäädä soveltamisneuvotteluiden ulkopuolelle johti neuvottelutuloksen uudelleenarviointiin. Toimitusjohtaja Häkämies edellytti SAK:n halli-

205 HS, 2.3.2016. Hallituksen ministerien Sipilän, Stubbin ja Lindströmin nyrkkitervehdykset eli ”fist bumpit” valtioneuvoston 2.3. tiedotustilaisuuden päättyessä aiheuttivat melkoisen myrskyn jännittyneessä työmarkkinatilanteessa. Erityisesti palkansaajapuolella ele koettiin loukkaavaksi, kun neuvottelutuloksen myötä työntekijöiden ostovoima uhkasi joka tapauksessa supistua merkittävästi. Ministerien ele sai myös kansainvälistä huomiota. Esimerkiksi uutistoimisto Reuters arveli ministerien ”fist bumpin” vakavasti vaarantaneen suomalaista konsensusperinnettä. Reuters, 28.3.2016.

206 PAM, 4.3.2016.

207 SAK, 7.3.2016.

70 tuksen kokouksen jälkeen sopimukselta suurempaa kattavuutta. EK:n mukaan sopimukseen tarvittaisiin mukaan kaikki.²⁰⁸

PAM:n osalta kompastuskiveksi oli noussut hallituksen nihkeys luvata ohjelmansa mukaisia tuloveronkevennyksiä, joilla palkansaajien ostovoima olisi ollut mahdollista turvata kilpailukykysovimuksessa. Ratkaisua pattitilanteeseen haettiin uudesta palkkamallista. Pääministeri Sipilä oli jo vieraillessaan SAK:n hallituksessa 7. maaliskuuta toivonut, että työmarkkinajärjestöt ottaisivat vielä kantaa SAK:n syyskuussa työmarkkinoiden kriisisopimuksessa esittämään niin sanottuun Suomen malliin. Tällä tarkoitettiin Ruotsin esikuvan mukaista avoimen, kansainväliselle kilpailulle alttiin vientisektorin määrittämää palkanmuodostusmallia.²⁰⁹ Yleisesti arveltiin, että jos työmarkkinajärjestöt pääsisivät sopuun mallista, voisi hallitus arvioida tuloveronkevennysvaraa uudelleen.²¹⁰

Muutaman päivän jatkoneuvottelujen jälkeen järjestöt esittelivät hallitukselle uuden palkanmuodostusmallin suuntaviivat. Työmarkkinakeskusjärjestöt sopivat yhteisessä hyvin lyhyessä kannanotossaan, että Suomessa uudistettaisiin Ruotsin mallin mukaisesti työmarkkinakäytäntöä siten, että ”palkkaratkaisuilla tuetaan kansainväliselle kilpailulle alttiiden alojen kilpailukykyä, pitkäjänteisesti työllisyyttä, tuottavuuden kehitystä sekä julkisen talouden tasapainoa”. Mallin valmistelu käynnistettäisiin kilpailukykysovimuksen astuttua voimaan.²¹¹ Hallitus tarttui nopeasti järjestöjen ehdotukseen. Pääministeri Sipilä totesi keskusjärjestöjen visioiman Suomen mallin lisänneen hallituksen liikkumavaraa niin paljon, että myös veronkevennyksistä oli mahdollista puhua.²¹²

Työmarkkinaväännössä hallituksen pelimerkit olivat joka tapauksessa hupenemassa. Valtiovarainministeri Stubb oli jo 5. maaliskuuta julkisesti myöntänyt, että pakkolait olisivat kaatuneet perustuslaillisiin

208 EK, 7.3.2016.

209 YLE, 7.3.2016.

210 HS, 11.3.2016 (1).

211 SAK, 14.3.2016.

212 HS, 11.3.2016 (2).

ongelmiin. Stubbin mukaan myöskään toivottuja talousvaikutuksia pakkolaeilla ei olisi ollut. Kilpailukyky sopimus oli kuitenkin vielä mahdollista pelastaa. PAM oli ilmoittanut, että se voisi harkita uudeen lähtemistään kilpailukyky sopimuksen soveltamisneuvotteluihin, jos hallitus sitoutuu ohjelmansa mukaisiin tulonveronkevennyksiin.²¹³

17. maaliskuuta Sipilän hallituksen piina näytti lopulta päättyvän, kun PAM:n hallitus päätti uudessa käsittelyssään lähteä mukaan neuvotteluihin. PAM:n mukaan maan hallitus oli selkeyttänyt linjaansa leikkausten ja veronkevennysten suhteen.²¹⁴ Elinkeinoelämän keskusliitolle PAM:n mukaantulo taas oli riittävä lisäys sopimuksen kattavuuteen ja se suositteli vielä samana iltana liitoilleen, että ne vihdoin käynnistäisivät keskusjärjestöjen sopimuksen mukaiset soveltamisneuvottelut. Hallitus vakuutteli uudestaan tyytyväisyyttään. ”Toivottavasti tämä tulppa lähtee nyt paatista ja päästään eteenpäin”, hersytteli pääministeri Sipilä toimittajille.²¹⁵ Koko vaalikauden alun kestänyt työmarkkinamyllerrys tuntui viimein ainakin hetkeksi helpottavan.

Joulukuussa 2015 työmarkkinoiden hegemoniakamppailussa palattiin vielä kertaalleen hallituskauden alkukuukausien asetelmaan, kun Elinkeinoelämän keskusliitto oli katkaissut syksyllä uudelleen käynnistyneet neuvottelut. Parlamentarismia korostavan diskurssimuutoksen mukaisesti EK oli vierittänyt vastuuta taloustilanteen kääntämiseksi tarvittavista toimenpiteistä hallitukselle. Kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan puitteissa ei EK:n mielestä edelleenkään ollut mahdollista ratkaista kilpailukykyongelmaa ja vahvistaa työllisyyttä. Hallituksen positio heikkeni kuitenkin sitä mukaa, kun pakkolaki-esityksestä saatiin lausuntoja. Näistä oli käynyt ilmi, että esityksen juridinen pohja oli epävakaa ja taloudellisetkin vaikutukset olivat

213 Turun Sanomat, 6.3.2016.

214 PAM, 17.3.2016. Pääministeri Sipilä sukkuloi maaliskuussa ahkerasti Hakaniemessä ja vieraili myös PAM:n ratkaisevassa kokouksessa.

215 HS, 17.3.2016. EK:n päätös syntyi myös äänestyksen jälkeen. Erityisesti Metsäteollisuudessa sopimuksen hyväksyntä aiheutti vatsanväännteitä.

spekulatiivisia. Ilman vahvaa juridista ja taloudellista selkänöjaa hallituksen kyky viedä pakkolakipaketti läpi eduskunnassa oli hyvin epävarmaa. Ammattiyhdistysliikkeessä työnantajien väistöliikettä paheksuttiin, ja SAK veti syyskuussa tekemänsä esityksen työmarkkinoiden kriisisopimuksesta pois pöydältä. Argumentaatioanalyysi näyttää, miten SAK:ssa tulkittiin tilannetta:

Lähtötiedot: Työmarkkinakeskusjärjestöjen neuvotteluissa on tähdätty Suomen talouden ja työllisyyden vahvistamiseen. EK kuitenkin katkaisee neuvottelut ja turvautuu hallitukseen.

Peruste: Sopimusyhteiskunnan keinovalikoima ei toimi, koska EK ei ole halunnut alun perinkään sopia.

Johtopäätös: SAK:n esitys työmarkkinoiden kriisisopimukseksi ei ole enää voimassa.

Samalla SAK oli lisännyt uudelleen järjestöllistä painetta. Syyskuun mielenosoituksen jälkeen voimansa tunnossa ollut keskusjärjestö oli varautumassa uuteen, vakavampaan yhteenottoon hallituksen ja työnantajien kanssa. Lisäksi poliittinen asetelma oli muuttunut. Kannatusahdingossa vielä kesällä ja alkusyksystä 2015 tarponut oppositiopuolue SDP paistatteli nyt mielipidemittausten ykkösenä, ja hallituksen kakkoapuolueen perussuomalaisten kannatus oli lähes romahtanut. EK:ssa pakkolakipaketin ongelmat ja oletettavasti myös poliittisen tilanteen muutos johtivat siihen, että työnantajaleiri teki ratkaisevan tuntuisen paluun neuvottelupöytäan tammikuussa 2016. Kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemonisen diskurssin muuttaminen lakiteitse oli Etelärannan arvioissa syytä laittaa ainakin hetkeksi syrjään. Toulminin malli läpivalaisee työnantajaleirin päättelyketjuja:

Lähtötiedot: Sipilän hallituksen juridiset ja taloudelliset ongelmat pakkolakipakettinsa kanssa syvenevät.

Peruste: Vakavan yhteenoton riski työmarkkinoilla on kasvanut. Lisäksi porvarihallitus menettää kannatustaan ja sosialidemokraattien kannatus kasvaa.

Johtopäätös: EK on valmis aloittamaan uudelleen neuvottelut työmarkkinaratkaisun saavuttamiseksi.

Sopimusyhteiskunnan keinovalikoima teki vuodenvaihteessa 2015–2016 yhä vahvemmin paluuta myös hallituksen työpöydälle. Pakkolakilausunnot osoittivat puutteita hallituksen valmistelussa. Lisäksi erityisesti keskustassa asennoituminen kolmikantaista sopimusyhteiskuntaa kohtaan oli muuttunut. Elinkeinoministeri Rehlin johdolla ratkaisuja paikallisen sopimisen kokonaisuuteen haettiin nyt työehtosopimusjärjestelmän kautta, ei lainsäädännöllä. Ideologinen tavoite työmarkkinoiden hegemonisen diskurssin muuttamiseksi eli kuitenkin vielä Suomen Yrittäjissä ja kokoomuksessa. Thatcheriläisen tiukalla vastakkainasettelulla oli tukijansa siitä huolimatta, että kokoomuksessakin oli tunnustettu pakkolakipaketin perustuslailliset vaikeudet.

Karkauspäivän neuvottelutulos oli työnantajille erittäin edullinen, sillä niiden velvoitteita siirrettiin merkittäväällä tavalla palkansaajien vastuulle. Työntekijäjärjestöille tärkeintä ratkaisussa oli se, että suomalaisen korporatistmin institutionaalinen järjestys säilyi, kun hallitus luopui pakottavasta lainsäädännöstä ja paikallisen sopimisen kokonaisuudessa edettiin työehtosopimusjärjestelmän kautta. SY:n toimitusjohtaja Jyrki Järventauksen parahdus korporatistmin voitosta kiteytti hegemoniakamppailun tilanteen: kolmikantaisen sopimisen kulttuuri oli säilyttämässä asemansa suomalaisen yhteiskunnan peruspiirteinä.

4. Kilpailukyky sopimus astuu voimaan

SUOMALAISEN KORPORATISMIN argumentaatiokentät olivat työmarkkinoiden kevättalven 2016 lyhyestä hengähdystauosta huolimatta yhä liikkeessä. Ideologisen hegemoniakamppailun tuoksinassa työmarkkinatoimijoiden sosiaalisen todellisuuden kuvaukset olivat hallituskauden alkumetreillä ajautuneet kauaksi toisistaan, mikä oli vähentänyt toimijoiden keskinäistä luottamusta ja vilpittömyyttä. Hallituksen verovastaantulo työmarkkinakeskusjärjestöjen tahdonilmaukseen sopimusyhteiskunnan uudesta palkanmuodostusmallista oli lopulta ollut riittävä signaali, jolla yhteistä kuvaa saatettiin eheyttää. Pääministerin toivoma ”tulppa” ei kuitenkaan ollut vielä täysin lähtenyt paatista. Kilpailukyky sopimuksen liittokohtaiset soveltamisneuvottelut käynnistyivät kevään 2016 aikana vain verkkalleen. Samalla suomalaisen korporatistimin institutionaalinen järjestys oli muuttumassa historiallisella tavalla.

4.1. Kiky hiertää SAK:ssa, paikallinen sopiminen yrittäjissä ja kokoomuksessa

Liittokohtaisten soveltamisneuvottelujen päänavaus ei liiemmästi houkutellut liittotoimijoita keväällä 2016. Usein päänavaajana toimineelle Metallityönväen liitolle ei rooli tällä kertaa sopinut. Palkansaajarintamassa kevään työmarkkinavääntö oli aiheuttanut eriseuraisuutta, kun varsinkin SAK:ssa koettiin Akavan ja STTK:n olleen liian myöntäväisiä maan hallituksen suunnitelmille. Metalliliiton puheenjohtaja Riku Aalto piikittelikin huhtikuussa, että koska kilpailukyky sopimus näytti olleen helpommin nieltävissä akavalaisissa ja STTK:laisissa liitoissa, niin nämä voisivat tällä kertaa kantaa vastuun neuvotteluiden saattamisesta päätökseen liittotasolla.²¹⁶ Aallon vetoamukset eivät kui-

²¹⁶ YLE, 20.4.2016.

tenkaan johtaneet tuloksiin, sillä päänavauksesta vastasi metsäalan neuvotteluita käynyt SAK:lainen Puuliitto yhdessä työnantajaliittojensa kanssa 16. toukokuuta.²¹⁷

Päänavauksen jälkeen alkoi liittokohtaisia tuloksia syntyä tiivistyvään tahtiin. Keskusjärjestöjen neuvottelutulokseen sisältyneitä elementtejä ajettiin liittojen sopimukseen sisään lukuisilla erilaisilla tavoilla. Työajan pidennys toteutettiin joko kokonaisina päivinä, tunteina tai jopa minuutteina. Myös työaikapankkeja hyödynnettiin työajan pidentämisessä.²¹⁸ Päänavaajana toimineessa metsäalan sopimuksessa työaikaa pidennettiin kilpailukyky-sopimuksen mukaisesti poistamalla pysyvästi kolme pekkaspäivää. Sopimukseen sisältyi myös Saksan mallin mukainen selviytymislauseke, joka olisi voimassa 12 kuukautta. Puuliiton mukaan edellytys sopimuksen lopulliselle hyväksynnälle oli, että hallitus vetää pakkolait pois, luopuu hallitusohjelman lisäleikkauksista ja veronkorotuksista sekä toteuttaa ohjelmansa tulo-veronalennukset. Lisäksi liiton muilla sopimusaloilla olisi päästävä tyydyttävään ratkaisuun toukokuun loppuun mennessä.²¹⁹

Määrääjäksi asetettuun toukokuun 2016 loppuun mennessä soveltamisneuvottelut olivat tuottaneet tulosta niin, että kilpailukyky-sopimuksen kattavuus oli Akavan jäsenistön keskuudessa noin 90 prosenttia ja STTK:ssa noin 70 prosenttia, mutta SAK:ssa vain kolmannes jäsenistöstä oli tullut mukaan sopimukseen. SAK:n suurimmista liitoista Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL hyväksyi sopimuksen toukokuun lopun ylimääräisessä edustajiston kokouksessaan äänestyksen jälkeen. Myös JHL asetti ehtoja sopimuksen lopulliselle hyväksymiselle: kattavuuden ja maan hallituksen toimien piti olla riittäviä, ja kaavailut työttömyysturvan muutokset piti valmistella kolmikantaisesti. ”Luulisi maan hallituksen ymmärtävän, että ay-liikkeen kanssa ei montaa kertaa kannata ottaa yhteen”, totesi puheenjohtaja Jarkko Eloranta puheenvuorossaan ammattiliittonsa edustajistolle.²²⁰

217 Puuliitto, 17.5.2016.

218 Ks. esim. HS, 17.10.2016.

219 SAK, ”Liittojen neuvottelutulokset”.

220 Motiivi, 31.5.2015.

76 Erityisen vaikeaa sopimuksen hyväksyminen oli SAK:n kahdessa muussa suurimmassa liitossa PAM:ssa ja Metalliliitossa. Rautakouria kismitti kilpailukyky sopimuksen työajan pidennys, PAM:ssa taas oli edelleen epäluuloja hallituksen aikeita kohtaan.²²¹ Sekä SAK:n puheenjohtaja Lauri Lyly että EK:n toimitusjohtaja Jyri Häkämies vetosivat liittoihin, että nämä jatkaisivat neuvotteluja määräajan päättymisestä huolimatta.²²²

Kesäkuun ensimmäisenä päivänä kokoontunut PAM:n hallitus oli jättänyt sopimuksen hyväksynnän pöydälle, koska maan hallituksen toimenpiteistä ei ollut sen mielestä riittävää varmuutta. Neuvottelutulos palvelualojen työnantajien ja työntekijöiden välillä oli kuitenkin jo valmiina.²²³ Uudelleen nurkkaan ahdistettu Sipilän hallitus ilmoitti heti seuraavana päivänä omista toimistaan. Linjauksessaan hallitus toisti aiemmat lupauksensa lopettaa pakkolakien valmistelu sekä luopua hallitusohjelman mukaisista lisäleikkauksista ja veronkiristyksestä. Veronalennukset hallitus ilmoitti toteuttavansa ehdollisesti sen mukaisesti, kuinka kattava sopimuksesta tulisi. Näin Sipilän hallitus asetti vielä ratkaisuaan empiville liitoille ovelan porkkanan: mitä useampi liitto hyväksyisi ratkaisun, sitä enemmän hallitus tukisi ratkaisua veronkevennyksillä. Kaikkiaan hallitus arvioi, että sen työmarkkina-ratkaisuihin kytkemien veronkevennysten yhteisvaikutus voisi olla lähellä miljardia euroa.²²⁴

Hallituksen kehittämä veroporkkana otettiin neuvottelupöydissä myönteisesti vastaan. PAM:n puheenjohtaja Ann Selin piti maan hallitukselta saatua viestiä oikean suuntaisena ja arveli kokonaisuuden nyt turvaavan palkansaajien ostovoiman. PAM:n hallitus päättikin Sipilän hallituksen uuden linjauksen jälkeen 3. kesäkuuta 2016 hyväksyä neuvottelutuloksen, tosin jälleen vasta äänestyksen jälkeen.²²⁵ Samana päi-

221 HS, 3.6.2016.

222 SAK, 31.5.2016.

223 YLE, 1.6.2016.

224 Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote, 241/2016. Miljardin euron veronkevennykset olivat olleet mm. PAM:n asettama ehto sopimuksen hyväksynnälle. Ks. esim. YLE, 1.6.2016.

225 YLE, 2.6.2016 ja YLE, 3.6.2016 (1).

vänä koolta olleet palkansaajakeskusjärjestöjen hallitukset hyväksyivät myös kokouksissaan kilpailukyky sopimuksen. Viimeistä sinettiä sopimus ei kuitenkaan vielä kukaan saanut, sillä Metalliliiton ja Teknologiateollisuuden sopimus oli edelleen jumissa. Ilman Metalliliittoa sopimusta ei syntyisi.²²⁶

Metalliliiton ja Teknologiateollisuuden neuvottelutulos valmistui pian keskusjärjestöjen kokoontumisen jälkeen. Loppuun saakka hiertäneestä työajan 24 tunnin pidennyksestä sovittiin, että siitä voidaan sopia paikallisesti työpaikoilla. Muista neuvottelutuloksista poiketen työajan lisäystä ei kirjattu työehtosopimuksien rakenteisiin.²²⁷ Metalliliiton ja Teknologiateollisuuden sovun jälkeen kilpailukyky sopimus kattoi noin 80 prosenttia palkansaajista. Lopullisen kattavuuden arvioitiin nousevan muutamien liittojen hallintojen hyväksymistä yhä odottavan neuvottelutuloksen myötä yli 85 prosenttiin, joka oli yksi maan hallituksen asettamista kynnyksistä suuremmille tuloveronkevennyksille. Pääministeri Sipilä piti sopimusta historiallisena. Kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemoninen diskurssi palasi pääministerin kielenkäyttöön, kun Sipilän mukaan ”sopimus osoitti jälleen kerran, että Suomi on sopimusyhteiskunta.”²²⁸ Toiseksi suurimman hallituspuolueen perussuomalaisten puheenjohtaja, ulkoministeri Timo Soini kiitteli osapuolia blogissaan. ”Johtajat mitataan vaikeina aikoina ja vaikeissa paikoissa. Suomella oli malttia ja tolkkua sopia”, Soini kirjoitti.²²⁹ Perussuomalaisten hallitusryhmän puolelta työmarkkinavääntöön osallistunut oikeus- ja työministeri Jari Lindström oli erityisen lennokas lohkaistessaan ”kikyn kukkuvan kuusi-kossa”, kunhan Metallin valtuusto vielä hyväksyisi sopimuksen.²³⁰

Myös eduskunnan oppositiossa sopimusta pidettiin pääsääntöisesti oikeana ratkaisuna. Suurimman oppositiopuolueen puheenjohtaja, SDP:n Antti Rinne kiitteli palkansaajia vastuunkannosta ja joustami-

226 YLE, 3.6.2016 (2).

227 Metalliliitto, 3.6.2016 (1).

228 YLE, 3.6.2016 (3).

229 Soini (2016a).

230 Suomen Uutiset, 3.6.2016.

sesta. Rinne toivoi pääministeri Sipilältä luottamuksen palauttamiseksi vakuutusta, että palkansaajien työaika ei enää lisittäisi eikä palkkoja leikattaisi.²³¹ SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Antti Lindtman puolestaan huomautti, että nyt olisi hallituksen vuoro lunastaa palkansaajille antamansa lupaus kasvun ja työn synnyttämisestä. Vihreiden puheenjohtaja Ville Niinistö moitiskeli ratkaisua siitä, että julkisen sektorin työntekijät kärsivät sopimuksesta. Niinistö piti sopimusta ”vanhan maailman ratkaisuna” ja epäili sen hyötyjä Suomen kilpailukyvyille.²³²

Helppoa sopimuksen hyväksyminen ei Metalliliitossa ollut. Puheenjohtaja Aalto oli jo toukokuun 2016 lopun liittokokouksessa ehtinyt varoitella, ettei kilpailukyky sopimuksen kaatuminen olisi Metalliliitolle katastrofi. Puheessaan liittokokoukselle Aalto oli moittinut jyrkästi työnantajia ja maan hallitusta kovasta oikeistolaisesta politiikasta. Aallon mukaan ”maan hallitus ensin toi kultalautasella Etelärannan herrojen eteen kattauksen, joka ylitti kaikki villeimmätkin toiveet. Paluu todellisuuteen on ollut vaikea ja vieroitusoireita täynnä.”²³³ Metalliliiton hallituksessa 3. kesäkuuta neuvottelutulos hyväksyttiin tiukan äänestyksen jälkeen neljän äänen erolla. Puheenjohtaja Aalto arveli, että asiasta käydään vielä kriittinen keskustelu Metalliliiton kesäkuun 10. päivän valtuustossa, joka päättäisi lopullisesti liiton kannan sopimukseen.²³⁴ Aallon ennustus osui oikeaan, sillä myös valtuustossa sopimus hyväksyttiin vasta täpärän äänestyksen jälkeen äänin 32–24. Sopimuksen puolustajatkaan eivät tulokselle valtuuston keskustelussa hurranneet, mutta sitä pidettiin kuitenkin pienempänä pahana kuin maan hallituksen esittämiä lisäleikkauksia. Valtuuston keskustelussa kritiikkiä sai Sipilän hallituksen ja työnantajien lisäksi se, että useat työntekijätahot olivat kytkeneet oman päätöksensä Metalliliiton päätökseen.²³⁵

231 MTV, 3.6.2016.

232 HS, 4.6.2016 (1).

233 Metalliliitto, 22.5.2016.

234 Metalliliitto, 3.6.2016 (2).

235 Metalliliitto, 10.6.2016. Metalliliiton valtuustoon liittyi myös kummallinen episodi, kun SAK:sta välitettiin valtuuston kokouksen kestäessä julkisuuteen tiedote-

Isoista ammattiliitoista sopimuksen ulkopuolelle olivat jäämässä aiemman ilmoituksensa mukaisesti vain Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT, Rakennusliitto sekä Suomen Elintarviketyöläisten liitto SEL.²³⁶ EK:ssa valiteltiin, että AKT:n jääminen sopimuksen ulkopuolelle vaarantaa vientiteollisuudelle tärkeän logistiikkaketjun. Toimitusjohtaja Häkämiehen hieman kitkerissä kommentteissa soi tuttu välttämättömyyden retoriikka: ”Suurin osa suomalaisista kuitenkin ymmärtää Suomen tilanteen vakavuuden ja on mukana parantamassa suomalaisen työn kilpailukykyä.” EK:n laskelmien mukaan yritysten yksikkötyökustannukset laskisivat kilpailukyky sopimuksen myötä 3,7 prosenttia ja palkkojen nollakorotuksilla kurottaisiin kiinni kilpailijamaiden etumatkaa. Saksan mallin mukaisia selviytymislausekkeita oli tehty 70 prosenttiin neuvottelutuloksista.²³⁷

Paikallisen sopimisen kokonaisuuden valmistelua oli jatkettu yhteistoiminta-asiamies Harri Hietalan raportin pohjalta kevään 2016 aikana työ- ja elinkeinoministeriön työryhmässä, jossa kolmikannan ja Suomen Yrittäjien edustajat olivat mukana. Osana työmarkkina-keskusjärjestöjen karkauspäivän neuvottelutulosta oli sovittu, että järjestäytymättömät yritykset saatettaisiin paikallisen sopimisen edellytysten suhteen samalle viivalle järjestäytyneiden yritysten kanssa. Työryhmä päätyi mietinnössään 7. kesäkuuta esittämään, että tämä toteutettaisiin lisäämällä työsopimuslakiin säännös luottamusmiehestä paikallisen sopimisen osapuolena. Tällä varmistettaisiin, että yleissitovia työehtosopimuksia noudattavissa yrityksissä paikallinen sopiminen olisi mahdollista myös niissä tilanteissa, kun luottamusmies on määrätty työehtosopimuksessa sopijaosapuoleksi. Käytännössä uudistus olisi tarkoittanut, että paikallisen sopimisen mahdol-

luonnos, jossa väitettiin valtuuston jo hyväksyneen sopimuksen. Tosiasiassa valtuuston kokous oli tiedotteen julkaisuajankohtana vielä pahasti kesken. Ks. esim. Iltalehti, 10.6.2016.

²³⁶ SAK, ”Liittojen neuvottelutulokset”.

²³⁷ EK, 3.6.2016. Erityisesti Metsäteollisuus oli vaatinut voimakkaasti AKT:n mukanaoloa sopimuksessa. Hyväksyessään kilpailukyky sopimuksen mukaiset neuvottelutulokset sopimusaloillaan Metsäteollisuus vetosi voimakkaasti keskusjärjestöihin, että nämä sitouttaisivat kuljetusketjun työrauhaan. Ks. Metsäteollisuus, 3.6.2016.

80 lisuuksien hyödyntämiseksi joihinkin yleissitovaa työehtosopimusta noudattaviin yrityksiin olisi pitänyt valita luottamusmiehet.²³⁸

Suomen Yrittäjille paikallisen sopimisen edistäminen luottamusmiesjärjestelmän kautta ei käynyt. Jo huhtikuussa 2016 SY oli yhdessä Perheyritysten Liiton kanssa vedonnut voimakkaasti pääministeri Sipilään. Yrittäjien mukaan työryhmässä esitetty malli luottamusmiehestä paikallisen sopimisen osapuolena johtaisi pakkojärjestäytymiseen yrityksissä. SY:n ja perheyritysten mukaan säännös olisi siten perustuslain vastainen ja jyrkässä ristiriidassa hallitusohjelman ja kilpailukyky sopimuksen tavoitteiden kanssa.²³⁹ Sipilältä ei enää liiemmin ymmärrystä yrittäjille löytynyt. Blogissaan kesäkuun alussa pääministeri muistutti yrittäjien edustajia siitä, että ”luottamusmiehen valinta olisi välttämätöntä ainoastaan silloin, kun työehtosopimus edellyttää luottamusmiestä paikallisen sopimuksen osapuoleksi ja työnantaja haluaa käynnistää paikallisen sopimisen neuvottelut”. Sipilän mukaan tämä koskisi vain pientä osaa paikallisesti sovittavista asioista. Luottamusmies ei myöskään edustaisi ammattiosastoa tai ammattiliittoa, vaan työpaikan työntekijöitä. Mitään yrittäjien maalailemaa ”luottamusmiespakkoa” ei pääministeri tunnistanut.²⁴⁰ Uudistus ei Sipilän mielestä heikentäisi yhdenkään yrittäjän asemaa, vaan lisäisi näiden mahdollisuuksia. ”Itse 25 vuotta yrittäjänä toimineena tarttuisin ilman muuta tähän ehdotukseen”, vetosi pääministeri yrittäjiin.²⁴¹

Sipilän terveiset eivät saaneet yrittäjien päättää kääntymään, vaan SY jätti TEM:n työryhmän mietintöön eriävän mielipiteen. SY ei voinut hyväksyä järjestelmää, jossa vain luottamusmies voisi toimia paikallisen sopimisen osapuolena työehtosopimuksen niin edellyttäessä. Luottamiesmiehen sijaan yrittäjät olisivat halunneet sopijaosapuoleksi lakisäateisen luottamusvaltuutetun tai muun henkilöstön valitseman edustajan, jonka kanssa jo nykyainsäädännön mukaan oli mahdollista

238 Työ- ja elinkeinoministeriö (2016).

239 Suomen Yrittäjien ja Perheyritysten Liiton kannanotto työpaikkasopimiseen esitettä luottamusmiespakosta, 26.4.2016.

240 Ks. esim. SY, 27.5.2016.

241 Sipilä (2016).

sopia säännöllisen työajan järjestelyistä järjestäytymättömissä yrityksissä. Yrittäjien mielestä koko mietintöä ei olisi pitänyt antaa.²⁴²

Työryhmän työstä oli sovittu, että jos SY vastustaa esitettyjä uudistuksia, ei sen työtä oteta jatkovalmisteluun.²⁴³ Näin ollen koko paikallisen sopimisen edellytysten vahvistaminen järjestäytymättömässä kentässä kaatui. Elinkeinoelämän keskusliitossa yrittäjien näkemyksiä ihmeteltiin. EK:n mukaan yrittäjien kammoksuma ”luottamusmiespakko” ei vastannut todellisuutta, sillä vastakin noin 75 prosenttia paikallisen sopimisen mahdollisuuksista olisi sovittavissa ilman luottamusmiestä.²⁴⁴ Kolmikannassa palkansaajat olivat odotetusti myös kritisoineet Suomen Yrittäjien tavoitteita. SAK oli paheksunut SY:n esittämää ajatusta korvata paikallisen sopimisen kysymyksissä luottamusmiehet lakisääteisellä henkilöstöedustajalla. SAK:ssa epäiltiin, että yrittäjät pyrkisivät valitsemaan henkilöstön edustajat työntekijöiden puolesta. Keskusjärjestön oman luottamushenkilökyselyn mukaan juuri luottamusmiesten vahva rooli edisti paikallista sopimista työpaikoilla.²⁴⁵

SY:n pettymystä syvensi se, että yrittäjien odotukset Sipilän hallitusta kohtaan olivat olleet keväällä 2015 korkealla. Suomalainen korporatismi ja erityisesti ammattiyhdistysliikkeen valta oli ollut viimein tarkoitus murtaa vahvaan eduskunnan enemmistöön nojaavan porvarihallituksen johdolla.²⁴⁶ Kesäkuun 2016 alussa SAK:n edustajakouksessa väistyvä puheenjohtaja Lauri Lyly arvioi linjapuheessaan ”vaikuttaneen siltä, että suomalaista sopimussyhteiskuntaa ja korporatismia yritettiin leimata jopa demokratian vastakohtaksi”. Lylyn mukaan SAK onnistui kuitenkin pysäyttämään ”suomalaista sopimussyhteiskuntaa vastaan suunnatun ideologisen hyökkäyksen”. Lyly vieritti vastuuta jatkosta yrityksille ja huomautti, että uusia työpaikkoja pitää alkaa näkyä. Työntekijät ovat nyt vastuutaan kantaneet. Kil-

242 Työ- ja elinkeinoministeriö (2016).

243 Työ- ja elinkeinoministeriö, tiedote, 7.6.2016.

244 EK, 2.6.2016.

245 SAK, 4.5.2016.

246 Ks. esim. HS, 4.6.2016 (2).

pailukykysojipimuksen kriitikoita ja vähättelijöitä Lyly suomi tiukasti. Lyly huomautti, että saavutetulla työmarkkinaratkaisulla olisi jopa neljä kertaa enemmän vaikutusta yritysten kustannuskilpailukykyyn kuin edellisellä vaalikaudella toteutetulla yhteisöveron laskemisella.²⁴⁷

Lylyn puheessa oli piikki erityisesti puheenjohtajakamppailuun ajautuneelle valtiovarainministeripuolue kokoomukselle. Puheenjohtaja Alexander Stubbin asema oli kevään 2015 tappiollisten eduskuntavaalien jälkeen alkanut uudelleen horjua talvella 2016. Kapinahenki istuvaa puheenjohtajaa kohtaan oli kiihtynyt jo niin, että maaliskuussa 2016 kokoomuksen piirijohtajat olivat julkisesti vedonneet Stubbin työrauhan puolesta.²⁴⁸ Piirijohtajien kannanotto herätti kokoomuksen eduskuntaryhmässä kummastelua. Vetoomuksella ei myöskään näyttänyt olevan vaikutusta Stubbin aseman vahvistamiseksi, vaikka Stubb itse kiitteli kenttäjohtoa saamastaan kannatuksesta. Puheenjohtajaspekulaatioissa mukana ollut kansanedustaja Elina Lepomäki piti vetoomusta yllättävänä. Lepomäki arveli, että ”se kertoo hermostuneisuudesta ja epävarmuudesta puolueen sisällä”.²⁴⁹ Jo seuraavalla viikolla Lepomäki asettui Stubbin vastaehdokkaaksi kesäkuun puoluekokoukseen. Keskeinen peruste Stubbin haastamiseen oli hallituksen työmarkkinatavoitteiden vesittämisessä. Lepomäen kampanjateeseissä oli uusliberalistisen korporatistien kritiikin sävyjä. Suomen työmarkkinat piti uudistaa, verotusta keventää ja normeja purkaa. SAK:n Lylyn voimakkaasti puolustama kilpailukykysojipimus ei Lepomäen mukaan Suomen ongelmia ratkaisisi vaan pikemminkin päinvastoin.²⁵⁰

Toden teolla kokoomuksen puheenjohtajakisa lähti käyntiin, kun toukokuun alussa 2016 Sipilän hallituksen sisäministeri Petteri Orpo ilmoitti asettuvansa ehdolle puheenjohtajaksi. Aiemmin Orpo oli ehtinyt kieltäytyä ehdokkuudesta.²⁵¹ Asetelman puheenjohtajakisassa katsottiin muodostuvan kamppailuksi ideologian ja realismien välillä.

247 Lyly (2016).

248 Kokoomus, 27.3.2016.

249 YLE, 28.3.2016.

250 Verkkouutiset, 2.4.2016.

251 Ks. esim. Hämäläinen (2016).

Sekä Stubb että Orpo pyrkivät profiloitumaan maltillisina realistina, jotka painottivat kompromissien tärkeyttä hallituspolitiikassa. Hallituksen ulkopuolelta kisaan tullut Lepomäki sen sijaan haastoi istuvia ministereitä ärhäkkäästi hallituksen työmarkkinapolitiikasta. Ideologian ja realismin välinen vastakkainasettelu oli syvimmillään suhtautumisessa ammattiyhdistysliikkeeseen. Paikallisen sopimisen edistämisen lisäksi Lepomäki oli esimerkiksi valmis poistamaan ammattiyhdistysliikkeen jäsenmaksujen verovähennysoikeuden, joka on yksi ay-liikkeen institutionaalisen vallankäytön peruspilareista.²⁵²

Tyytymättömyys Stubbia kohtaan purkautui lopulta Petteri Orpon valintaan kokoomuksen puheenjohtajaksi Lappeenrannan puoluekokouksessa 11. kesäkuuta 2016. Samalla Orpostä tulisi uusi valtiovarainministeri Stubbin tilalle. Puheenjohtajakisan aikana etenkin Lepomäen tukijoiden hampaissa olleeseen kilpailukyky sopimukseen ja paikallisen sopimisen kokonaisuuteen Orpo arveli hallituksessa vielä palattavan.²⁵³ Sekä Orpo että Lepomäki olivat omissa kampanjoissaan puhuneet työehtosopimusten yleissitovuuden poistamisen puolesta. Lisäksi Orpo oli avannut pelin työttömyysturvan porrastamiselle Tanskan mallin mukaisesti. Saksasta haettaisiin puolestaan mallia työn ja sosiaaliturvan yhteensovittamiselle.²⁵⁴ Puheenjohtajaehdokkaiden näkemykset yleissitovuudesta resonoiivat hyvin kokoomusväessä. Puolue hyväksyi aloitteen, jonka mukaan kokoomuspäättäjiä veloitettiin ”edistämään kaikin käytettävissä olevin keinoin työehtosopimusten yleissitovuuden poistamista.”²⁵⁵ Palkansaajajärjestöissä näitä linjanvetoja tutkittiin kulmakarvat koholla. SAK:n vastavalittu uusi puheenjohtaja Jarkko Eloranta muistutti kokoomuspäättäjiä siitä, että yleissitovuuteen puuttuminen olisi kilpailukyky sopimuksen vastainen toimi. ”Yli vuoden kestäneen raskaan työn jälkeen saavutettua kilpailukyky sopimusta ei ole ehditty edes allekirjoittaa, kun kokoomus

252 HS, 8.6.2016 ja Julkunen (2001), s. 102.

253 HS, 11.6.2016.

254 Verkkouutiset, 10.6.2016 ja Lepomäki (2016).

255 Verkkouutiset, 12.6.2016.

84 on jo aloittamassa uuden väännön”, Eloranta kritisoi kokoomusta.²⁵⁶ Orpo joutui ensi töikseen rauhoittelemaan palkansaajia ja peruuttelemaan ennen puheenjohtajavaalia antamia lausuntojaan. Yleissitovuuden poistaminen olikin pitemmän aikavälin tavoite, jota voitaisiin pohtia vasta seuraavien eduskuntavaalien alla.²⁵⁷

Kilpailukyky sopimuksen saattaminen myös liittotasolla maaliin oli diskurssien ideologisessa hegemoniakamppailussa iso voitto kolmikantaiselle sopimusyhteiskunnalle. Hallituspuolueista keskusta ja perussuomalaiset korostivat lausumissaan työmarkkinajärjestelmän kykyä sopia. Muutos vuoden 2015 retoriikkaan oli selkeä. Varsinkin pääministeri Sipilän lausumissa kuului nyt selvä tyytymättömyys Suomen Yrittäjiin, jotka eivät olleet suostuneet paikallisen sopimisen laajentamiseen luottamusmiesjärjestelmän kautta. Kolmannessa hallituspuolueessa kokoomuksessa työmarkkinamyllerrys ja hallituksen epäonnistuminen työmarkkinoiden hegemonisen diskurssin uusintamisessa olivat sen sijaan ajaneet puheenjohtaja Stubbin vaikeuksiin. Kesäkuun 2016 puoluekokouksessa Stubb joutuikin väistymään puheenjohtajan paikalta. Kokoomusväki viritteli puoluekokouksessaan uutta hegemoniakamppailua suomalaisen korporatistimin suunnasta nostamalla työehtosopimusten yleissitovuuden tikunnokkaan.

Ammattiyhdistysliikkeessä kilpailukyky sopimus koettiin raskaaksi, mutta toisaalta se nähtiin pääsääntöisesti parempana vaihtoehtona, kuin mitä hallituksen yksipuolisesti päättämät toimet olisivat tarkoittaneet palkansaajille. Retoriikka hallitusta ja työnantajia kohtaan oli kesällä 2016 edelleen kovaa. Sosiaalisen todellisuuden kuvaukset olivat kahden suurimman hallituspuolueen loiventuneista puheista huolimatta yhä kaukana toisistaan. Toulminin mallissa ay-liikkeen päättelyketju jäsentyy seuraavasti:

²⁵⁶ SAK, 12.6.2016.

²⁵⁷ Aamulehti, 14.6.2016.

Lähtötiedot: Porvarihallitus on tukenut työmarkkinoilla työntajien tavoitteenasetteluja.

Peruste: Ammattiyhdistysliike on joutunut ideologisen hyökkäyksen kohteeksi, jossa korporatismi on yritetty leimata demokration vastaiseksi toimintamalliksi.

Johtopäätös: Vaikka kilpailukyky sopimus on työntekijöille raskas, se on parempi vaihtoehto kuin pakkolait ja hallituksen esittämät lisäleikkaukset.

Suomen Yrittäjien pettymys ideologisen taistelun lässähtämiseen johti lopulta siihen, että yrittäjät katsoivat parhaaksi hylätä järjestäytymättömien yritysten aseman parantamisen paikallisessa sopimisessa. Yrittäjien ja samalla osin myös kokoomuksen korporatistien kriitikoiden argumentaatio avautuu Toulminin kehikossa:

Lähtötiedot: Paikallinen sopiminen etenisi järjestäytymättömissä yrityksissä.

Peruste: Esitys paaluttaa suomalaisen korporatistien vanhan hegemonisen diskurssin.

Johtopäätös: Suomen Yrittäjät ei voi hyväksyä esitettyä uudistusta, joka korostaisi luottamusmiesten roolia.

Vaikka esitys siis olikin pääsääntöisesti SY:n pitkäaikaisen tavoitteen mukainen, sen hyväksyminen olisi sitonut yrittäjät luottamusmiesjärjestelmän kautta tiukemmin osaksi työmarkkinoiden vanhaa institutionaalista järjestystä. Uudistuksen pysäyttämällä yrittäjät pyrkivät petaamaan itselleen vilpittömämmän tulevaisuusposition, jonka suojasta kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemoniakritiikkiä oli mahdollista jatkaa.

4.2. Työmarkkinoiden instituutiot murroksessa

Työmarkkinaneuvottelut huipentuivat 13 kuukautta kestätyään lopulta kilpailukyky sopimuksen allekirjoittamiseen pääministerin virka-asunnolla Kesärannassa 14. kesäkuuta 2016. Pääministeri Sipilän mukaan kattavuus oli noussut yli 86 prosenttiin. Hallituksen seuraava kynnys isommille veronalennuksille oli asetettu 90 prosenttiin. Jos muutamat vielä neuvotteluratkaisua hakevat toimialat saisivat tuloksia aikaan elokuun lopun budjettiriiheen mennessä, tämäkin raja voisi ylittyä. Samalla hallitus suunnitteli jo uusia toimia työllisyyden vahvistamiseksi. SAK:n uusi puheenjohtaja Eloranta piti sopimusta raskaana työntekijöille. Koskaan aiemmin työntekijöiden työehtoja ei ollut heikennetty samassa mittakaavassa – ei Suomessa, eikä ilmeisesti koko Länsi-Euroopassakaan. Suurta luottamusta hallitukseen ja työnantajiin ei Hakaniemessä ollut. Allekirjoitusten jälkeen Eloranta painotti, että uusia yllätyksiä ei saisi enää tulla. Työttömyysturva pitäisi jättää rauhaan leikkauksilta ja kokoomuksen haikailemat muutokset paikallisen sopimisen pelisääntöihin tekemättä.²⁵⁸

Kokoomuksen puheenjohtajakisan aikana kansanedustaja Elina Lepomäki oli moittinut kilpailukyky sopimusta siitä, että paikallinen sopiminen hautautuisi ”vanhat työmarkkinarakenteet paaluttavan kilpailukyky sopimuksen alle”.²⁵⁹ Tosiasiassa kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan rakenteet olivat kilpailukyky sopimuksesta riippumatta muuttumassa. Elinkeinoelämän keskusliitto EK oli jo marraskuussa 2015 päättänyt muuttaa sääntöjään niin, että se ei enää huhtikuun 2016 jälkeen voisi tehdä keskitettyjä työmarkkinaratkaisuja. Kilpailukyky sopimuksen EK oli kuitenkin vielä kertonut solmivansa. EK:n tavoitteena oli, että Suomi seuraisi Ruotsia työmarkkinainstituutioiden keskinäisten suhteiden järjestämisessä. Ruotsissa työnantajajärjestöt olivat luopuneet keskitettyjen ratkaisujen tekemisestä jo lähes kaksikymmentä vuotta aiemmin. EK:n ajatuksena oli, että jatkossa myös Suomessa työmarkkinaneuvotteluja käytäisiin ventialojen johdolla.

²⁵⁸ HS, 14.6.2016.

²⁵⁹ Verkkouutiset, 2.4.2016.

Konsensuksen loppua EK ei sanonut tavoittelevansa. EK:n hallituksen puheenjohtajan Matti Alahuhdan mukaan ”konsensus ei häviä mihinkään vaan sen painopiste siirtyy sinne, missä tilanteet ja haasteet tunnetaan parhaiten, eli yrityksiin”.²⁶⁰

Työnantajaleirissä kilpailukyky sopimuksen jälkijärjestyksiä koettiin heti juhannusviikolla 2016, kun sopimusta kovasanaisesti kritisoinut Metsäteollisuus ilmoitti eroavansa Elinkeinoelämän keskusliitosta. Metsäteollisuus oli vaatinut tiukasti AKT:n mukanaoloa kilpailukyky sopimuksessa. Lopulta Metsäteollisuus oli kuitenkin tullut mukaan sopimukseen, vaikka liittoa EK:n hallituksessa edustanut Metsä Groupin pääjohtaja Kari Jordan olikin ollut maaliskuussa sopimuksen hyväksymistä vastaan. Maan suurimman vientialan johto perusteli eropäätöstään vesitetyillä ratkaisuilla, joita liitto oli joutunut EK:n jäsenenä hyväksymään. Metsäteollisuudessa arvioitiin, että itsenäisenä liiton olisi mahdollista tehdä vaikuttavampaa ja laadukkaampaa edunvalvontaa.²⁶¹

Metsäteollisuus oli vaalikauden alun kestäneessä työmarkkinamyllerryksessä edustanut työnantajaleirin haukkoja. Vahvan porvarihallituksen tuella työmarkkinoiden pelisäännöt olisi pitänyt laittaa uusiksi varsinkin paikallisen sopimisen kokonaisuudessa. Tavoitteiden sakaamisen arveltiin vauhdittaneen Metsäteollisuuden irtiottoa, vaikka liitto tämän kiistikin.²⁶² EK:ssa Metsäteollisuuden ratkaisua pidettiin valitettavana, mutta ei yllättävänä. Toimitusjohtaja Häkämies ei kuitenkaan uskonut, että laajempaa irtaantumisliikettä ilmenisi. Paperiliitossa Metsäteollisuuden eropäätös sen sijaan yllätti. Puheenjohtaja Petri Vanhala oli huolissaan, miten Metsäteollisuuden päätös vaikuttaisi suunnitelmiin Suomen mallista, jossa vientisektoreita edustavat toimialat neuvottelisivat pankankorotusvaran.²⁶³

Myös palkansaajapuolella työmarkkinoiden instituutiot olivat liikkeessä. 49 ammattiliittoa oli talvesta 2015 asti käynyt neuvotteluja

²⁶⁰ EK, 25.11.2015.

²⁶¹ HS, 21.6.2016 (1).

²⁶² HS, 21.6.2016 (2).

²⁶³ HS, 21.6.2016 (3).

poliittisesti sitoutumattoman uuden keskusjärjestön perustamisesta.²⁶⁴ Hankkeen edellytyksiä oli selvitetty mukana olleiden ammattiliittojen kesken kevään 2015 ja talven 2016 välillä. Palkansaajien pyrkimyksenä oli ollut päivittää ammattiyhdistysliiketoimintaa 2020-luvulle vastamaan työelämän, työmarkkinoiden ja järjestäytymisen muutoksia. Lisäksi hankkeella tavoiteltiin lisää voimaa ja yhteistä rintamaa ay-liikkeen edunvalvonta- ja vaikuttamistyöhön. Käytännössä uusi keskusjärjestö olisi perustettu niin, että SAK olisi korvannut vanhat sääntönsä uusilla. STTK olisi siirtänyt omat taloudelliset ja muut sitoumuksensa perustettavalle keskusjärjestölle. SAK:laiset ammattiliitot olisivat siirtyneet automaattisesti uuden keskusjärjestön jäseniksi. Muiden ammattiliittojen olisi pitänyt hakea jäsenyyttä järjestössä.²⁶⁵

Selvitystyötä uuden keskusjärjestön perustamiseksi oli tehty samaan aikaan Sipilän hallituksen alkutaipaleen työmarkkinaväännön kanssa. Palkansaajakeskusjärjestöistä Akava oli jättäytynyt hankkeen ulkopuolelle jo heti alussa talvella 2015.²⁶⁶ Selvitystyössä mukanaolevista 49 ammattiliitosta vain kaksi oli akavalaisia. Toimihenkilökeskusjärjestö STTK:ssa Akavan jääminen ulkopuolelle oli huolettanut. STTK arvioi Akavan pyrkivän aktiivisesti houkuttelemaan sen jäsenliittoa loikkaamaan korkeasti koulutettujen palkansaajien keskusjärjestöön. Turbulenssi työmarkkinoilla oli jättänyt jälkensä keskusjärjestöhankkeeseen. Joissakin STTK:n liitoissa kyti epäluuloja yhteiskunta- ja kilpailukyky-sopimusneuvotteluiden aikana pintaan pulpahtanutta SAK:n liittojen poliittisuutta kohtaan. Maaliskuussa 2016 STTK:n suurimman liiton Tehyn puheenjohtaja Rauno Vesivalo kritisoi keskusjärjestöhanketta siitä, että ”vanhat toimintatavat ovat jäämässä hallitseviksi”.²⁶⁷ Erikseen Vesivalo suuntasi sanansa AKT:n ja PAM:n suuntaan. ”Ay-liike ei voi olla oppositiossa minkään hallituksen aikana. Kansa on äänestänyt

264 Ks. esim. STTK, 17.2.2015.

265 Uusi keskusjärjestö (2016).

266 Akava kulki omia polkujaan muissakin kysymyksissä. Syksyllä 2016 Akava ilmoitti irtaantuvansa palkansaajakeskusjärjestöjen yhteisestä EU-edunvalvonnasta. Myös Akavan jäsenyys Palkansaajien tutkimuslaitoksessa PT:ssa oli syksyllä 2016 vaaka-laudalla. Ks. HS, 17.9.2016.

267 HS, 31.3.2016, ”Uusi keskusjärjestö alkoi jo rapautua” ja HS, 16.3.2016.

sellaisen eduskunnan ja hallituksen kuin se nyt on. Ja sen kanssa pitää tulla toimeen”, ryöpytti Vesivalo sopimuksen ulkopuolelle jäämässä olleita SAK:n liittoja.²⁶⁸

Huhtikuun alkupuolella Tehy lopulta ilmoitti, että se ei allekirjoita kesäkuussa 2016 aiesopimusta uudesta keskusjärjestöstä.²⁶⁹ SAK:laisissa liitoissa Tehyn ja muutaman muun STTK:n liiton kritiikkiä ei nieltä purematta. PAM:n puheenjohtaja Ann Selin muistutti, että hankkeen ”tarkoitus oli vahvistaa palkansaajien yhteistä ääntä”. Selinin mielestä viime aikojen kehitys oli pikemminkin vahvistanut kuin heikentänyt tätä tarvetta.²⁷⁰ Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja ja JHL:n silloinen puheenjohtaja Jarkko Eloranta arveli, että STTK:ssa kilpailukyky sopimuksen myötä virinnyt keskustelu joidenkin SAK:n liittojen poliittisuudesta tosiasiaa kielisi sisäisistä ristipaineista toimihenkilökentässä ja ulkoisten syyllisten hakemisesta.²⁷¹

Tehyn ja muun muassa STTK:laisen Pardian päätökset jättäytyä uuden keskusjärjestön ulkopuolelle johtivat siihen, että hankkeessa otettiin loppukevällä 2016 tuumaustauko. Uutta tulemista ei enää odotettu. Suhtautuminen maan hallitukseen ja työnantajiin oli jakanut palkansaajien keskusjärjestöt ja niiden ammattiliitot eri leireihin.²⁷² Yhteisen rintaman rakoilu ei luvannut hyvää ammattiyhdistysliikkeen yhteiskunnalliselle vaikuttavuudelle.²⁷³ Virallisesti uusi keskusjärjestöhanke haudattiin 1. kesäkuuta 2016 yhä mukana olleiden liittojen kokouksessa. SAK ja STTK jatkaisivat itsenäisinä järjestöinä. Palkansaajat pyrkisivät kuitenkin tiivistämään yhteistyötään, jolle liittojen yhteisen linjauksen mukaisesti ”on työmarkkinoiden voimakkaassa murroksessa korostunut tarve”.²⁷⁴

268 Turun Sanomat, 16.3.2016.

269 YLE, 8.4.2016.

270 PAM-lehti, 12.4.2016.

271 Talouselämä, 26.4.2016.

272 Ks. esim. Suomen Kuvalehti, 6.5.2016.

273 Työntekijäpuolen sisäisillä ristiriidoilla on saattanut olla vaikutusta myös siihen, että suomalaisten yleinen arvostus ammattiliittoja kohtaan kääntyi laskuun pian kilpailukyky sopimuksen jälkeen. Ks. Tuominen (2017).

274 Talouselämä, 1.6.2016.

Uusi keskusjärjestö ei ollut ainoa vireillä ollut pyrkimys tiivistää palkansaaajien yhteistyötä. Helmi-maaliskuusta 2016 lähtien merkittävimmät SAK:laiset ventiliitot olivat valmistelleet teollisuusliittojen fuusiota. Metalliliiton, TEAM:n, Paperiliiton ja Puuliiton tavoitteena oli yhdistyä 270 000 jäsenen jättiliitoksi vuonna 2017.²⁷⁵ Kun keskusjärjestöjen yhdistyminen kaatui kesäkuussa 2016, fuusio nähtiin liitoissa yhä tärkeämpänä. Voimien keskittäminen myös teollisuudessa oli liittojen mielestä paikallaan, jos haluttiin kunnolla vastata työnantajien kiristyvään otteeseen ja työmarkkinoiden muutospaineisiin. Kilpailukyky sopimuksen yhteydessä sovittu Suomen malli korostaisi ventiliittojen tarvetta yhteistyön koordinaatiolle entisestään.²⁷⁶

Uusi Teollisuusliitto perustettiin toukokuussa 2017. Paperiliitto oli irtautunut hankkeesta jouluna 2016, kun liiton vasemmistoryhmä oli yllättäen kääntynyt vastustamaan fuusiota.²⁷⁷ Paperiliiton poisjäänti ei kuitenkaan kaatanut hanketta, ja Metalliliitto, TEAM ja Puuliitto veivät fuusion maaliin. Päällimmäisiksi tavoitteikseen Teollisuusliitto asetti jäsentensä turvan ja toimeentulon vahvistamisen, suomalaisen teollisuuden elinvoiman ja työllisyyden parantamisen sekä ay-toiminnan päivittämisen.²⁷⁸ Teollisuusliiton ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittu Riku Aalto huomautti Metalliliiton viimeiseksi jääneessä liittokokouksessa toukokuussa 2017, että fuusion taustalla oli kyllä muutakin. Aallon mukaan ”ammattiyhdistysliike kohtaa näinä päivinä runsaasti ideologissävytteistä vastustusta”. Aalto latasi suoraan, että maan hallituksen tavoitteena on ollut murentaa ay-liikkeen voimaa. Nämä tavoitteet on taas ”verhottu kaapuun, jossa on kannettu huolta, milloin työpaikoista, milloin kilpailukyvyistä”. Ilman voimakasta ay-liikettä lääkkeet olisivat Aallon mukaan olleet vielä karvaampia, ja siksikin voimia oli nyt syytä koota yhteen.²⁷⁹

275 Ks. esim. Metalliliitto, ”Teollisuusliitto-hanke”.

276 HS, 21.11.2016, ”SAK:n teollisuusliittojen fuusio etenee suunnitellusti”.

277 Talouselämä, 22.12.2016.

278 Teollisuusliitto, ”Esitys uudeksi liitoksi”.

279 Aalto (2017).

Kamppailu suomalaisen korporatismiin institutionaalisesta järjestyksestä oli käynyt keväätalvella 2017 edelleen kuumana. Elinkeinoelämän keskusliitto kiihdytti murrosta helmikuussa, kun se ilmoitti luopuvansa keskusjärjestösopimuksista voimassa olevan työehtosopimuskauden jälkeen.²⁸⁰ Keskusjärjestösopimuksissa oli sovittu esimerkiksi luottamusmiehistä, työsuojeluvaltuutetuista ja yhteistoimintamenettelyistä. Niitä oli sovellettu varsinkin pienemmissä liitoissa, joilla ei ollut omissa työehtosopimuksissaan aiheita käsitteleviä kirjauksia. Samalla EK irtisanoi vastaavanlaisen sopimuksen, jonka mukaan työnantajat olivat perineet liittojen jäsenmaksuja suoraan palkasta. EK:n Häkämiehen mukaan toimenpiteet olivat seurausta edellisen vuoden sääntömuutoksesta, jonka mukaan EK ei enää voisi kilpailukyky sopimuksen jälkeen neuvotella työehdoista. Häkämies toivoi, että päätöksestä ei provosoiduttaisi työntekijäpuolella.²⁸¹

Hakaniemessä EK:n ilmoitus otettiin kuitenkin jokseenkin järkyttäneenä vastaan. SAK:n puheenjohtaja Jarkko Eloranta arveli, että EK:n ilmoitus vaikeuttaa tulevan syksyn palkkaneuvotteluja. Eloranta piti ongelmallisena ilmoituksen ajoitusta. Kilpailukyky sopimus oli ollut palkansaajille vaikea rasti, mutta työnantajapuoli oli pian sopimuksen solmimisen jälkeen taas kiristämässä otettaan. ”EK:n ratkaisu heikentää eittämättä työmarkkinailmapiiriä ja osapuolten välistä luottamusta”, Eloranta totesi.²⁸² SAK:n liitoissa kielenkäyttö oli vielä kovempaa. Palvelualojen ammattiliitto PAM:n puheenjohtaja Ann Selin piti päätöstä vastuuttomana yrityksenä romuttaa koko suomalainen sopimuskulttuuri. ”Haluaako EK todellakin julistaa sodan tilanteessa, jossa Suomen taloudessa näkyy vihdoinkin valoa”, Selin kysyi. Maan hallituksen ja työnantajien haikailemasta paikallisen sopimisen lisäämisestä ei Selinin mukaan tulisi nyt mitään. Samalla voitaisiin haudata toiveet sopuisasta liittokierroksesta syksyllä 2017.²⁸³

280 EK, 15.2.2017.

281 HS, 15.2.2017 (1).

282 SAK, 16.2.2017.

283 PAM, 15.2.2017.

Palkansaajien varoittelut liittokierroksen vaikeuksista ja luottamuksen rapautumisesta eivät paljon työnantajien Etelärannan linnakkeessa painaneet. Heti maaliskuussa 2017 EK lisäsi kierroksia, kun EK:n uusi puheenjohtaja, Elisän toimitusjohtaja Veli-Matti Mattila sanoi Suomen tarvitsevan vielä monta kikyä. Mattilan mukaan suomalaisten palkat olivat yhä 10–15 prosenttia liian korkeat. Keskusjärjestötason sopimista ei enää tarvittaisi, mutta liittotasonkin sopiminen olisi vain välivaihe. EK:n pitkän aikavälin tavoitteena oli, että kaikki työehdot sovittaisiin työpaikoilla työntekijän ja työnantajan kesken. ”Ruotsissa ja Saksassa tehdään valtavasti paikallista sopimista, eikä siellä ole tapahtunut niitä sinänsä ymmärrettävistä syistä esitettyjä uhkakuvia”, Mattila vetosi kilpailijamaiden esimerkkeihin.²⁸⁴ Ay-liikkeessä noustiin jälleen takajaloille koko rintaman leveydeltä. Akavan puheenjohtaja Sture Fjäder kuittasi EK:n prosenttitavoitteet toteamalla, että halukkuus paikalliseen sopimiseen saattoi Mattilan puheenvuoron jälkeen vähetä 50 prosentilla.²⁸⁵ Metalliliiton Aalto paheksui Mattilan lausuntoja huomauttamalla, että ”maltillisimmatkin sopimusyhteiskunnan kannattajat alkavat kääntyä sille kannalle, että ehkä meidän täytyy sitten maksi ottaa”.²⁸⁶ Ekonomistien kommentoissa EK:n laskuharjoituksia oudoksuttiin. Esimerkiksi Suomen Pankin arvion mukaan ero kilpailijamaihin oli kilpailukyky sopimuksen myötä kaventunut lähes viiteen prosenttiin.²⁸⁷

Valtakunnan politiikassa työnantajien ja työntekijöiden välien kiristymistä seurattiin huolestuneina. Pääministeri Sipilä ihmetteli EK:n puheita ja epäili, että ”onkohan EK:lla jäänyt jollakin lailla levy päälle”. Valtiovarainministeri Orpo puolestaan moitti työnantajia vastakkainasettelun ruokkimisesta.²⁸⁸ Myös EK:n entinen johtaja ja Sipilän hallituksen uusi kokoomusministeri Kai Mykkänen kehotti entistä työn-

²⁸⁴ HS, 12.3.2017.

²⁸⁵ @SFjäder, 12.3.2017.

²⁸⁶ HS, 13.3.2017 (1).

²⁸⁷ Kauppalehti, 14.3.2017.

²⁸⁸ HS, 13.3.2017 (2).

antajaansa malttiin.²⁸⁹ Eduskunnan oppositiossa hallitusta vedettiin vastuuseen tilanteen kiristymisestä. SDP:n puheenjohtaja Antti Rinne sanoi Sipilän avanneen Pandoran lippaan pakkolaeillaan ja hallituskauden alun puheillaan työajan pidentämisestä. Rinne arvioi, että Sipilän toiminta oli synnyttänyt Elinkeinoelämän keskusliitossa ilma-
piirin, jonka mukaan ”nyt on mahdollisuus järjestelmän muuttami-
seen ja hallitus tukee sitä”. Syksyn työmarkkinakerrosta Rinne sanoi odottavansa kauhulla. ”Jos mennään kohti taistelutannerta, kaikki mitä on uhrattu kilpailukyvyyn eteen saattaa romuttua hetkessä”, Rinne varoitti.”²⁹⁰

Hegemonisten diskurssien välinen kädenvääntö alkoi saada jo ennen kilpailukyky sopimuksen solmimista uusia muotoja, kun työmarkkinoiden instituutioiden vuorovaikutussuhteet muuttuivat. EK:n sääntömuutos keskitettyjen työmarkkinaratkaisujen lopettamisesta ja vetäytyminen keskusjärjestösopimuksista mullistivat kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan neuvottelu- ja sopimusjärjestelmää. EK:n tähtäimessä oli viedä sopimisen rakenteet mahdollisimman pitkälle yrityksiin ja paikalliselle tasolle. Esimerkkejä uudistuksille haettiin jälleen Ruotsista ja Saksasta. Argumenttianalyysi valaisee EK:n strategiaa:

Lähtötiedot: Suomalaisen korporatistimin toimintamallia on joustavoitettava Saksan ja Ruotsin mallin mukaisesti.

Peruste: Porvarihallitus ei ennako-odotusten vastaisesti kykene täysin tukemaan työnantajia sopimusyhteiskunnan peruslogiikan muuttamisessa.

289 @KaiMykkänen, 12.3.2017. Myös lähestyvät kuntavaalit saattoivat lisätä hermostuneisuutta kokoomuksessa. Vasemmisto-opposition vaalityölle Mattilan puheet antoivat oletettavasti lisää virtaa. Ks. esim. Talouselämä, 13.3.2017.

290 HS, 18.3.2017.

Johtopäätös: EK tekee itse rakenteellisia uudistuksia, jotka siirtävät sopimisen painopistettä yrityksiin.

EK:n vastakkainasettelua ruokkivan retoriikan hyväksyttävyydelle oli ongelmallista, että Sipilän hallitukselta ei enää löytynyt täyttä ymmärrystä työnantajien uudelleen koventuneelle linjalle. Porvarihallituksen ja työnantajaleirin sosiaalisen todellisuuden kuvat olivat eriytyneet vaalikauden alkukuukausista.

Rintamalinjoihin oli tullut rakoja myös palkansaajien puolella. Edellytykset keskusjärjestörajat ylittäneelle fuusiolle alkoivat heiketä talven ja kevään 2016 kuluessa sitä mukaa, kun kilpailukykysojimusprosessi eteni. SAK:ssa moitittiin Akavaa ja STTK:ta liiasta hallituksen myötäilystä. Jälkimmäisissä taas syytettiin SAK:ta poliittisuudesta ja asetumisesta oppositioon. Yhteistyön tiivistäminen onnistui kuitenkin SAK:n sisällä, jonne synnytettiin keväällä 2017 vientialojen jättiliitto. Toulminin mallissa vientiliittojen näkökulma aukeaa selväpiirteisesti:

Lähtötiedot: Työnantajat ovat kiristämässä otettaan työmarkkinoista, mutta koko ay-kentän sosiaalisen todellisuuden kuvassa uhkaa ei ymmärretä.

Peruste: Ammattiyhdistysliike kohtaa ideologista vastustusta. Maan hallituksen tavoitteena on ollut murentaa ay-liikettä.

Johtopäätös: Uusi Teollisuusliitto kokoaa vientiliittojen voimat yhteen jäsentensä turvan ja toimeentulon vahvistamiseksi.

Vaikka vaalikauden alun hegemoniakamppailun rintamat näyttivätkin kilpailukykysojimuksen myötä osin murtuneen, oli Sipilän hallituksen ajan työmarkkinamyllerrys luonut otolliset olosuhteet korporatistien keskinäisten vuorovaikutussuhteiden uudelleenmäärittelyille. EK:n yksipuolinen päätös vetäytyä kolmikantaisen sojimusyhteiskunnan neuvottelu- ja sojimusjärjestelmistä käytännössä löi viimeisen naulan tulopolitiikan ja keskitettyjen työmarkkinaratkaisujen tekemiselle. Eduskunnan demarioppositiossa pelättiin, että

institutionaaliset muutokset johtaisivat uusiin yhteenottoihin. Argumenttianalyysi kuvaa SDP:n päättelyketjuja:

95

Lähtötiedot: Työnantajat pyrkivät kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan peruslogiikan pysyvään muuttamiseen.

Peruste: Hallituksen pakkolakiesitykset ja muut työelämän heikennysehdotukset ovat synnyttäneet ilmapiirin, jota EK käyttää hyväkseen.

Johtopäätös: Syksyn 2017 työmarkkinakerroksesta uhkaa tulla taistelutanner, joka romuttaa kilpailukyvyn eteen tehdyt uhraukset.

Vastaavalla tavalla EK:n toimintaa arvioitiin myös ammattiyhdistysliikkeessä. Raskaasta kilpailukyky sopimuksesta huolimatta vaikutti siltä, että uusi ”matsi” työmarkkinoilla odotti nurkan takana.

4.3. Kauas pilvet karkaavat

Samalla kun järjestörakenteet ryskyivät, oli kokoomuksen puoluekokouksessa virinnyt keskustelu yleissitovuuden poistamisesta jatkunut kesän 2016 kuluessa. Suomen Yrittäjät esittivät heinäkuussa, että yleissitovuus rajattaisiin koskemaan vain vähimmäispalkkoja. SY:n mukaan toimenpiteellä yksinkertaistettaisiin työehtojen määrittymistä ja lisättäisiin työvoiman tarjontaa. Toinen vaihtoehto olisi luopua yleissitovuudesta kokonaan.²⁹¹ Muitakin rakenteellisia uudistuksia heitettiin heinäkuussa ilmoille. Kokoomus jatkoi hauraan työmarkkinasovun hämmentämistä ehdottamalla vain pari päivää yrittäjien yleissitovuusavauksen jälkeen luopumista lakisääteisistä sunnuntailisista. Puolueen eduskuntaryhmän laatiman työ- ja yrit-

²⁹¹ SY, 12.7.2016.

96 täjyyspaketin mukaan näistä voitaisiin sopia työehtosopimuksissa tai työpaikoilla.²⁹²

Kokoomuksen paketti herätti ärtymystä paitsi ay-liikkeessä ja eduskunnan oppositiossa myös hallituskumppaneissa. Perussuomalaisten puheenjohtaja, ulkoministeri Timo Soini vaati kokoomusta pitämään ”näpit irti sunnuntaikorvauksista.” Soini piti ehdotusta edesvastuuttomana varsinkin tilanteessa, jossa kilpailukyky sopimus oli vasta saatu kasaan.²⁹³ Jopa kokoomuksen omissa riveissä eduskuntaryhmän nimissä esiteltyä pakettia hämmästeltiin. Esimerkiksi kokoomuksen eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja Sari Raassina ei ollut sanojensa mukaan edes kuullut ehdotuksesta. Raassinan mukaan esitys oli ollut ”aikamoinen yllätys ja pieni järkytys”.²⁹⁴ Muutama päivä paketin julkaisun jälkeen kokoomuksen puheenjohtaja, valtiovarainministeri Petteri Orpo joutuikin jälleen peruuttelemaan julkisesti puolueensa kannanottoja. Orpon mukaan esityksestä oli syntynyt ”virheellinen kuva”. Asiaan voitaisiin Orpon mukaan palata seuraavan työmarkkinakerroksen yhteydessä.²⁹⁵ Suomen Yrittäjille kokoomuksen suunnitelmat olisivat olleet mieleen. SY:n uuden toimitusjohtajan Mikael Pentikäisen mukaan esitys olisi ollut syytä toteuttaa mahdollisimman pian. Pentikäinen harmitteli esityksen muista hallituspuolueista saamaa kohtelua. ”Valitettavasti liian moni työmarkkinoita uudistava ja työllisyyttä lisäävä ehdotus saa saman kohtelun. Siksi joutuu kysymään, onko hallitus tosiaan alentamassa työttömyyttä”, Pentikäinen sivalsi hallitusta.²⁹⁶

Sipilän hallituksen piirissä oli kyllä kesän aikana valmistelu yrittäjien haikailemia uusia työllisyystoimia. Hallitus oli huhtikuussa

292 Kokoomus, 14.7.2016.

293 Soini (2016b). Juuri sunnuntailisien leikkaus oli kiristänyt hallituksen ja palkansaajaliikkeen suhteet äärimmilleen edellisenä vuonna. Palkansaajakeskusjärjestöjen Rautatien torin mielenilmaisun jälkeen syyskuussa 2015 hallitus oli korjannut pakkolakiesitystään ja luopunut aiheistaan leikata sunnuntailisiä ja ylityökorvauksia. Ks. s. 53.

294 YLE, 19.7.2016.

295 Verkkouutiset, 19.7.2016.

296 SY, 16.7.2016.

2016 strategisen hallitusohjelman toimintasuunnitelman päivityksen yhteydessä sopinut työllisyyspaketti-työryhmän perustamisesta. Työryhmän toimeksiantona oli tuottaa vuoden 2016 budjettiriiheen mennessä ehdotukset uusista työllisyyttä vahvistavista toimista. Työryhmä antoi loppuraporttinsa 31. elokuuta 2016. Raporttiin sisältyi kaikkiaan 18 toimenpide-esitystä työllisyyden vahvistamiseksi. Raportissa esitettiin lisätoimia muun muassa työttömyyden keston lyhentämiseksi, työn tarjonnan ja kysynnän lisäämiseksi, kannustinloukkujen purkamiseksi sekä työvoiman osaamisen ja liikkuvuuden vahvistamiseksi.²⁹⁷

Budjettiriihen alla lisäjännitystä työmarkkinoille saatiin kilpailukyky sopimuksen allekirjoittamisesta kunta-alalla, jonka työntekijöille sopimus oli väliaikaisen lomarahaleikkauksen takia erityisen raskas. Kunta-alalla oli kesän 2016 aikana huolestuttu kilpailukyky sopimuksen vaikutuksista kuntatalouteen. Hallitus saikin vielä kertaalleen vakuuttaa kunta-alan sopijajärjestöt siitä, että kilpailukyky sopimuksen vaikutukset kuntatalouteen jäisivät kustannusneutraaleiksi. Kunta-alan työntekijät pitivät tätä ehtona sopimuksen allekirjoittamiselle.²⁹⁸ Budjettiriiheen mennessä kilpailukyky sopimuksen kattavuus oli noussut yli 90 prosenttiin. Tämä oli ollut Sipilän hallituksen asettama korkein kynnystaso porkkanana olleille tuloveronalennuksille. Kaikkiaan palkansaajien verotus kevenisi kilpailukyky sopimuksen ansiosta 515 miljoonalla eurolla.²⁹⁹

Kun kilpailukyky sopimuksen viimeisetkin solmut näyttivät budjettiriihessä aukeavan, kiinnittyi huomio työllisyyspaketti-työryhmän ehdotuksiin. Työryhmän ehdotuksia oli odotettu palkansaajajärjestöissä skeptisinä. Työryhmä oli kuullut työssään kolmikannan osapuolia, mutta kuluneen kesän sananvaihdot yleissitovuuden ja sunnuntaillisten kohtalosta varjostivat tunnelmia.³⁰⁰ Varsinkin kaavailut ansiosidonnaisen työttömyysturvan porrastuksesta alaspäin tukiajan loppua kohden huolettivat palkansaajia. Hallitus oli jo kautensa alussa

297 Työllisyyspaketti-työryhmän esitykset (2016).

298 Motiivi, 5.9.2016.

299 Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote, 354/2016.

300 Ks. esim. Talouselämä, 27.8.2016.

98 ehtinyt tehdä päätöksen työttömyysturvan 200 miljoonan euron leikkauksista, jotka olivat astumassa voimaan vuoden 2017 alussa. Työryhmän esittämä porrastusmalli miellettiin työntekijäjärjestöissä uudeksi leikkaukseksi. ”Ei lisää porrastusta nyt, se olisi vastoin kilpailukyky sopimuksen henkeä”, huomautti esimerkiksi Akavan puheenjohtaja Sture Fjäder.³⁰¹ Elo-syyskuun taitteen budjettiriihessä hallitus päätyi esittämään kolmikantaisen työryhmän perustamista, jonka tehtäväksi annettiin kilpailukyky sopimusta kunnioittaen laatia yhteinen esitys ansiosidonnaisen työttömyysturvan uudistamisesta. Tavoitteeksi hallitus asetti ansiosidonnaisen työttömyysturvan muuttamisen kustannusneutraalisti siten, että se kannustaisi nopeampaan työllistymiseen.³⁰²

Yhteistä näkemystä työttömyysturvan uudistuksesta ei kolmikannassa löytynyt. Työryhmän visioimassa aktiivimallissa olisi kolmen kuukauden välein tarkasteltu työttömien omaa aktiivisuutta työllistymisessä. Jos työtön ei olisi täyttänyt mallissa määriteltyjä aktiivisuus-ehtoja, olisi työttömälle lisätty omavastuupäiviä työttömyysjaksoille. Kovinta kritiikkiä työryhmän ehdotukset saivat jälleen SAK:lta, jonka mukaan aktiivimalli leikkaisi työttömien toimeentuloa eikä kohtelisi työttömiä yhdenvertaisesti. Mahdollisuudet täyttää mallin aktiivisuus-ehdot vaihtelisivat alueittain ja ammattiryhmittäin. Erityisen ongelmallisena SAK piti uuden työttömyysturvan karensijärjestelmän luomista olemassa olevan karensijärjestelmän rinnalle. SAK muistutti maan hallitusta jälleen siitä, että osana kilpailukyky sopimusta hallitus oli luvannut pidättäytyä työttömyysturvan lisäleikkauksista. Työnantajien EK olisi puolestaan halunnut mennä ehdotettua mallia pidemmälle. EK:n mukaan alkuperäinen työllisyyspaketti-työryhmän esittämä porrastusmalli olisi ollut aktiivimallia tehokkaampi väline työttömyyden vähentämiseksi. EK toivoi lisäksi, että työttömyysturvan etuusmenoja olisi voitu selvästi supistaa.³⁰³ Tällä kertaa yhteisen näkemyksen puuttuminen ei hidastanut Sipilän hallitusta. Lokakuun

301 MTV, 25.8.2016.

302 Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote, 354/2016.

303 Valtiovarainministeriö (2016).

alussa 2016 hallitus ilmoitti työmarkkinajärjestöille, että se jatkaa aktiivimallin valmistelua työryhmän visioimalta pohjalta.³⁰⁴ SAK:ssa tätä ei katsottu hyvällä. Puheenjohtaja Jarkko Eloranta totesi, että suurin palkansaajajärjestö ei enää osallistuisi mallin jatkovalmisteluihin.³⁰⁵ Maan hallituksen ja SAK:n välille kehittyi asiassa omituinen nokkapokka: SAK:n mielestä aktiivimalli oli kilpailukykykysömuksen vastainen, kun taas pääministeri Sipilän mukaan kilpailukykykysömuusta ei oltaisi rikkomassa.³⁰⁶

Kilpailukykykysömuksen jälkimainingit näkyivät talvella 2017 myös Ruotsin esikuvan mukaisen Suomen mallin valmisteluissa. Vientialoja edustavat teollisuusliitot olivat syksyn ja alkutalven aikana valmistelleet kilpailukykykysömuksen mukaista palkkamallia keskuudessaan. Helmikuun puolivälissä teollisuusliittojen suunnitelmat kokivat kuitenkin kovan kolauksen, kun EK:sta edellisenä kesänä eronnut Metsäteollisuus ilmoitti irtaantuvansa valmistelusta. Metsäteollisuuden tavoitteena oli puhdas liittokierros, johon Suomen mallin kaltainen koordinaatio ei sopisi.³⁰⁷ Lisää vastatuulta uudelle työmarkkinamallille tuli vain pari päivää myöhemmin, kun EK irtisanoi yksipuolisesti useita keskusjärjestösopimuksia. Palkansaajat raivostuivat EK:n ilmoituksesta. Metalliliitto ja TEAM ilmoittivat lähes välittömästi, että niidenkin neuvottelut vientivetoisesta palkkamallista päättyvät saman tien. Kuljetusalojen AKT:n puheenjohtaja Marko Piirainen muistutti työnantaja 1940 solmitusta tammikuun kihlauksesta ja nimesi EK:n nyt päättämät toimet ”helmikuun hajotukseksi”.³⁰⁸

Hallitusta Suomen mallin ongelmat tietysti sapettivat. Uusi palkkamalli oli ollut hallituksen ehto veronalennusten toteuttamiselle osana

304 Muistio hallituksen ja työmarkkinakeskusjärjestöjen tapaamisesta, 5.10.2016.

305 SAK, 6.10.2016.

306 Talouselämä, 5.10.2016.

307 HS, 15.2.2017 (2). Teollisuusliittojen valmisteluun suhtauduttiin osin kriittisesti myös ammattiyhdistysliikkeen sisällä. Esimerkiksi suuret ammattiliitot PAM ja JHL olivat jo SAK:n edustajistossa marraskuussa 2016 edellyttäneet, että Suomen mallissa olisi turvattava kaikkien alojen ansiokehitys. Ks. SAK, ”Syysedustajisto 2016 – ”Suomen mallin” tuettava samapalkkaisuutta ja tasapuolista ansiokehitystä”.

308 HS, 17.2.2017.

kilpailukykykysopimusta. Työmarkkinakeskusjärjestöjä virka-asunnolla Kesärannassa kuullut pääministeri Sipilä vaati järjestöjä sopimaan kiistansa.³⁰⁹ Hallitus tulkitsi kuitenkin kilpailukykykysopimuksen kirjausta Suomen mallista nyt varsin väljästi siitä huolimatta, että se oli aiemmin pitänyt mallia edellytyksenä useiden satojen miljoonien tuloveronkevennyksilleen. Valtiovarainministeri Orpo oli jo joulukuussa 2016 todennut, että vientivetoinen uusi palkkamalli ei olisi välttämätön, jos palkankorotukset pysyvät maltillisina muilla keinoin.³¹⁰ Sipilä oli valtiovarainministerinsä kanssa samoilla linjoilla. Pääministerin mukaan Suomen malli voitaisiin toteuttaa monella tavalla. Tärkeintä olisi, että kustannukset pysyisivät kurissa, paikallinen sopiminen lisääntyisi ja työrauha säilyisi. Arvioinnin paikka olisi vasta tammikuussa 2018, kun seuraava työmarkkinakierros olisi käyty läpi.³¹¹

Työllisyysasteen huomattava nostaminen ja yrittäjyyden tukeminen olivat olleet Sipilän hallituksen ohjelman keskeisimmät tavoitteet vaalikaudelle 2015–19.³¹² Hallituksen tärkeimmät välineet näiden tavoitteiden saavuttamiseksi olivat olleet yritysten kustannuskilpailukykyyn parantaminen kilpailukykykysopimuksella ja työttömyysturvan uudistaminen. Näiden tavoitteiden eteenpäin viemiseen hallitus oli käyttänyt paljon poliittista pääomaansa. Talouspolitiikan arviointineuvosto arvioi kuitenkin jo alkuvuodesta 2017, että kilpailukykykysopimuksen vaikutukset työllisyyteen ja talouskasvuun jäisivät hallituksen asettamista tavoitteista. Paikallinen sopiminenkaan ei ollut arviointineuvoston näkemyksen mukaan juuri edistynyt. Hallituksen asettama 72 prosentin työllisyystavoite jäisi saavuttamatta. Tämä vaikeuttaisi huomattavasti muita hallituksen itselleen asettamia tavoitteita, kuten julkisen sektorin alijäämän supistamista ja valtion velkasuhteen kääntämistä.³¹³

309 YLE, 22.2.2017 (1).

310 HS, 13.12.2016.

311 YLE, 22.2.2017 (2).

312 Sipilä (2015a).

313 Talouspolitiikan arviointineuvosto, tiedote, 24.1.2017.

Hallituksen vastausta keskeisten tavoitteiden karkaamiseen odotettiin kevään 2017 puoliväliriihestä, jossa oli ollut tarkoitus arvioida hallitusohjelman tavoitteiden toteutumista ja sopia mahdollisista lisätoimenpiteistä.³¹⁴ Varsinkin oppositiossa hallituksen oli arveltu valmistelevan puoliväliriiheen uusia leikkauksia. Siksi hallitusta oli arvosteltu puoliväliriihen siirtämisestä 9. huhtikuuta 2017 pidettävien kuntavaalien jälkeiseen aikaan.³¹⁵ Puoliväliriihen merkitys jäi kuitenkin kaivattua tai pelättyä vähäisemmäksi. Isojen uudistusten sijaan hallitus esitteli joukon pienempiä täsmätoimia, joilla se toivoi voivansa vahvistaa työllisyyskehitystä. Työllisyysastetavoitteeseen pääseminen riippuisi talouskasvusta. Omilla toimillaan hallitus ei tavoitteeseensa enää pääsisi.³¹⁶

Työmarkkinakommenteissa puoliväliriihen tulokset eivät suurempia intohimoja aiheuttaneet. Työnantajat moittivat hallitusta riittämättömistä työllisyystoimista, SAK:ssa taas kritisoitiin työttömyysturvan aktiivimallin etenemistä ja palkansaajajärjestöjen esittämän perhevapaaudistuksen puuttumista hallituksen toimenpidevalikosta.³¹⁷ Suurinta tyytymättömyyttä hallituksen toimiin osoittivat jälleen Suomen Yrittäjät, jotka olivat pitkin vuotta pyrkineet pitämään yllä keskustelua yleissitovuuden poistamisesta ja työmarkkinoiden Saksan ja Ruotsin mallin mukaisista rakenneuudistuksista.³¹⁸ ”Hallituksella oli historiallinen mahdollisuus, mutta rohkeus reformeihin ei riittänyt”, kiteytti toimitusjohtaja Mikael Pentikäinen yrittäjien pettyksensä Sipilän hallituksen alkupuoliskoon.³¹⁹

314 Ks. esim. Verkkouutiset, 26.8.2016.

315 YLE, 24.4.2017. Huhtikuun 2017 kuntavaaleissa kaikki hallituspuolueet kärsivät selvän tappion. Pahiten kärsivät perussuomalaiset, joiden kannatus laski alle 9 prosenttiin edellisten kuntavaalien yli 12 prosentista. Myös kokoomuksen ja keskustan kannatus putosi yli prosentin, mutta kokoomus säilytti suurimman kuntapuolueen aseman.

316 YLE, 26.4.2017.

317 Kansan Uutiset, 26.4.2017.

318 Järventausta (2017).

319 SY, 25.4.2017.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen kohtalonhetki vaikutti koitaneen kesäkuussa 2017, kun toiseksi suurin hallituspuolue perussuomalaiset valitsi puheenjohtajakseen europarlamentaarikko Jussi Halla-ahon. Puoluetta 20 vuotta johtanut ulkoministeri Timo Soini oli ilmoittanut keväällä 2017 siirtyvänsä syrjään puolueensa johdosta. Useat puolueen kärkinimet olivat voimakkaasti asettuneet tukemaan Halla-ahon vastaehdokasta, Eurooppa- ja kulttuuri- ja urheiluministeriksi nostettua kansanedustaja Sampo Terhoa. Halla-aho voitti kuitenkin vastaehdokkaansa Jyväskylässä järjestetyssä puoluekokouksessa selvin numeroin.³²⁰

Porvarihallituksen muissa puolueissa keskustassa ja kokoomuksessa ksenofobisen Halla-ahon valinta aiheutti harmaita hiuksia. Sekä pääministeri Sipilä että valtiovarainministeri Orpo epäilivät heti valinnan jälkeen, miten hallitusyhteistyö Halla-ahon johtamien perussuomalaisten kanssa toimisi. Halla-ahon valintaa seuranneena maanantaina 12. kesäkuuta käytyjen hallituspuolueiden puheenjohtajien välisten keskustelujen jälkeen Sipilä ja Orpo ilmoittivat, että edellytyksiä yhteistyön jatkolle ei enää ole. Myös keskustan ja kokoomuksen eduskuntaryhmät asettuivat vastustamaan hallitusyhteistyön jatkoa joitakin soraääniä lukuun ottamatta. Halla-ahon valinnan myötä arvoerot hallituspuolueiden välillä olivat paisuneet Sipilän ja Orpon mukaan liian suuriksi.³²¹ Perussuomalaisten uudessa puoluejohdossa keskustan ja kokoomuksen kritiikki kiistettiin. Halla-aho oli vakuuttanut sekä Sipilälle että Orpolle sitoutuvansa 2015 hallitusohjelman linjauksiin. Käytännössä hallituskriisi näytti kulminoituvan Halla-ahon ristiriitoja herättävään persoonaan.³²²

Pääministeri Sipilä oli ehtinyt marraskuussa 2015 kertaalleen uhata hallituksensa kaatamisella sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta syntyneen poliittisen kriisin seurauksena.³²³ Tuolloin Sipilän puheet kävelemisestä tasavallan presidentin luo jäivät toteutumatta, mutta

320 Ks. esim. HS, 13.3.2017 (3) ja HS, 10.6.2017.

321 HS, 12.6.2017 (1).

322 Ks. esim. HS, 12.6.2017 (2).

323 Ks. esim. YLE, 5.11.2015.

13. kesäkuuta 2017 pääministeri oli jo lentänyt Turkuun esittääkseen hallituksensa eronpyynnön Kultarannassa presidentti Sauli Niinistölle. Sipilän u-käännöksen oli tehnyt mahdolliseksi perussuomalaisten eduskuntaryhmän hajoaminen. Jussi Halla-ahon valintaan pettyneet 20 perussuomalaisten kansanedustajaa olivat ilmoittaneet pääministerille eroavansa perussuomalaisten eduskuntaryhmästä ja perustavansa Uusi vaihtoehto -nimisen eduskuntaryhmän. Uuteen eduskuntaryhmään kuuluivat muun muassa kaikki perussuomalaisten istuvat ministerit, entinen puheenjohtaja Timo Soini mukaan lukien. Ryhmä halusi jatkaa hallituksessa voimassa olevalla hallitusohjelmalla. Sipilälle puolueloikkareiden tuki kelpasi. Turun lentoasemalla pitämässään lehdistötilaisuudessa pääministeri kertoi hallituksensa jatkavan entisessä kokoonpanossaan.³²⁴

Halluskriisin seurauksena porvarihallituksen tuki eduskunnassa supistui ensi vaiheessa 106 kansanedustajaan. Kesän kuluessa Uusi vaihtoehto -ryhmä aloitti kannattajakorttien keräämisen kokonaan uuden puolueen perustamiseksi.³²⁵ Mielipidemittauksissa äänestäjien ensireaktiot olivat kuitenkin uudelle ryhmälle tylyjä. YLEn heinäkuun 2017 kannatusmittauksessa Uusi vaihtoehto -ryhmä sai vain alle prosentin kannatuksen. Samalla kaikkien hallituspuolueiden yhteinen kannatus oli sukeltanut jo reilusti alle 40 prosenttiin.³²⁶

Vaalikauden loppupuoliskolle oltiin lähdössä hyvin erilaisista poliittisista asetelmista verrattuna kevääseen 2015 ja Sipilän hallituksen muodostamiseen. Toukokuussa 2015 keskustan, perussuomalaisten ja kokoomuksen puheenjohtajat olivat loistaneet tyytyväisyyttään vireillä olleisiin hallitusneuvotteluihin ja puolueiden yhteishenkeen. Eduskunnan ylivoimaisesti suurimmaksi puolueeksi nousseen keskustan puheenjohtaja Juha Sipilä suitsutti ehtineensä jo unohtaa, kuka on missäkin puolueessa. ”Nyt me olemme yksi hallituspuolue, joka sorvaa yhteisen kantansa ulos, ja jonka takana sitten koko hallitus seisoo”

324 HS, 13.6.2017.

325 YLE, 19.6.2017.

326 YLE, 20.7.2017.

oli Sipilä tuolloin todennut toimittajille.³²⁷ Kesällä 2017 toiseksi suurin hallituspuolue oli hajonnut, ja Uusi vaihtoehto -ryhmän kannatus ui syvissä vesissä. Valtiovarainministeripuolue kokoomuksessa tyytymättömyys puheenjohtaja Alexander Stubbiin oli johtanut tämän syrjäyttämiseen puolueensa johdosta jo vuotta aiemmin. Petteri Orpon johdolla kokoomus kuitenkin vaikutti tasapainottaneen tilanteensa, ja puolue oli vaalikauden puolivälin mielipidemittauksissa ottanut suurimman puolueen paikan. Pääministeripuolue ja kevään 2015 vaalien suurvoittaja keskusta taas oli vuoden 2017 kuntavaaleissa saanut heikoimman tuloksensa yli puoleen vuosisataan. Kannatusmittauksissa keskustan käyrä osoitti trendinomaisesti alaspäin. Jopa pääministeri Sipilän jatko puolueensa johdossa oli asetettu joissain spekulatioissa kyseenalaiseksi. Pientä lohtua porvarihallitukselle tarjosi ehkä se, että suurimman oppositiopuolueen SDP:n kannatus oli kiivaimman työmarkkinamyllerryksen jälkeen kääntynyt mielipidemittauksissa laskuun sosialidemokraattien sisäisten ongelmien vauhdittamana.³²⁸

Valoa hallituksen lopputaipaleelle oli tulossa talouskasvun viriämisestä. Maailmantalouden kasvuvauhti oli tarttunut viimein myös Suomeen. Hallituspolitiikalle tämä antoi väljyyttä. Hallituksen arveltiinkin haluavan käyttää lisääntyntä pelivaraansa tavalla tai toisella syksyn 2017 palkkatkaisujen tukemiseen.³²⁹ Mutta syksyn 2017 liittokierroksella oli kyse muustakin kuin vain palkankorotuksista. ”Syksy näyttää, kuka saa lopulta vallan. Saavatko vallan ne, jotka työnantajan ja meidän puolelta hakevat konfliktia, vai ne, jotka haluavat saada aikaan sopimuksia”, kiteytti uuden Teollisuusliiton puheenjohtaja Riku Aalto syksyn työmarkkina-asetelmat kesällä 2017.³³⁰ Suomalaisen korporatistimin myllerrys ei ollut vielä päättynyt.

327 Ks. esim. Talouselämä, 11.5.2015 ja HS, 14.1.2017.

328 HS, 23.8.2017.

329 HS, 31.7.2017.

330 HS, 3.6.2017.

Muste kilpailukykykysymyksestä ei ollut juuri ehtinyt kuivua, kun sopimusyhteiskunnan hegemoniakamppailu nosti uudelleen päätään. Jo kesällä 2016 kokoomus aloitti Suomen Yrittäjien tukemana keskustelun sunnuntailisien kohtalosta. Kesäheitoksi jäänyt keskustelunavaus ei ottanut tuulta alleen, kun hallitusrintaman suhtautuminen suomalaisen korporatistisen institutionaaliseen järjestykseen haki muotoaan. Yhdeksi hallituspuolueeksi julistautunut kolmen porvaripuolueen koalitio oli saanut parissa vuodessa kovia kolhuja. Perussuomalaisten hajoaminen ja pääministeripuolue keskustan yhä syvemmillä matavat kannatusluvut viittasivat kesällä 2017 siihen, että politiikan ennustamattomuus lisääntyisi hallituskauden loppupuoliskolla entisestään. Sipilän hallituksen ja työnantajien yhteisrintama oli rakoillut, mutta toisaalta samoja eriytymisen merkkejä oli nähtävissä myös palkansaajaliikkeen keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa. Talvella 2017 työmarkkinoiden institutionaalinen myllerrys kaatoi kilpailukykykysymyksen mukaiset neuvottelut uudesta Suomen mallista. Toulminin malli paljastaa mielenkiintoisen epäjohtomukaisuuden porvarihallituksen Suomen malliin liittyvässä argumentaatioissa:

Lähtötiedot: Työmarkkinakeskusjärjestöjen määrittelemät suuntaviivat uudesta vientivetoisesta palkkamallista ovat ehto hallituksen veronalennuksille.

Peruste: Kilpailukykykysymys kaatuisi, ellei hallitus tue ratkaisua veronalennuksilla.

Johtopäätös: Uusi palkkamalli ei olekaan välttämätön, kunhan maltillinen palkkakehitys turvataan.

Argumenttianalyysin talven 2016–17 johtopäätös on selvässä ristiriidassa hallituksen aiempien propositioiden kanssa. Ilman veronalennuksia Palveluajon ammattiliitto PAM ei olisi tullut mukaan kilpailukykykysymykseen, jolloin koko sopimus olisi kaatunut. Hallitus ei kuitenkaan voinut suoraan suostua PAM:n edellyttämiin veronalennuksiin, koska silloin hallituksen olisi todennäköisesti katsottu alistu-

neen yhden ammattiliiton vaatimukseen. Säilyttääkseen kasvonsa hallituksen oli siis asetettava ilmeisen näennäinen ehto veronalennustensa toteuttamiselle.

Vaikka kovin odotuksin liikkeelle lähtenyt porvarihallitus vaikutti vaalikauden puolivälissä parhaan puhtinsa menettäneeltä,³³¹ avaa hallituksen päättäväinen eteneminen esimerkiksi työttömyysturvan uudistamisessa toisenlaisen näkökulman hallituksen toimintaan: avoimen konfliktin sijaan hallitus pyrki viemään työmarkkinauudistuksiaan vähitellen eteenpäin ay-liikkeen vastustuksesta huolimatta. Samalla talouden myönteiset kasvuluvut helpottivat Sipilän hallituksen asemaa, mutta parantuneiden näkymien kanssa kasvoivat myös odotukset palkankorotusvarasta. Syksyn 2017 liittokierroksella nähtäisiin, mihin suuntaan talouden myötätuuli oli johdatellut työmarkkina-toimijoiden sosiaalisen todellisuuden arvioita.

331 Ks. esim. Talouselämä, 26.4.2017.

5. Yhteenveto

PÄÄMINISTERI Juha Sipilän hallituksen alkupuoliskon vuosien 2015–2017 työmarkkinaturbulenssilla oli kauaskantoisia seuraamuksia suomalaisen korporatismiin toimintamallille ja institutionaalisille vuorovaikutussuhteille. Vahvaan parlamentaariseen enemmistöön nojaava porvarihallitus ja työnantajat pyrkivät vaalikauden alussa haastamaan kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemonista diskurssia. Haaste puettiin ideologiseen vastakkainasetteluun parlamentarismiin ja korporatismiin välillä. Tavoitteena oli muuttaa suomalaisten työmarkkinoiden institutionaalista järjestystä pysyvästi työnantajia hyödyttävään suuntaan.

Työmarkkinatoimijoiden diskurssien argumentaatorakennetta olen läpivalaissut tutkimuksessani hyödyntämällä Stephen Toulminin kehittämää analyysikehikkoa. Tutkimuksellisesti Toulminin malli osoittautui hyväksi työkaluksi diskurssien päättelyketjujen avaamiseen sekä argumentaation laadun ja vaikuttavuuden arvioimiseen. Argumenttianalyysin avulla olen tutkimuksessani esittänyt, miten Sipilän hallituksen ja työnantajien uusliberalistisessa tavoitteenasettelussa hyödynnettiin kolmikannan perinteistä välttämättömyyden retoriikkaa. Kun kolmikantainen sopimusyhteiskunta ei aluksi näyttänyt löytävän ratkaisuja Suomen talouden ongelmiin, hallitus arvioi saaneensa riittävän perusteen ja oikeutuksen omille poikkeuksellisille toimilleen. Lisätukea pakon sanelemiksi esitetyille lainsäädäntöratkaisuille haettiin keskeisten kilpailijamaiden Saksan ja Ruotsin taloudellisesta menestyksestä.

Argumenttianalyysillä olen paljastanut, miten porvarihallituksen ja työnantajien välttämättömyyden retoriikan vakuuttavuus ja legitimaatio murtuivat, kun Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK onnistui syksyllä 2015 osoittamaan sopimusyhteiskunnan puitteissa vaihtoehdoisen toimintamallin hallituksen pakkolaeille. Merkitystä oli myös sillä, että koko palkansaajaliike onnistui yhteisin ponnistuksin kääntämään kansalaismielipidettä hallituksen epäoikeudenmukaisiksi

koettuja esityksiä vastaan. Työmarkkinajärjestelmän hegemoniakamppailun panoksia kuvaa hyvin, että SAK:n hallituksen pakkolakiesitykset haastanut vaihtoehto työmarkkinoiden kriisisopimuksesta olisi ollut toteutuessaan jopa talvella 2016 neuvoteltua kilpailukykysojmusta edullisempi työnantajille. Työmarkkinoiden kriisisopimuksen takana olivat nimittäin kaikki SAK:n ammattiliitot, teollisuudelle tärkeä kuljetusala mukaan lukien. Tuolloin sopiminen ei kuitenkaan vielä hallitusta ja työnantajia miellyttänyt.

Mitä pidemmälle syksy 2015 eteni, sitä ilmeisemmäksi hallituksen pakkolakiesityksen vakavat juridiset ja taloudelliset puutteet kävivät. Samalla kun hallituksen argumentaation perustelut murenivat, syvenivät säröt porvarihallituksen ja työnantajien rintamassa. Sosiaalisen todellisuuden kuvat alkoivat eriytyä sekä hallituksen sisällä että Elinkeinoelämän keskusliiton ja Suomen Yrittäjien tilannearvioissa. Toulminin analyysikehikolla olen edelleen kuvannut, miten pakkolakien asiallisten perustelujen kaaduttua näytti jäljelle jäävän ideologinen pyrkimys murtaa kolmikantainen sopimusyhteiskunta. Poliittiselta valtapeliltä vaikuttanutta tavoitetta oli vaikea puolustaa. Pahiten hegemoniakamppailun lässättäminen otettiin Suomen Yrittäjissä ja kokoomuksessa. Argumenttianalyysi osoittaa, miten yrittäjien pettymys ideologisen rintaman hajaannukseen pysäytti jopa paikallisen sopimisen edistämisen luottamusmiesjärjestelmän kautta. Sitoutuminen järjestäytymättömien yritysten aseman parantamiseen työehtosopimusjärjestelmän puitteissa oli SY:lle liian karvas pala, sillä ratkaisuehdotuksen myötä kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan hegemoninen diskurssi olisi entisestään vahvistunut. Toisaalta hegemoniataistelu johti rintamalinjojen jakautumiseen myös työntekijäleirissä.

Vaikka suomalaisen korporatistmin vanha kolmikantaisen sopimisen kulttuuria korostava diskurssi selvisikin yhteiskunta- ja kilpailukykysojmusprosessiin kietoutuneesta hegemoniakamppailusta voittajana, oli menestyksen hinta ollut raskas, kun kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan vuorovaikutussuhteet oli revitty vereslihalle. Tutkimusaineistoon nojautuen onkin mahdollista spekuloida kysymyksellä, oliko ammattiyhdistysliike ottanut kilpailukykysojmuspro-

sessissa Pyrrhoksen voiton. Miksi ammattiyhdistysliike ei käyttänyt kilpailukyky sopimusprosessin myötä hetkellisesti kasvanutta yhteiskunnallista painoarvoaan täysimääräisesti hyväkseen? Ay-liikkeen menestys hegemoniakamppailussa ei aktualisoitunut erityisen tehokkaasti poliittisen keskustelun johtajuutena työmarkkinoihin liittyvissä diskursseissa. Sipilän hallitus kykeni omista ongelmistaan huolimatta pitämään aloitteen käsissään esimerkiksi työttömyysturvan uudistamisessa.

Vastausta kysymykseen voi hakea työmarkkinoiden instituutioiden myllerryksestä. Raskas kilpailukyky sopimusprosessi oli vähentänyt ammattiyhdistysliikkeen keskinäistä luottamusta. Palkansaaja-järjestöt syyttelivät toisiaan siitä, miten eduskunnan enemmistöön nojaavaan hallitukseen olisi pitänyt kolmikannassa suhtautua. Ilman yhteistä rintamaa ay-liikkeen vaikuttavuus oleellisesti heikkenee. Samalla Elinkeinoelämän keskusliitto oli jo heittänyt uuden haasteen työmarkkinajärjestelmälle, kun hallituksen ja työnantajarintaman virittämä tavoite muuttaa sopimusyhteiskunnan hegemonista diskursssia lakiteitse epäonnistui. Argumenttianalyysillä olen osoittanut, miten EK:n strateginen päätös sääntömuutoksin hylätä keskitetyt työmarkkinaratkaisut ja irtisanoa tähän liittyviä sopimuksia muutti työmarkkinatoimijoiden keskinäisiä riippuvuus- ja vuorovaikutussuhteita. Täysimittaisen vastakkainasettelun sijaan työnantajat pyrkivät kääntämään työmarkkinoiden voimatasapainoa hajottamalla sopimusyhteiskunnan valtakeskittymät. Kun palkansaajakeskusjärjestöt menettivät EK:n yksipuolisten toimien jälkeen sopimusosapuolen, niidenkin vaikuttavuus korporatiivisena sopijaosapuolena pieneni. Tulopolitiikan jäähyväisiä oli vietetty Suomessa jo aiemminkin, mutta vasta EK:n 2015–2017 tekemät ratkaisut mullistivat ehkä lopullisesti kolmikantaisen sopimusyhteiskunnan keskiössä olevan neuvottelija sopimusjärjestelmän. Yhteiskunta- ja kilpailukyky sopimukseen kytketty sopimusyhteiskunnan ideologinen hegemoniataistelu oli avannut ovet suomalaisen korporatistimin institutionaalisen järjestyksen uusintamiselle.

Tämän työmarkkinoiden uuden institutionaalisen hegemoniakamppailun lopputuloksia on vielä vaikea arvioida, mutta muutamia

reunahuomautuksia on tämän tutkimuksen kontekstissa ja tutkimusaineiston pohjalta mahdollista esittää. Vuosina 2015–2017 nähdyillä työmarkkinajärjestelmän muutoksilla saattaa olla hyvin pitkälle meneviä vaikutuksia koko yhteiskunnan peruslogiikkaan, sillä sopimusyhteiskunnan puitteissa tehdyt ratkaisut ovat usein siivittäneet laajempaa poliittista päätöksentekoa. Olihan esimerkiksi työmarkkinajärjestöjen sitoutuminen sopimusyhteiskunnan neuvottelu- ja sopimusjärjestelmään – tulopoliittiset ja keskitetyt ratkaisut mukaan lukien – ollut ehto, jota ilman Suomen EMU-jäsenyys olisi saattanut jäädä aikanaan toteutumatta.

Selvää on myös, että neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän muutokset ravistelevat sosiaalisen korporatistimin perusrakenteita kuten työehtosopimusten yleissitovuutta ja sosiaalisten ryhmien keskinäistä solidaarisuutta. Merkkejä näiden diskurssien uudesta noususta on ollut nähtävissä paitsi työnantajien retoriikassa niin myös politiikan puolella. Erityisesti kokoomuksen piirissä työelämän uudistusvaatimukset ovat yhä muhineet voimakkaina. Kokoomuksen kesän 2016 puoluekokouksen ja eduskuntaryhmän sohausut työehtosopimusten yleissitovuuden ja sunnuntaillisten lakisääteisyiden poistamisesta antavat viitteitä siitä, että työmarkkinakysymyksiin ja korporatistimin muutosvaateisiin palataan jälleen viimeistään kevään 2019 eduskunta-vaaleissa.

Lisäksi instituutioiden myllerryksellä on huomattava merkitys työmarkkinoiden voimatasapainoon ja valtasuhteisiin. Tulopolitiikan ja keskitettyjen työmarkkinaratkaisujen hylkääminen supistavat ammattiyhdistysliikkeen yhteiskunnallista painoarvoa ja sananvaltaa. Silloin markkinavoimien valta kasvaa ja työntekijöiden suoja vähenee. Toulminin argumenttianalyysillä olen tutkimuksessani näyttänyt, miten SAK:laisissa vientiliitoissa tähän haasteeseen reagoitiin yhdistämällä voimia työntekijöiden turvan ja toimeentulon vahvistamiseksi. Ammattiyhdistysliikkeen menestyksellinen vastaaminen työnantajien omaksumaan hajota ja hallitse -strategiaan edellyttäisi kuitenkin voimien keskittämistä muuallakin palkansaajaliikkeessä.

Viime kädessä kaikessa sopimisessa ja yhteistoiminnassa on aina kysymys luottamuksesta. Tähän liittyen Teollisuusliiton puheenjoh-

taja Riku Aalto muistutti työmarkkinatoimijoita kesäkuussa 2017, että ”kun luottamus rapautuu, on sen palauttaminen äärimmäisen vaikeaa”.³³² Aallon kommentti tulee suoraan sopimisen kulttuurin ytimestä, sillä ilman luottamusta ei voi olla työmarkkinatoimijoiden jakamaa yhteistä sosiaalisen todellisuuden kuvaa – ei kolmikannassa, mutta ei myöskään ammattiyhdistysliikkeen sisällä. Ja ilman yhteistä sosiaalisen todellisuuden kuvaa edellytykset työmarkkinakysymysten maltilliselle ratkaisemiselle ja solidaariselle yhteiskuntakehitykselle vääjäämättä heikkenevät.

332 HS, 3.6.2017.

6. Kirjallisuus ja tutkimusaineisto

Aalto, Riku (2017). Puhe Metallityönväen liitto ry:n ylimääräisessä liittokokouksessa, 17.5.2017.

Ahtela, Jukka (2015). Kello raksuttaa mennyttä aikaa – Työaikasääntelyn nykytila ja kehittämistarpeet. Sitran selvityksiä 87, maaliskuu 2015.

Ahtela, Jukka (2016). Diskuteerausta Impivaarassa – Selvitys yhteistoiminnan tilasta ja kehittämistarpeista työpaikoilla. Sitran selvityksiä 109, tammikuu 2016.

Ahtiainen, Lasse (2016). Työehtosopimusten kattavuus vuonna 2014. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 11/2016.

Alatalo, Johanna & Räisänen, Heikki (2012). Mistä on menestyksellinen työmarkkinareformi tehty – ja mitä Suomi voisi oppia Ruotsista, Saksasta ja Tanskasta? Työpoliittinen aikakauskirja, 2/2012.

Andersen, Sören Kaj; Ibsen, Christian Lyhne; Alsos, Kristin; Sauramo, Pekka (2015). Changes in Wage Policy and Collective Bargaining in the Nordic Countries – a Comparison of Denmark, Finland, Norway and Sweden. Teoksessa Van Gyes, G. and Schulten, T. (Eds.): Wage Bargaining under the New European Economic Governance. ETUI, Brussels.

Bergholm, Tapio (2005). Sopimusyhteiskunnan synty I – Työehtosopimusten läpimurrosta yleislakkoon SAK 1944–1956. Otava, Keuruu.

Bergholm, Tapio (2011). Tulopolitiikan pitkät jäähyväiset. Teoksessa Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.): Poliitiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos. Kelan tutkimusosasto, Tampere.

Bergholm, Tapio (2015). Kaksoissidoksen synty – Suomen työmarkkinasuhteiden toimintatavan muotoutuminen 1944–1969. Hansaprint, Helsinki.

Bergholm, Tapio & Bieler, Andreas (2013). Globalization and the erosion of the Nordic model: A Swedish-Finnish comparison. *European Journal of Industrial Relations*, 19(1).

Boldt, Peter J. (1997). Arvio Suomen Emu-vaihtoehdoista. SAK Tutkimustieto, 7/1997.

Boller, Gregory W.; Swasy, John L.; Munch, James M. (1990). Conceptualizing Argument Quality Via Argument Structure. Teoksessa Goldberg, Marvin E., Gorn, Gerald and Polly, Richard W. (eds.). *NA – Advances in Consumer Research*, Volume 17, Association for Consumer Research.

Borg, Anders & Vartiainen, Juhana (2015). Strategia Suomelle. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja, 5/2015.

Bruun, Niklas (2015). Lausunto hallituksen esitysluonnokseen kustannuskilpailua vahvistavista toimista, 13.12.2015.

Dustmann, Christian; Fitzenberger, Bernd; Schönberg, Uta; Spitz-Oener, Alexandra (2014). From Sick Man of Europe to Economic Superstar: Germany's Resurgent Economy. *Journal of Economic Perspectives*, Volume 28, 1/2014.

Ellguth, Peter & Kohaut, Susanne (2014). Öffnungsklauseln – Instrument zur Krisenbewältigung oder Steigerung der Wettbewerbsfähigkeit? *WSI-Mitteilungen*, 6/2014.

Eurofound (2015), Third European Company Survey – Overview report: Workplace practices – Patterns, performance and well-being. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Euroopan ihmisoikeussopimus. Artikla 11.

- 114 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Asia 34503/97 Demir ja Baykara v. Turkki, kohta 154. Annettu 12.11.2008 (suuri jaosto).
- Fric, Karel (2016). Statutory minimum wages in the EU 2016. Eurofound, 29.1.2016.
- Haavisto, Ilkka (2016). Palautetta päättäjille. Teoksessa Apunen, Matti; Haavisto, Ilkka; Hopia, Henna; Toivonen, Sarianna: Sovinnon eväät – EVA:n Arvo- ja asennetutkimus 2016. EVA Raportti, 1/2016.
- Hietala, Harri (2015). Paikallista sopimista koskeva selvitys. TEM-raportteja, 62/2015.
- Jackson, Patrick Thaddeus (2011). The conduct of inquiry in international relations – Philosophy of science and its implications for the study of world politics. Routledge, New York.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero (2016). Diskurssianalyysi – Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, Raija (2001). Suunnanmuutos – 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Järventaus, Jussi (2017). Yleissitovuuden muutos parantaisi tuottavuutta. HS, 8.3.2017.
- Kananen, Johannes (2008). Kilpailukyky ja tuottavuus 2000-luvun sosiaalipoliitikassa. Yhteiskuntapolitiikka, 73. vuosikerta, 3/2008.
- Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimukset nro 87 ja 98.
- Kasvio, Antti (1994). Uusi työn yhteiskunta – Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet. 3. painos, Libella painopalvelu, Espoo.

- Kauhanen, Merja (2017). Kävisikö Ruotsin Teollisuussopimus malliksi Suomelle? Talous ja yhteiskunta, 1/2017.
- Kauhanen, Merja (2015). Ruotsin palkanmuodostus – keskitetty, liittokohtainen vai hajautettu? Talous ja yhteiskunta, 4/2015.
- Keskustan vaaliohjelma (2015).
- Kettunen, Pauli (2008). Globalisaatio ja kansallinen me – Kansallisen katseen historiallinen kritiikki. Vastapaino, Tampere.
- Kiander, Jaakko; Sauramo, Pekka; Tanninen, Heikki (2009). Suomalainen tulopoliittikka poliittisena vaihdantana: sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen palkan kehittyminen. Yhteiskuntapoliittikka, 74. vuosikerta, 3/2009.
- Korkman, Sixten (2007). Korporatismi ja demokratia. Teoksessa Tiihonen, Paula; Harisalo, Risto (toim.): Monen monta demokratiaa – Kauko Sipposen juhlaseminaari eduskunnassa 25.4.2007. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan taustajulkaisu, 3/2007.
- Korkman, Sixten (2015). AKT ja EK ovat ajamassa Suomea kohti umpikujaa. HS, 18.12.2015.
- Korkman, Sixten & Pohjola, Matti (2015). Lausunto: Hallituksen esitys kustannuskilpailukykyä vahvistavista toimista, 8.12.2015.
- Kröger, Tarja; Mähönen, Erno; Klemetti, Margita; Nieminen, Elli (2016). Paikallinen sopiminen – uhasta mahdollisuudeksi. Työpoliittinen aikakauskirja, 2/2016.
- Kuusisto, Aleks (2015). Euroopan talous- ja rahaliitto EMU:n kehittäminen – Talouskurista kohti kasvua ja hyvinvointia. SAK, 6/2015.
- Kyntäjä, Timo (1993). Tulopoliittikka Suomessa – Tulopoliittinen diskurssi ja institutiot 1960-luvulta 1990-luvun kynnykselle. Gaudeamus, Helsinki.

116 Laki työehtosopimuksen yleissitovuuden vahvistamisesta, 56/2001.

Landesmann, Michael & Vartiainen, Juhana (1992). Social Corporatism and Long-term Economic Performance. Teoksessa Pekkarinen, Jukka; Pohjola, Matti; Rowthorn, Bob (Eds.): Social Corporatism: A Superior Economic System? Clarendon Press, Oxford.

Lyly, Lauri (2016). Puhe SAK:n edustajakokouksessa, 6.6.2016.

Marginson, Paul & Welz, Christian (2015). European wage-setting mechanisms under pressure: negotiated and unilateral change and the EU's economic governance regime. *Transfer*, Volume 21, 4/2015.

Massinen, Aimo (2004). Tupoteatterin esitys onnistui. *Turun Sanomat*, 4.12.2004.

Mickelsson, Rauli (1999). Samanlaiset ja erilaiset puolueet. Retoriikka- ja diskurssianalyttinen tutkimus kokoomuslaisten ja sosialidemokraattien jäsenlehdissä ilmaisemista käsityksistä omista puolueistaan vuosina 1965–1995. Turun yliopisto, Turku.

Muistio hallituksen ja työmarkkinakeskusjärjestöjen tapaamisesta, 5.10.2016.

Mäenpää, Mikko (2016). Millainen on työn ja työmarkkinoiden tulevaisuus? Sitra Työpaperi, tammikuu 2016.

OM 145/52/2015. Työehtosopimusten yleissitovuuden poistaminen laista. Kansalaisaloite, 20.8.2015.

Paanetoja, Jaana (2015). Lausunto kustannuskilpailukykyä vahvistavia toimia koskevasta hallituksen esitysluonnoksesta, 8.12.2015.

Palkansaajakeskusjärjestöjen kannanotto oikeus- ja työministeri Jari Lindströmille, 23.10.2015.

- Palkansaajakeskusjärjestöjen SAK:n, Akavan ja STTK:n yhteinen lausunto hallituksen esitykseen kustannuskilpailukykyä vahvistavista toimista, 9.12.2015.
- Palkat, tuottavuus ja työllisyys – Kokemuksia Saksasta (2014). Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunnan (TUKUSETO) sihteeristön raportti 29.9.2014.
- Paloheimo, Heikki (1981). Poliitiikka, talous ja yhteiskunnan muutos – Teorioita ja tutkielmia valtion ja taloudellisen yhteiskunnan välisistä determinaatiosuhteista kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa. Turun yliopisto, Turku.
- Patomäki, Heikki (2007). Uusliberalismi Suomessa – Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. WSOY, 3. painos, Helsinki.
- Pekkarinen, Jukka; Pohjola, Matti; Rowthorn, Bob (1992). Social Corporatism and Economic Performance: Introduction and Conclusions. Teoksessa Pekkarinen, Jukka; Pohjola, Matti; Rowthorn, Bob (Eds.): Social Corporatism: A Superior Economic System? Clarendon Press, Oxford.
- Ratkaisujen Suomi (2015). Pääministeri Juha Sipilän strateginen hallitusohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja, 10/2015.
- Rehn, Olli (1996). Corporatism and Industrial Competitiveness in Small European States: Austria, Finland and Sweden, 1945–95. University of Oxford, St. Antony's College.
- Räisänen, Heikki; Järvinieniemi, Päivi; Hjelt, Jan (2016). Paikallisen sopimisen laajuus ja ominaispiirteet eräissä Euroopan maissa. TEM-analyyseja, 69/2016.
- Sailas, Raimo (2015). Hallituksen alku taantui hapuiluksi. HS, 6.10.2015.
- Sauramo, Pekka (2011). Saako EMU:ssa nuijia naapureita? Talous ja yhteiskunta, 3/2011.

Sauramo, Pekka (2016). Tulopolitiikka, funktionaalinen tulonjako ja palkkamallit Suomessa vuosina 1962–2014. Kansantaloudellinen aikakauskirja, 112. vuosikerta, 2/2016.

Savtschenko, Ritva (2015). Kompuroiden korporatismissa – Eheytyneen SAK:n ristipaineet suomalaisessa korporatismissa 1968–1978. Unigrafia, Helsinki.

Schaumann, Heidi & Vanhala, Juuso (2011). Beveridge-käyrä, kriisit ja työmarkkinoiden rakenteelliset muutokset Suomessa. BoF Online, 2/2011.

Siltala, Juha (2017). Keskiluokan nousu, lasku ja pelot. Otava, Helsinki.

Sipilä, Juha (2015a). Puhe strategisen hallitusohjelman tiedonantokeskustelussa eduskunnassa, 2.6.2015.

Sipilä, Juha (2015b). Puhe YLE:n TV1-kanavalla, 16.9.2015.

Stubb, Alexander (2015). Puhe Snellman-säätiön talviseminaarissa, 16.12.2015

Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva (1998). Uusi työmarkkinajärjestys? Sitra 182, Helsinki.

Summa, Hilikka (1996). Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan – Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): Pelkkää retoriikkaa – Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Vastapaino, Tampere.

Suomen perustuslaki 13. pykälä, 11.6.1999/731.

Suomen Yrittäjien ja Perheyritysten Liiton kannanotto työpaikkasopimiseen esitetystä luottamusmiespakosta, 26.4.2016.

Talouspolitiikan arviointineuvosto, tiedote, 24.1.2017. Työllisyystilanteen kohe-
neminen ei riitä korjaamaan julkisen talouden ongelmia.

Therborn, Göran (1992). Lessons from "Corporatist" Theorizations. Teoksessa Pekkarinen, Jukka; Pohjola, Matti; Rowthorn, Bob (Eds.): Social Corporatism: A Superior Economic System? Clarendon Press, Oxford.

119

Tuominen, Merja (2017). Suomi tänään – Ammattiliittojen mielikuvaseuranta 2017. Taloustutkimus, tutkimusraportti, 22.6.2017.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015). Paikallista sopimista ja henkilöstön aseman vahvistamista yritysten päätöksenteossa koskevia lainsäädäntömuutoksia valmistelevan kolmikantaisen työryhmän asettaminen, 7.12.2015.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2016). Paikallista sopimista ja henkilöstön aseman vahvistamista yritysten päätöksenteossa koskevia lainsäädäntömuutoksia valmistelevan kolmikantaisen työryhmän mietintö, 7.6.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö, tiedote, 11.11.2015. Yritysten kilpailukykyä kohentava lakipaketti lausunnoille.

Työ- ja elinkeinoministeriö, tiedote, 7.6.2016. Paikallisen sopimisen lainsäädäntöä valmistellut työryhmä jätti mietintönsä.

Työllisyys- ja kasvusopimus (2014). Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry. Valkealan Painokarelia.

Työllisyyspaketti -työryhmän esitykset (2016). Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 33/2016.

Työmarkkinakeskusjärjestöjen kannanotto Euroopan talous- ja rahaliiton vaikutuksista työmarkkinoiden toimintaperiaatteisiin, 22.5.1997.

Uusi keskusjärjestö (2016). Selvitys uuden keskusjärjestön perustamisesta, 12.2.2016.

Vainio, Lassi (2012). Työaikapankki tulevaisuuden työaikajoustona – Selvitys työaikapankkijärjestelmistä SAK:laisilla aloilla. SAK, 4/2012.

- Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote, 395/2015. Hallituksen esitys yhteiskuntasopimuksen solmimisesta ja sen juoksutuksesta, 3.8.2015.
- Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote, 463/2015. Hallituksen esitykset toimista kustannuskilpailukyvyyn parantamiseksi, 8.9.2015.
- Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote, 241/2016. Hallituksen linjaus kilpailukykysovimusta tukevista toimista, 2.6.2016.
- Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote, 354/2016. Hallitus sopi vuoden 2017 talousarviosta – pääosassa työllisyys ja yrittäjyys, 1.9.2016.
- Valtiovarainministeriö (2016). Työllisyyden lisääminen ja työttömyyden keston lyhentäminen. Työryhmän muistio, 10/2016.
- Vartiainen, Juhana (2008). Ruotsin kokemukset palkanmuodostuksen uudistamisesta. Kansantaloudellinen aikakauskirja, 104. vuosikerta, 2/2008.
- Vihriälä, Vesa (2013). Konsensuksen kuolema – Perinteinen kolmikanta ei enää toimi, miksi ja mitä tilalle. EVA Analyysi No 31, 21.8.2013.
- VNT 2/2015 vp. Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle kustannuskilpailukykyä vahvistavista toimista, 28.9.2015.

Sähköinen tutkimusaineisto

- Aamulehti, 14.6.2016; www.aamulehti.fi/kotimaa/kokoomus-ei-talla-hallituskaudella-aktiivisesti-aja-yleissitovuuden-poistamista-23725429 (haettu 22.5.2017).
- AKT, 26.11.2015; www.akt.fi/uutiset/ek-n-paatos-oli-sinetti-akt-jaa-ulos-yhteiskuntasopimuksesta (haettu 2.5.2017).

Demokraatti, 25.9.2015; demokraatti.fi/entinen-tyonantajapomo-laaturen-sakn-esityksen-jalkeen-nyt-neuvottelupoytaan-sovittelijaksi-en-itse-lahde (haettu 25.4.2017).

EK, 27.5.2015; ek.fi/ajankohtaista/uutiset/2015/05/27/ek-tukee-hallituksen-pyrkimysta-kasvun-kaynnistamiseen (haettu 25.4.2017).

EK, 15.10.2015; ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2015/10/15/esitys-paikallisesta-sopimisesta-jai-vajaaksi (haettu 27.4.2017).

EK, 25.11.2015; ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2015/11/25/ekn-saantomuutos-viitoittaa-tieta-kohti-paikallista-sopimista (haettu 23.5.2017).

EK, 2.12.2015; ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2015/12/02/saklla-ei-aktn-valtakirjaa-neuvotella/ (haettu 2.5.2017).

EK, 19.1.2016; ek.fi/ajankohtaista/uutiset/2016/01/19/ek-yha-valmis-katsomaan-mahdollisuudet-yhteiskuntasopimukselle (haettu 2.5.2017).

EK, 7.3.2016; ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2016/03/07/sakn-varmistettava-kattavuus-sopimukseen-tarvitaan-kaikki (haettu 3.5.2017).

EK, 2.6.2016; ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2016/06/02/kiky-veisi-paikallista-sopimista-eteenpain (haettu 18.5.2017).

EK, 3.6.2016; ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2016/06/03/ek-hyvakssy-kilpailukykysovimuksen-vie-suomea-askleen-oikeaan-suuntaan (haettu 17.5.2017).

EK, 15.2.2017; ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2017/02/15/ek-luopuu-keskusjarjestosopimuksista-sopiminen-jatkuu-liittojen-toimesta (haettu 31.5.2017).

HS, 28.1.2015; www.hs.fi/politiikka/a1422417558447 (haettu 25.4.2017).

- HS, 22.3.2015; www.hs.fi/politiikka/a1426992685942 (haettu 25.4.2017).
- HS, 26.3.2015; www.hs.fi/kotimaa/a1427266610029 (haettu 25.4.2017).
- HS, 5.5.2015; www.hs.fi/politiikka/art-2000002821568.html (haettu 7.8.2017).
- HS, 20.8.2015; www.hs.fi/politiikka/a1440043603786 (haettu 25.4.2017).
- HS, 8.9.2015 (1); www.hs.fi/politiikka/a1441700224144 (haettu 25.4.2017).
- HS, 8.9.2015 (2); www.hs.fi/politiikka/a1441701991981?ref=a-artikkeli (haettu 25.4.2017).
- HS, 8.9.2015 (3); www.hs.fi/politiikka/a1441703575705 (haettu 25.4.2017).
- HS, 17.9.2015; www.hs.fi/politiikka/art-2000002853256.html (haettu 9.8.2017).
- HS, 24.9.2015; www.hs.fi/politiikka/a1443060097319?jako=494a5a422eda3ab27b362a1a174287d4 (haettu 25.4.2017).
- HS, 26.9.2015; www.hs.fi/politiikka/art-2000002855354.html (haettu 25.4.2017).
- HS, 28.9.2015; www.hs.fi/politiikka/a1443406928802?ref=hs-prio-A2 (haettu 25.4.2017).
- HS, 6.11.2015, ”Mitkä ihmeen pakkolait”; www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002864628.html (haettu 25.4.2017).
- HS, 7.12.2015; www.hs.fi/kotimaa/a1449380169911 (haettu 25.4.2016).
- HS, 8.12.2015; www.hs.fi/ilta/o8122015/a1449549085576 (haettu 27.4.2017).
- HS, 19.1.2016; www.hs.fi/politiikka/art-2000002880773.html (haettu 2.5.2017).
- HS, 22.1.2016; www.hs.fi/kotimaa/art-2000002881376.html (haettu 8.8.2017).

- HS, 26.1.2016; www.hs.fi/politiikka/a1453779062709?ref=a-lukupaketti-5 (haettu 3.5.2017).
- HS, 31.1.2016; www.hs.fi/politiikka/a1454209103670 (haettu 3.5.2017).
- HS, 17.2.2016; www.hs.fi/politiikka/art-2000002886571.html (haettu 3.5.2017).
- HS, 19.2.2016; www.hs.fi/politiikka/a1455848832729 (haettu 3.5.2017).
- HS, 29.2.2016; www.hs.fi/politiikka/art-2000002888706.html (haettu 3.5.2017).
- HS, 2.3.2016; www.hs.fi/politiikka/a1456890132461?ref=a-artikkeli (haettu 3.5.2017).
- HS, 11.3.2016 (1); www.hs.fi/politiikka/art-2000002890708.html (haettu 3.5.2017).
- HS, 11.3.2016 (2); www.hs.fi/politiikka/art-2000002890822.html (haettu 3.5.2017).
- HS, 16.3.2016; www.hs.fi/politiikka/art-2000002891565.html (haettu 29.5.2017).
- HS, 17.3.2016; www.hs.fi/politiikka/art-2000002891633.html (haettu 3.5.2017).
- HS, 31.3.2016, ”Uusi keskusjärjestö alkoi jo rapautua”; www.hs.fi/maakirjoitukset/art-2000002893764.html (haettu 29.5.2017).
- HS, 3.6.2016; www.hs.fi/kotimaa/art-2000002904417.html (haettu 16.5.2017).
- HS, 4.6.2016 (1); www.hs.fi/kotimaa/art-2000002904706.html (haettu 18.5.2017).
- HS, 4.6.2016 (2); www.hs.fi/kotimaa/art-2000002904649.html (haettu 18.5.2017).

- 124 HS, 8.6.2016; www.hs.fi/politiikka/art-2000002905284.html (haettu 22.5.2017).
- HS, 11.6.2016; www.hs.fi/politiikka/art-2000002905773.html (haettu 22.5.2017).
- HS, 14.6.2016; www.hs.fi/kotimaa/art-2000002906250.html (haettu 23.5.2017).
- HS, 21.6.2016 (1); www.hs.fi/kotimaa/art-2000002907212.html (haettu 24.5.2017).
- HS, 21.6.2016 (2); www.hs.fi/kotimaa/art-2000002907211.html (haettu 24.5.2017).
- HS, 21.6.2016 (3); www.hs.fi/talous/art-2000002907246.html (haettu 24.5.2017).
- HS, 17.9.2016; www.hs.fi/kotimaa/art-2000002921264.html (haettu 1.6.2017).
- HS, 17.10.2016; www.hs.fi/kotimaa/art-2000002925787.html (haettu 18.5.2017).
- HS, 21.11.2016, ”SAK:n teollisuusliittojen fuusio etenee suunnitellusti”; www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000004875878.html (haettu 30.5.2017).
- HS, 13.12.2016; www.hs.fi/politiikka/art-2000005004993.html (haettu 5.6.2017).
- HS, 14.1.2017; www.hs.fi/paivanlehti/14012017/art-2000005044603.html (haettu 2.8.2017).
- HS, 15.2.2017 (1); www.hs.fi/politiikka/art-2000005089430.html (haettu 31.5.2017).
- HS, 15.2.2017 (2); www.hs.fi/politiikka/art-2000005089007.html (haettu 5.6.2017).
- HS, 17.2.2017; www.hs.fi/politiikka/art-2000005091852.html (haettu 5.6.2017).
- HS, 12.3.2017; www.hs.fi/talous/art-2000005123826.html (haettu 31.5.2017).

- HS, 13.3.2017 (1); www.hs.fi/politiikka/art-2000005125854.html (haettu 31.5.2017).
- HS, 13.3.2017 (2); www.hs.fi/politiikka/art-2000005125884.html (haettu 31.5.2017).
- HS, 13.3.2017 (3); www.hs.fi/politiikka/art-2000005125221.html (haettu 1.8.2017).
- HS, 18.3.2017; www.hs.fi/politiikka/art-2000005132136.html (haettu 31.5.2017).
- HS, 3.6.2017; www.hs.fi/politiikka/art-2000005238467.html (haettu 14.8.2017).
- HS, 10.6.2017; www.hs.fi/politiikka/art-2000005248069.html (haettu 1.8.2017).
- HS, 12.6.2017 (1); www.hs.fi/politiikka/art-2000005251836.html (haettu 1.8.2017).
- HS, 12.6.2017 (2); www.hs.fi/junkkari/art-2000005251056.html (haettu 1.8.2017).
- HS, 13.6.2017; www.hs.fi/politiikka/art-2000005252982.html (haettu 1.8.2017).
- HS, 31.7.2017; www.hs.fi/politiikka/art-2000005309666.html (haettu 2.8.2017).
- HS, 23.8.2017; www.hs.fi/politiikka/art-2000005336665.html (haettu 1.9.2017).
- Hämäläinen, Unto (2016). ”Kenestä tulee kokoomuksen puheenjohtaja?” HS, blogi, 4.5.2016; www.hs.fi/blogi/perassahiihtaja/art-2000004877195.html (haettu 8.9.2017).
- Iltalehti, 10.6.2016; www.iltalehti.fi/uutiset/2016061021705405_uu.shtml (haettu 8.8.2017).
- Iltä-Sanomat, 16.9.2015; www.is.fi/kotimaa/art-2000000993624.html?nomobile=2 (haettu 22.5.2017).

- 126 Jaskari, Harri (2016). ”Yhteiskunnallisen veivauksen mestariteos.” Uusi Suomi, puheenvuoro, 17.2.2016; harrijaskari.puheenvuoro.uusisuomi.fi/212078-yhteiskunnallisen-veivauksen-mestariteos (haettu 8.9.2017).
- @KaiMykkänen, twiitti, 12.3.2017 (haettu 31.5.2017).
- Kansan Uutiset, 26.4.2017; www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3710445-hallituksen-puolivaliriihi-pettymys-jarjestoille (haettu 6.6.2017).
- Kauppalehti, 3.2.2015; www.kauppalehti.fi/uutiset/sipila-jatti-oven-auki-natolle-soinille-tentti-ei-kelvannut/WEagBRTk (haettu 25.4.2017).
- Kauppalehti, 30.5.2015; www.kauppalehti.fi/uutiset/hallitus-ryhtyy-hallitsemaan/dZatK3qd (haettu 25.4.2017).
- Kauppalehti, 30.7.2015; m.kauppalehti.fi/uutiset/palkansaajajohtajat-toiset-elavat-eri-saannoilla-kuin-toiset/MMtDTTsX (haettu 9.8.2017).
- Kauppalehti, 25.9.2015; www.kauppalehti.fi/uutiset/nain-ek-tylyttaa-sakta/JccuiG3N (haettu 25.4.2017).
- Kauppalehti, 17.2.2016; www.kauppalehti.fi/uutiset/hallitus-taipuu-ay-jarjestojen-tahtoon-paikallisessa-sopimisessa/S5FVYLFf (haettu 3.5.2017).
- Kauppalehti, 29.2.2016; www.kauppalehti.fi/uutiset/ek-hyvaksyy-kilpailukykysojimuksen/XGBfvEpD (haettu 3.5.2017).
- Kauppalehti, 14.3.2017; app.kauppalehti.fi/uutiset/kilpailukykyaukko-on-kutistunut/9kRGMxg3/paa uutiset (haettu 31.5.2017).
- Keskuskauppakamari, 8.9.2015; kauppakamari.fi/2015/09/08/hallitukselta-kai-vattu-rytminmuutos (haettu 25.4.2016).
- Kokoomus, 27.3.2016; www.kokoomus.fi/uutiset/kokoomuksen-kenttajohto-luottaa-stubbiin-ja-toivoo-tyorauhaa (haettu 22.5.2017).

- Kokoomus, 14.7.2016; www.kokoomus.fi/uutiset/kokoomuksen-eduskuntaryhmalta-avauksia-tyon-ja-yrittajyyden-edistamiseksi (haettu 1.6.2017).
- Lepomäki, Elina (2016). Suomen malli ei Suomea pelasta. Uusi Suomi, puheenvuoro, 1.6.2016; elepomaki.puheenvuoro.uusisuomi.fi/217789-suomen-malli-ei-suomea-pelasta (haettu 8.9.2017).
- Metalliliitto, 22.5.2016; www.metalliliitto.fi/uutiset/-/news/1192373 (haettu 17.5.2017).
- Metalliliitto, 3.6.2016 (1); www.metalliliitto.fi/uutiset/-/news/1196182 (haettu 17.5.2017).
- Metalliliitto, 3.6.2016 (2); www.metalliliitto.fi/uutiset/-/news/1196152 (haettu 17.5.2017).
- Metalliliitto, 10.6.2016; www.metalliliitto.fi/uutiset/-/news/1196495 (haettu 17.5.2017).
- Metalliliitto, ”Teollisuusliitto-hanke”; www.metalliliitto.fi/teollisuusliitto-hanke (haettu 30.5.2017).
- Metsäteollisuus, 3.6.2016; www.metsateollisuus.fi/tiedotteet/metsateollisuus-hyvakysi-kilpailukyky-sopimuksen-mukaiset-neuvottelutulokset (haettu 17.5.2017).
- Motiivi, 31.5.2015; motiivilehti.fi/2016/edustajisto-hyvakysi-kilpailukyky-sopimuksen-tulokset-nailla-ehdoilla (haettu 5.6.2017).
- Motiivi, 5.9.2016; motiivilehti.fi/2016/kunta-ala-allekirjoitti-kiky-sopimuksen (haettu 5.6.2017).
- MTV, 3.6.2016; www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/antti-rinne-vaatii-hallitukselta-lupauksia-ettei-tyoaika-ena-veny/5927368 (haettu 18.5.2017).

MTV, 25.8.2016; www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/eloranta-sak-ei-hyvaksy-ansiosidonnaisen-porrastusta/6043480 (haettu 5.6.2017).

PAM, 4.3.2016; www.pam.fi/uutiset/tiedote/2016/03/pam-ei-lahde-neuvottelemaan-kilpailukyky-sopimuksesta.html (haettu 3.5.2017).

PAM, 17.3.2016; www.pam.fi/uutiset/tiedote/2016/03/pam-aloittaa-neuvottelut-tiukoilla-vaatimuksilla.html?p49=3 (haettu 3.5.2017).

PAM, 15.2.2017; www.pam.fi/uutiset/2017/02/ekn-paatos-sytyttaa-tyomarkkinasodan.html (haettu 31.5.2017).

PAM-lehti, 23.1.2016; www.pamlehti.fi/uutiset/uutinen-pam-lehti/2016/01/lyly-neuvottelemaan.html (haettu 2.5.2017).

PAM-lehti, 12.4.2016; www.pamlehti.fi/uutiset/uutinen-pam-lehti/2016/04/selin-tarve-voimien-yhdistamiselle-ei-ole-ainakaan-vahentynyt.html (haettu 29.5.2017).

Pursiainen, Heikki (2017). Yleissitovuus ja työmarkkinoiden uuskieli. Libera blogit, 22.2.2017; www.libera.fi/blogi/yleissitovuus-ja-tyomarkkinoiden-uuskieli (haettu 8.9.2017).

Puuliitto, 17.5.2016; www.puuliitto.fi/puuliitto/viestinta/tiedotteet/puuliiton_hallitus_paattaa_kiky-sopimuksesta.8658.news (haettu 15.5.2017).

Rehn, Olli (2016). Helmikuun järkiliitto? Uusi Suomi, puheenvuoro, 8.1.2016; ollirehn.puheenvuoro.uusisuomi.fi/209563-helmikuun-jarkiliitto (haettu 8.9.2017).

Reuters, 28.3.2016; www.reuters.com/article/us-finland-austerity-idUSKCN0WUoE5 (haettu 3.5.2017).

- Rinne, Antti (2015). Hallituksen kanta työehtojen vähimmäistasoon on epäselvä. Blogi, 15.10.2015; anttirinne.fi/hallituksen-kanta-tyoehtojen-vahimmaistasoon-on-epaselva-2 (haettu 8.9.2017).
- SAK, 7.5.2015; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sakn-lyly-vaatimus-tyoajan-pidentamisesta-oli-liikaa-2015-05-07 (haettu 24.4.2017).
- SAK, 27.5.2015; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sak-pienituloisille-ja-tyottomille-raskain-taakka-2015-05-27 (haettu 24.4.2017).
- SAK, 3.6.2015; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/lauri-lyly-yhteiskuntasopimus-synty-vain-neuvottelemalla-2015-06-03 (haettu 7.8.2017).
- SAK, 8.9.2015; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sak-tyrmaa-hallituksen-pakkotoimet-2015-09-08 (haettu 25.4.2017).
- SAK, 24.9.2015, ”Työmarkkinoiden kriisisopimus”; www.sak.fi/aineistot/julkaisut/muut-julkaisut-ja-liitteet/tyomarkkinoiden-kriisisopimus-2015-09-24 (haettu 25.4.2017).
- SAK, 15.10.2015; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/paikallisen-sopimisen-laajentaminen-uhkaa-johtaa-palkka-aleen-2015-10-15 (haettu 27.4.2017).
- SAK, 2.12.2015; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sakn-lyly-eklta-puuttui-tahto-2015-12-02 (haettu 2.5.2017).
- SAK, 19.1.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/lauri-lyly-tilanne-edelleen-vaikea-2016-01-19 (haettu 2.5.2017).
- SAK, 25.1.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/tyomarkkinasopimuksen-synty-edellyttaa-ratkaisua-paikallisesta-sopimisesta-2016-01-25 (haettu 2.5.2017).
- SAK, 8.2.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/lyly-tyomarkkinasopu-edellyttaa-luottamuksen-vahvistamista-2016-02-08 (haettu 3.5.2017).

- SAK, 17.2.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/paikallinen-sopiminen-siirtyy-nyt-osaksi-tyomarkkinaneuvottelujaja-2016-02-17 (haettu 3.5.2017).
- SAK, 29.2.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/tyomarkkinoiden-neuvottelutulos-siirtyy-liittojen-hallintokasittelyyn-2016-02-29 (haettu 3.5.2017).
- SAK, 29.2.2016, ”Kilpailukyky sopimus”; www.sak.fi/ajankohtaista/neuvottelutilanne/neuvottelutulos (haettu 3.5.2017).
- SAK, 7.3.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sak-lahettaa-kilpailukyky sopimuksen-liittojen-soveltamisneuvotteluihin-2016-03-07 (haettu 3.5.2017).
- SAK, 14.3.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/suomen-mallilla-haetaan-parempaa-kilpailukyky-2016-03-14 (haettu 3.5.2017).
- SAK, 4.5.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sakn-kysely-luottamusmies-edistaa-paikallista-sopimista-parhaiten-2016-05-04 (haettu 18.5.2017).
- SAK, 31.5.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sak-ja-ek-toivovat-neuvottelujen-jatkuvan-2016-05-31 (haettu 16.5.2017).
- SAK, 12.6.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sakn-eloranta-ihmettelee-kokoomuksen-paatosta-haastaa-yleissitovuus-2016-06-12 (haettu 22.5.2017).
- SAK, 16.2.2017; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sakn-eloranta-liittokierroksen-lahtokohdat-vaikeat-2017-02-16 (haettu 31.5.2017).
- SAK, 6.10.2016; www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/aktiivimalli-on-kilpailukyky sopimuksen-vastainen-2016-10-06 (haettu 5.6.2017).
- SAK, ”Liittojen neuvottelutulokset”; www.sak.fi/ajankohtaista/neuvottelutilanne/liittojen-neuvottelutulokset (haettu 18.5.2017).

SAK, ”Syysedustajisto 2016 – ”Suomen mallin” tuettava samapalkkaisuutta ja tasapuolista ansiökehitystä”; www.sak.fi/aineistot/arkisto/edustajiston-syyskokous-2016/jasenliittojen-esitykset/suomen-mallin-tuettava-samapalkkaisuutta-ja-tasapuolista-ansiökehitysta (haettu 8.8.2017).

131

@SFjäder, twiitti, 12.3.2017 (haettu 1.6.2017).

Sipilä, Juha (2016). Kaikki mukaan paikalliseen sopimiseen. Blogi, 2.6.2016; www.juhasipila.fi/blogi/2016/06/02/10485 (haettu 8.9.2017).

Soini, Timo (2016a). ”Sopimus on järjen voitto”. Blogi, 3.6.2016; timosoini.fi/2016/06/sopimus-on-jarjen-voitto (haettu 8.9.2017).

Soini, Timo (2016b). ”Näpit irti sunnuntaikorvauksista”. Blogi, 14.7.2016; timosoini.fi/2016/07/napit-irti-sunnuntaikorvauksista (haettu 8.9.2017).

STTK, 17.2.2015; www.sttk.fi/uusi-keskusjarjesto-hanke (haettu 24.5.2017).

Suomen Kuvalehti, 6.5.2016; suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/ay-liike-rajussa-myllerryksessa-uusi-suurliitto-kaatuu-sttk-vaarassa-kuihtua-pysyvasti/?shared=909199-ee033ed4-4 (haettu 29.5.2017).

Suomen Uutiset, 3.6.2016; www.suomenuutiset.fi/kilpailukyky sopimuslahes-maalissa-ministeri-lindstrom-viela-kun-metallin-valtuusto-taman-hyvakysy-niin-kiky-kukkuu-kuusikossa (haettu 31.8.2017).

SY, 18.3.2015; www.yrittajat.fi/yrittajat/a/tiedotteet/496447-tyoehosopimuksissa-vain-vahan-mahdollisuuksia-paikalliseen-sopimiseen (haettu 27.4.2017).

SY, 27.5.2015; www.yrittajat.fi/yrittajat/a/uutiset/495247-suomen-yrittajat-hallitusohjelma-luo-uskoa-investoinneille (haettu 25.4.2017).

SY, 8.9.2015; www.yrittajat.fi/yrittajat/a/uutiset/493819-suomen-yrittajat-hallituksen-keinit-merkittavia (haettu 25.4.2017).

- SY, 15.10.2015; www.yrittajat.fi/yrittajat/a/tiedotteet/493165-selvitysmiehen-esitys-avartaa-paikallista-sopimista-edellytykseksi-asetettua-ay (haettu 27.4.2017).
- SY, 17.2.2016; www.yrittajat.fi/yrittajat/a/tiedotteet/491347-suomen-yrittajat-hallituksen-paikallisen-sopimisen-linjauksesta-hallituksella (haettu 3.5.2017).
- SY, 27.5.2016; www.yrittajat.fi/blogit/nakokulma/valttamaton-paikallinen-sopiminen (haettu 1.9.2017).
- SY, 12.7.2016; www.yrittajat.fi/tiedotteet/538723-yleissitovuus-rajattava-vain-vahimmaisalkkaan (haettu 1.6.2017).
- SY, 16.7.2016; www.yrittajat.fi/tiedotteet/538898-sunnuntaikorvauksen-leikkaus-tervetullut-ehdotus (haettu 1.6.2017).
- SY, 25.4.2017; www.yrittajat.fi/tiedotteet/557583-yrittajat-puolivalirihesta-tyomarkkinareformien-puute-pettymys (haettu 6.6.2017).
- SY, Tavoiteohjelma 2105–19; www.yrittajat.fi/suomen-yrittajat/tavoiteohjelmat/tavoiteohjelma-2015-2019-318661 (haettu 25.4.2017).
- SY, Paikallinen sopiminen – mitä se on ja mitä se merkitsisi suomalaiselle työelämälle? www.yrittajat.fi/en/suomen-yrittajat/edunvalvonta/paikallinen-sopiminen-318919 (haettu 27.4.2017).
- Talouselämä, 11.5.2015; www.talouselama.fi/uutiset/sipila-hallitusneuvotteluista-on-jo-unohtunut-kuka-on-missakin-puolueessa-3476224 (haettu 2.8.2017).
- Talouselämä, 19.1.2016; www.talouselama.fi/uutiset/presidentin-puhe-kaansi-ek-n-paan-neuvottelut-jatkuvat-ensi-viikolla-6246229 (haettu 2.5.2017).
- Talouselämä, 26.4.2016; www.talouselama.fi/uutiset/kaatuiko-uusi-keskusjarjesto-hanke-eloranta-pitaa-toivoa-ylla-6544899 (haettu 29.5.2017).

- Talouselämä, 1.6.2016; [www.talouselama.fi/uutiset/viimeinen-naula-arkkuun-
uusi-keskusjarjesto-on-kuopattu-6555845](http://www.talouselama.fi/uutiset/viimeinen-naula-arkkuun-
uusi-keskusjarjesto-on-kuopattu-6555845) (haettu 29.5.2017).
- Talouselämä, 27.8.2016; [www.talouselama.fi/uutiset/hallituksen-
tyollisyyspaketti-on-lykkaantymassa-nyt-puhutaan-
kokoomusvoryrtyksesta-6576792](http://www.talouselama.fi/uutiset/hallituksen-
tyollisyyspaketti-on-lykkaantymassa-nyt-puhutaan-
kokoomusvoryrtyksesta-6576792) (haettu 1.6.2017).
- Talouselämä, 5.10.2016; [www.talouselama.fi/uutiset/sipila-ansiosidonnaista-ei-
leikata-aktiivimallia-viedaan-eteenpain-6588099](http://www.talouselama.fi/uutiset/sipila-ansiosidonnaista-ei-
leikata-aktiivimallia-viedaan-eteenpain-6588099) (haettu 5.6.2017).
- Talouselämä, 22.12.2016; [www.talouselama.fi/uutiset/paperiliitto-vetaytyy-
teollisuusliittojen-fuusiosta-vanhala-helvetinmoinen-pettymys-6610018](http://www.talouselama.fi/uutiset/paperiliitto-vetaytyy-
teollisuusliittojen-fuusiosta-vanhala-helvetinmoinen-pettymys-6610018)
(haettu 30.5.2017).
- Talouselämä, 13.3.2017; [www.talouselama.fi/kommentit/veli-matti-mattila-on-
oikeassa-ja-vaarassa-6632321](http://www.talouselama.fi/kommentit/veli-matti-mattila-on-
oikeassa-ja-vaarassa-6632321) (haettu 31.5.2017).
- Talouselämä, 26.4.2017; [www.talouselama.fi/uutiset/ekonomistit-
tyytymattomia-puolivaliriiheen-hallitus-luottaa-aika-pitkalle-siihen-etta-
talouskasvu-hoittaa-ongelmia-6644138](http://www.talouselama.fi/uutiset/ekonomistit-
tyytymattomia-puolivaliriiheen-hallitus-luottaa-aika-pitkalle-siihen-etta-
talouskasvu-hoittaa-ongelmia-6644138) (haettu 6.6.2017).
- Teollisuusliitto, ”Esitys uudeksi liitoksi”; [www.metalliliitto.fi/documents/
10137/1320816/esitys_uudeksi_liitoksi_31032017_www.pdf](http://www.metalliliitto.fi/documents/
10137/1320816/esitys_uudeksi_liitoksi_31032017_www.pdf) (haettu 30.5.2017).
- Turun Sanomat, 6.3.2016; [www.ts.fi/uutiset/kotimaa/852742/
Kilpailukyky sopimukselle+ei+ole+mietitty+vaihtoehtoja](http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/852742/
Kilpailukyky sopimukselle+ei+ole+mietitty+vaihtoehtoja) (haettu 3.5.2017).
- Turun Sanomat, 16.3.2016; [www.ts.fi/uutiset/kotimaa/854947/Tehyn+Vesivalo+
Ayliike+ei+voi+olla+oppositiossa](http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/854947/Tehyn+Vesivalo+
Ayliike+ei+voi+olla+oppositiossa) (haettu 29.5.2017).
- Uusitalo, Roope (2015). Yhteiskuntasopimus 2.0, Akateeminen talousblogi,
24.9.2015; blog.hse-econ.fi/?p=6811 (haettu 8.9.2017).
- Vasemmistoliitto, 15.10.2015; [www.vasemmisto.fi/kansanedustajat/paikallista-
sopimista-ei-sanelua](http://www.vasemmisto.fi/kansanedustajat/paikallista-
sopimista-ei-sanelua) (haettu 27.4.2017).

- 134 Verkkouutiset, 2.4.2016; www.verkkouutiset.fi/kotimaa/lepomaki_ehdolle-48631
(haettu 22.5.2017).
- Verkkouutiset, 10.6.2016; www.verkkouutiset.fi/politiikka/petteri_orpo_teesit-51583 (haettu 22.5.2017).
- Verkkouutiset, 12.6.2016; www.verkkouutiset.fi/politiikka/yleissitovuus-51664
(haettu 22.5.2017).
- Verkkouutiset, 19.7.2016; www.verkkouutiset.fi/politiikka/Orpo_su_lisät-53056
(haettu 1.6.2017).
- Verkkouutiset, 26.8.2016; www.verkkouutiset.fi/politiikka/orpo_talous_hallitus-riihi_raportti-54395 (haettu 6.6.2017).
- YLE, 5.11.2015; yle.fi/uutiset/3-8435403 (haettu 1.8.2017).
- YLE, 11.1.2016; yle.fi/uutiset/maaraaika_umpeutui_useat_professorit_kieltaytyivat_kommentoimasta_hallituksen_kilpailukyypakettia/8586520
(haettu 2.5.2017).
- YLE, 12.1.2016; yle.fi/uutiset/pakkolakilausuntojen_jatkoaika_yllatti_hallituksen_epamieluisasti/8588661 (haettu 2.5.2017).
- YLE, 26.2.2016; yle.fi/uutiset/kokoomus_taipui_paikallisessa_sopimisessa_stubb_lahipiirilleen_sydan_huutaa_thatcherin_linjalle/8701162 (haettu 3.5.2017).
- YLE, 3.3.2016; yle.fi/uutiset/3-8715833 (haettu 8.8.2017).
- YLE, 7.3.2016; yle.fi/uutiset/3-8723886 (haettu 3.5.2017).
- YLE, 28.3.2016; yle.fi/uutiset/3-8771864 (haettu 22.5.2017).
- YLE, 8.4.2016; yle.fi/uutiset/3-8797688 (haettu 29.5.2017).

YLE, 20.4.2016; yle.fi/uutiset/3-8825263 (haettu 15.5.2017).

YLE, 1.6.2016; yle.fi/uutiset/3-8922838 (haettu 16.5.2017).

YLE, 2.6.2016; yle.fi/uutiset/3-8926792 (haettu 16.5.2017).

YLE, 3.6.2016 (1); yle.fi/uutiset/3-8929328 (haettu 16.5.2017).

YLE, 3.6.2016 (2); yle.fi/uutiset/3-8929842 (haettu 16.5.2017).

YLE, 3.6.2016 (3); yle.fi/uutiset/3-8927844 (haettu 17.5.2017).

YLE, 19.7.2016; yle.fi/uutiset/3-9035964 (haettu 1.6.2017).

YLE, 22.2.2017 (1); yle.fi/uutiset/3-9473144 (haettu 5.6.2017).

YLE, 22.2.2017 (2); yle.fi/uutiset/3-9474672 (haettu 5.6.2017).

YLE, 24.4.2017; yle.fi/uutiset/3-9575841 (haettu 6.6.2017).

YLE, 26.4.2017; yle.fi/uutiset/3-9581355 (haettu 6.6.2017).

YLE, 19.6.2017; yle.fi/uutiset/3-9678457 (haettu 1.8.2017).

YLE, 20.7.2017; yle.fi/uutiset/3-9729958 (haettu 1.8.2017).

